

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ,
ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

**КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА
СТРАХУВАННЯ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

з дисципліни

«СТРАХУВАННЯ ЗЕД»

для здобувачів

вищої освіти

спеціальності _____ 073 «Менеджмент» _____

освітнього рівня _____ першого (бакалаврського) _____

освітньо-професійної

програми _____ «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» _____

Київ – 2024 рік

Богріновцева Л.М. Методичні рекомендації щодо самостійної роботи з дисципліни «Страховання ЗЕД» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент»: методичні рекомендації. Київ: НАСОА, 2024. 114 с.

Рецензенти:

Бондарук Т. Г., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Онишко С. В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансових ринків та технологій Державного податкового університету.

Затверджено на засіданні кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Протокол від «09» січня 2024 року № 8

Схвалено Вченою радою фінансово-економічного факультету НАСОА

Протокол від «29» січня 2024 року № 6

Викладено методичні рекомендації щодо підготовки, структури, оформлення та порядку виконання самостійної роботи з дисципліни «Страховання ЗЕД» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент». Методичні рекомендації призначені для використання при проведенні самостійної підготовки здобувачів. Містять теоретичний коментар до вивчення тем навчальної дисципліни, питання для самоконтролю знань, питання, що виносяться на самостійне вивчення за кожною темою навчальної дисципліни, тестові завдання, критерії оцінки самостійної роботи здобувачами, рекомендовану літературу.

©Богріновцева Л. М.
Київ: НАСОА, 2024

ЗМІСТ

Передмова	4
Теоретичний коментар до вивчення тем навчальної дисципліни, питання для самоконтролю знань	5
Перелік питань, що виносяться на самостійне вивчення за кжною темою дисципліни	92
Тестові завдання за питаннями навчальної дисципліни	95
Критерії оцінки стану виконання самостійної роботи здобувача з навчальної дисципліни	109
Список рекомендованої літератури	111

ПЕРЕДМОВА

Самостійна робота здобувачів вищої освіти займає досить важливе і значне місце у навчанні здобувачів і є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом поза навчальними заняттями. Самостійне вивчення предмету не тільки поглиблює знання здобувача, воно формує у нього уміння працювати з літературою, творчо мислити, користуватися надбаними знаннями.

Самостійна робота здобувача вищої освіти в процесі вивчення кожної теми курсу сприяє формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодого людини, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без допомоги й контролю викладача.

Основними видами самостійної роботи здобувача є:

- опрацювання змісту підручників, посібників;
- опрацювання тексту (конспекту) лекцій;
- опрацювання питань, передбачених програмою та винесених на самостійне вивчення;
- підготовка до семінару, практичного заняття;
- підготовка до різних видів поточних і підсумкових контрольних заходів (до тестового контролю, контрольної роботи, модульного контролю, семестрового контролю);
- підготовка рефератів, повідомлень, презентацій, тез, статей тощо;
- виконання практичних завдань, розв'язання задач, виконання тренінгових вправ тощо;
- проведення досліджень із заданої проблематики.

Методичні рекомендації для самостійної роботи з дисципліни «Страхування ЗЕД» для здобувачів вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» розроблені з метою практичної допомоги здобувачам вищої освіти при виконанні самостійної роботи.

**ТЕОРЕТИЧНИЙ КОМЕНТАР
ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ,
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАТЬ**

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1
ТЕОРІЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАХУВАННЯ. ЕКОНОМІЧНА
СУТЬ СТРАХУВАННЯ**

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА РОЛЬ СТРАХУВАННЯ

Ключові слова: превентивні заходи у страхуванні, превенція, репресивні заходи у страхуванні, самострахування, страховий випадок, страховий захист, страховий інтерес, страховий ризик, страховий фонд суспільства, страхування..

Короткий опис теми:

Відповідно до Закону України «Про страхування», страхування – правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних та юридичних осіб (страховий захист) при страхуванні ризиків, пов'язаних з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, з володінням, користуванням і розпорядженням майном, з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування, за рахунок коштів фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових премій (платежів, внесків), доходів від розміщення коштів таких фондів та інших доходів страховика, отриманих згідно із законодавством.

Об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з:

- життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією особи;
- володінням, користуванням, розпорядженням майном;
- відповідальністю перед третіми особами.

Суб'єктами страхування виступають: страховик, страхувальник, застрахований, вигодонабувач (бенефіціар).

Страховик - фінансова установа або філія страховика-нерезидента, які мають право здійснювати діяльність із страхування на території України.

Страхувальники - особа, яка уклала із страховиком договір страхування або є страхувальником відповідно до законодавства.

Застрахована особа - фізична особа, визначена страхувальником у договорі страхування, життя, здоров'я, працездатність та/або пенсійне забезпечення якої є об'єктом страхування за договором страхування.

Вигодонабувач (бенефіціар) - особа, яка має право на отримання страхової виплати згідно з умовами договору страхування та/або відповідно до законодавства.

Економічна сутність страхування визначається двома потужними основними механізмами, що закладені в страхуванні, а саме:

1) ефектом рідкісних подій – коли страховий випадок протягом певного періоду часу відбувається не у всіх учасників формування страхового фонду;

2) ефектом нагромадження (накопичення) – коли страхова організація акумулює страхові внески страхувальників та страховий внесок завжди менший від страхової виплати, тому, що страхові виплати здійснюються не одночасно і не для всіх страхувальників в ризиковій сфері, а в нагромаджувальному страхуванні враховується ще й дисконтуючий множник та інвестиційні прибутки страхової компанії.

Страхування є специфічним видом діяльності, тому у страхових відносинах сформувалася особлива система понять.

Страховий ризик - подія, на випадок виникнення якої проводиться страхування, яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

Страхова сума - грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов договору страхування та/або законодавства зобов'язаний провести страхову виплату в разі настання страхового випадку.

Страховий тариф - ставка страхової премії з одиниці страхової суми за визначений строк страхового покриття.

Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) - плата у грошовій формі за страхування, яку страхувальник зобов'язаний сплатити страховику згідно з договором страхування.

Викупна сума - сума грошових коштів, що виплачується страховиком страхувальнику (іншій особі, визначеній договором страхування або законодавством) у разі дострокового припинення дії договору страхування, віднесеного до класів страхування життя.

Страхова виплата (страхове відшкодування) - грошові кошти, що виплачуються страховиком у разі настання страхового випадку відповідно до умов договору страхування та/або законодавства.

Страховий випадок - подія, передбачена договором страхування або законодавством, ризик виникнення якої застрахований, з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування або відповідно до законодавства.

Страховий захист - зобов'язання страховика, визначені договором страхування, щодо здійснення виплати страхового відшкодування у разі настання страхового випадку, який стався в обумовлений договором страхування відрізок часу.

Страховий збиток - шкода, нанесена страхувальнику внаслідок страхового випадку.

Страховий поліс (страхове свідоцтво) - письмова угода між страхувальником і страховиком, яка засвідчує, що страховик у разі настання страхового випадку бере на себе зобов'язання виплатити страхову суму або в межах страхової суми відшкодувати збиток страхувальникові чи іншій особі, зазначеній у полісі, за умови сплати страхових платежів у визначені строки.

Поліс має містити: назву документа, реквізити страховика, прізвище або назву страхувальника, його адресу, перелік об'єктів страхування, розмір страхової суми, перелік страхових випадків, розмір тарифу, а також страхових платежів, термін їх сплати, строк дії договору, права й обов'язки сторін, інші умови, підписи сторін.

Страховий захист – економічна категорія, що відображає сукупність розподільчих і перерозподільних відносин, пов'язаних із подоланням та відшкодуванням втрат, що можуть бути спричинені різними надзвичайними обставинами.

Матеріальним утіленням економічної категорії страхового захисту є **страховий фонд** – сукупність виділених і зарезервованих запасів матеріальних благ, призначених для страхового захисту. Отже, призначення страхового фонду – не споживання чи накопичення, а відшкодування збитків унаслідок настання страхового випадку.

У суспільній практиці поширені три основні організаційні форми функціонування страхового фонду (рис. 1.1): централізовані резерви держави; фонди самострахування; фонд страховика.

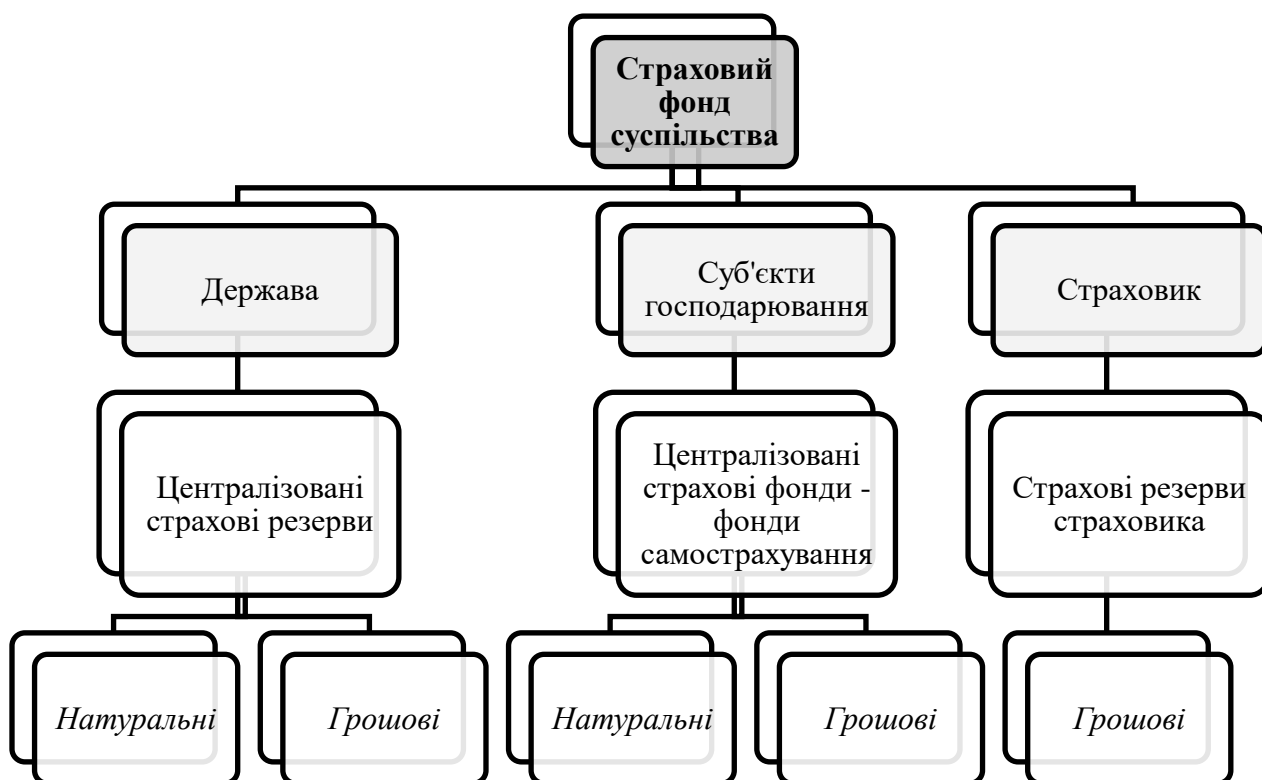

Рис. 1.1. Основні організаційні форми функціонування страхового фонду

Роль страхування в ринковій економіці полягає у:

1) забезпеченні стабілізації відтворювального процесу й економічної стабільності в суспільстві.;

- 2) оптимізації ресурсів, спрямованих на організацію економічної безпеки;
- 3) раціоналізації формування й використання коштів, призначених для здійснення соціальних програм.;
- 4) створенні додаткових джерел ресурсів для інвестування в економіку країни.

Виділяють наступні основні *функції страхування* (рис. 1.2):

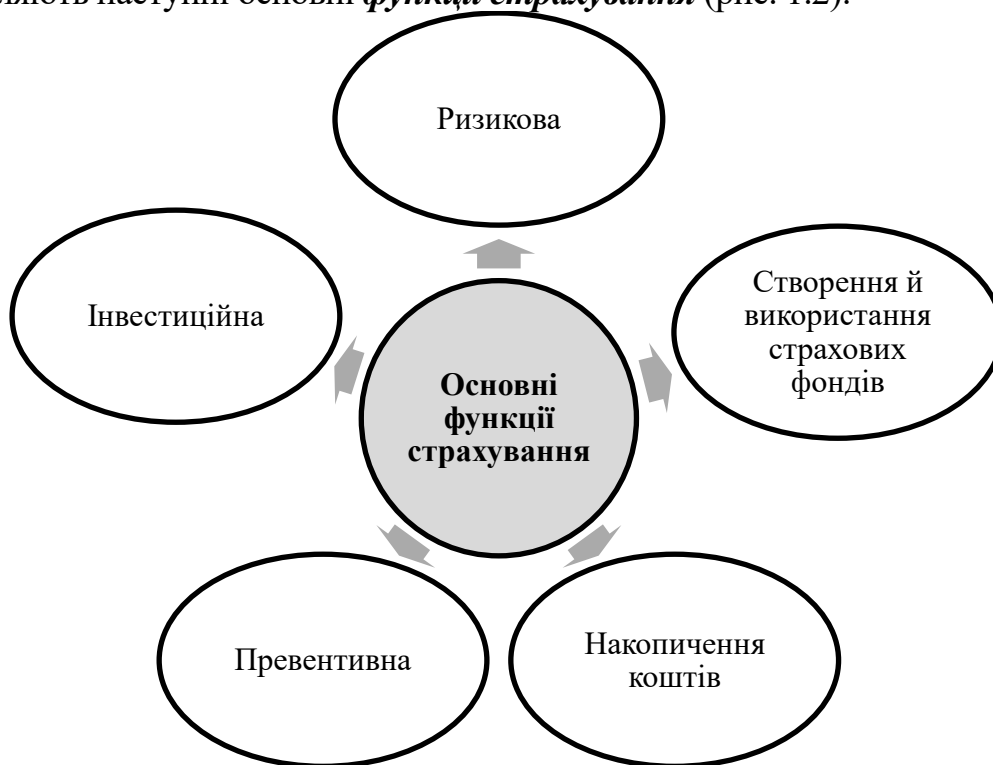

Рис. 1.2. Основні функції страхування

Ризикова – передавання за певну плату страховикові матеріальної відповідальності за наслідки ризику, зумовленого подіями, зазначених в договорі страхування. У разі настання страхової події страхувальник пред'являє страховикові вимоги на відшкодування збитків. Чим вища ймовірність настання ризиків, тим вища плата за страхування.

Створення й використання страхових фондів. Страхування можливе лише за наявності в страховика певного капіталу, достатнього для покриття збитків, заподіяних страхувальникові конкретною страховою подією. Для цього страхові компанії створюють систему страхових резервів, із яких надалі виплачують страхові відшкодування.

Накопичення коштів актуальне лише в разі страхування життя й полягає в нагромаджувальному характері договорів довгострокового страхування. Тобто за певний період часу накопичується страхова сума, виплачувана надалі після дожиття до певного віку або настання певної події з урахуванням інвестиційного доходу.

Превентивна – учасники страхування зацікавлені в зменшенні наслідків страхових подій. Для цього застосовують правову й фінансову превенції:

– до правових превенцій належать передбачені чинним законодавством або договором страхування застереження, що позбавляють страхувальника

страхового відшкодування (навмисне пошкодження власного майна або здоров'я, самогубство в разі страхуванні життя);

– до фінансових превенцій належить створення страховими компаніями фонду попереджувальних заходів. Основна мета цих фондів – фінансування заходів із запобігання страховим випадкам.

Інвестиційна функція не належить до основних, але її значущість від цього не зменшується. Ця функція виникає в результаті того, що обсяг зібраних страховиком страхових премій перевищує обсяг здійснених ним страхових виплат і компенсацій. Діяльність страховика, пов'язана з розміщенням та управлінням страховими резервами, є за своїм змістом інвестиційною діяльністю страховика. Способи найкращого, для інтересів страховика розміщення цих грошових засобів – це інвестиційна стратегія страховика. Оскільки власне страхова діяльність не зорієнтована за своєю метою на отримання великих прибутків, його інвестиційна діяльність істотно впливає на механізм утримання страховика в низько-прибуткових видах страхування.

Страховання базується на зазначених нижче **принципах** (рис. 1.3):

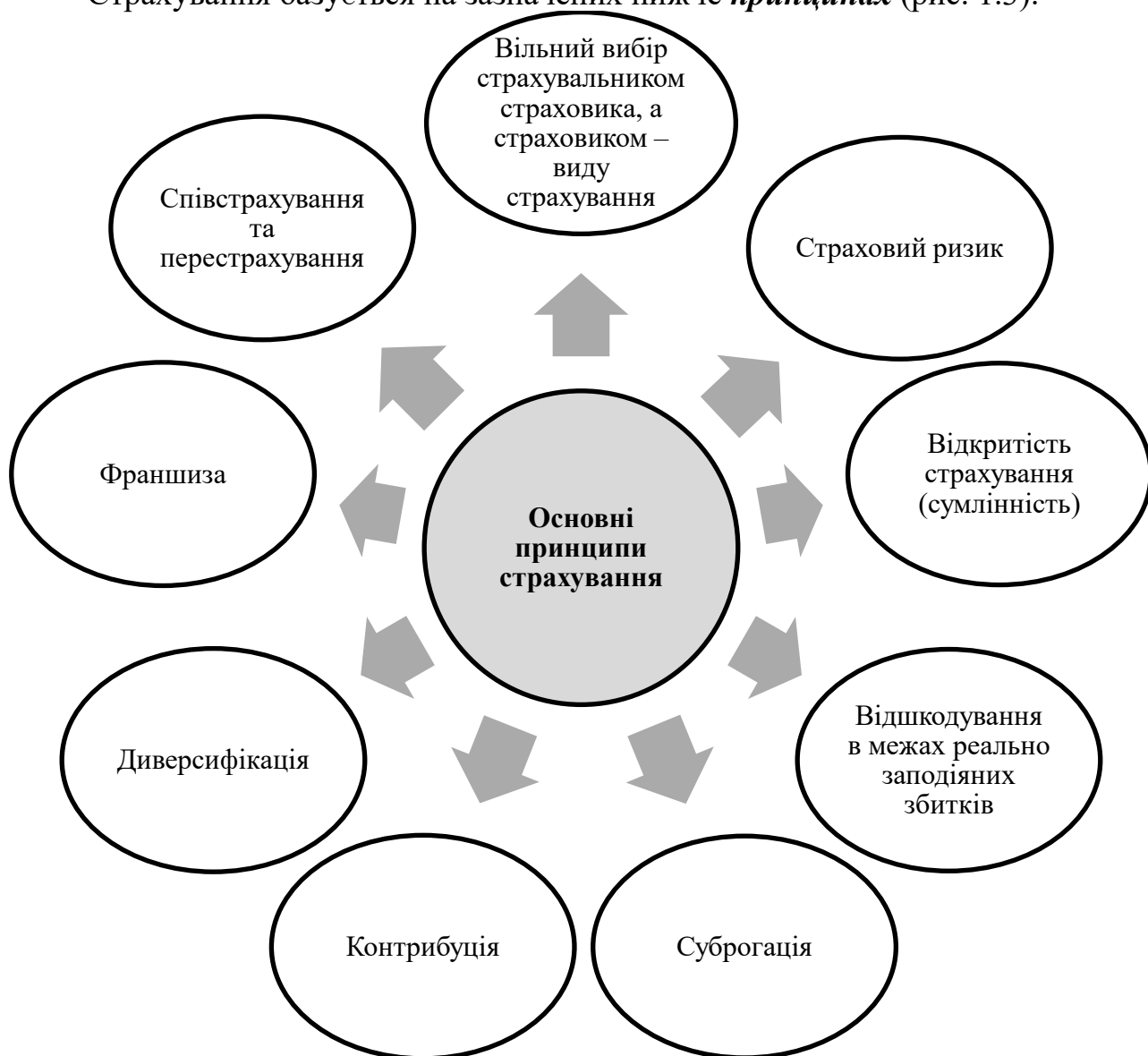

Рис. 3.1. Основні принципи страхування

Вільний вибір страхувальником страховика, а страховиком – виду страхування. Стосується лише добровільних видів страхування.

Страховий ризик – подія, на випадок виникнення якої проводиться страхування, яка має ознаки ймовірності та випадковості настання. Сукупність страхових ризиків становить обсяг страхової відповідальності страховика. Перелік страхових ризиків (випадків) містить в договорі страхування.

Відкритість страхування (сумлінність) – страховик і страхувальник зобов'язані повідомляти один одному всю інформацію, щодо об'єкта страхування. Розкриття істотних обставин про об'єкт страхування дозволяє зробити висновок про ступінь ризику, попередні збитки, наявність інших страхових полісів. Надійне страхування можливе лише за умов високого рівня довіри між сторонами.

Відшкодування в межах реально заподіяних збитків, тобто страхове відшкодування не повинне приносити страхувальникові прибутку. Страхова сума не може перевищувати фактичної вартості майна. Страхове відшкодування можуть виплачувати в 4 формах:

- перерахуванням грошових коштів на рахунок страхувальника або застрахованого;
- оплатою витрат на ремонт пошкодженого страхового об'єкта;
- заміною знищеного або пошкодженого об'єкта на новий аналогічний;
- відновленням об'єкта страхування.

Суброгація – передавання страхувальником страховикові права на стягнення шкоди з третіх винних осіб у межах суми, що підлягає відшкодуванню.

Контрибуція – право страховика звернутися до інших страховиків, які за проданими полісами відповідають перед одним і тим самим конкретним страхувальником, з пропозицією розділити витрати з відшкодування збитків. Виникає, якщо один і той самий предмет стає об'єктом страхування за декількома договорами або в декількох страхових компаніях. Цей принцип стримує нечесних страхувальників від бажання застрахувати своє майно кілька разів для отримання наживи.

Диверсифікація. Можливості диверсифікації, тобто розповсюдження активної діяльності страхової компанії за рамки основного бізнесу, обмежені законодавством багатьох країн світу.

Франшиза – частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування та/або законодавством. Вона може бути визначена у вигляді певної грошової суми або у відсотках до страхової суми. Завдяки застосуванню франшизи досягають поєднання самострахування з страхуванням.

Розрізняють:

- умовну франшизу – звільнення страховика від відшкодування збитку, що не перевищує встановленої договором величини, та його повне покриття, якщо розмір збитку перевищує франшизу;
- безумовну франшизу – звільнення страховика від відшкодування збитку в розмірі франшизи.

У франшизі зацікавлені як страхувальники (франшиза зменшує вартість страхування), так і страхові компанії, оскільки частина ризику залишається на відповідальності страхувальника і він стає більш зацікавлений в збереженні майна, здоров'я і т. д.

Співстрахування та перестрахування. Страховик може, брати на себе відповідальність за ризики в певних розмірах. Ці межі обумовлені наявністю в страховій компанії страхових фондів.

Співстрахування – страхування об'єкта за одним загальним договором декількома страховими компаніями. Водночас у договорі повинні бути визначеними умови, що визначають права й обов'язки кожного страховика.

Перестрахування – правовідносини з передачі перестрахувальником (цедентом, ретроцедентом) та прийняття перестраховиком (цесіонером, ретроцесіонером) за плату ризику щодо виконання перестрахувальником (цедентом, ретроцедентом) частини своїх обов'язків перед страхувальником та відшкодування витрат (здійснення виплат) на умовах, визначених договором перестрахування.

Питання для самоконтролю знань:

1. Що таке страхування? Які характерні ознаки страхування?
2. Яка мета страхової діяльності?
3. Що є головною ознакою страхового захисту?
4. Страхування – самостійна економічна категорія чи елемент фінансових або кредитних відносин?
5. Якою була історія виникнення й розвитку страхування?
6. Коли виникло перше страхове товариство в галузі морського страхування?
7. Чим подібні та відрізняються страхування й самострахування?
8. Страховий фонд та його призначення.
9. Які форми страхового фонду функціонують в сучасних умовах в Україні?
10. Доведіть, чому не можна ототожнювати поняття страхового фонду суспільства й страхового фонду страхової компанії.
11. У чому полягає основна перевага страхування над самострахуванням?
12. Які функції страхування?
13. На яких принципах ґрунтуються страхові відносини?
14. Яка, на вашу думку, найбільш важлива функція страхування? Як вона співвідноситься з іншими функціями?
15. Які основні напрями впливу страхування на економіку держави?

Рекомендована література:

Базова: [1, 2, 3, 6, 7, 8, 9]

Допоміжна: [2, 4, 5, 7, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 29]

Інформаційні ресурси: [1, 3, 5, 9]

ТЕМА 2. КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАХУВАННЯ

Ключові слова: вид страхування, клас страхування, класифікація страхування, об'єкт страхування, ризикове страхування.

Короткий опис теми:

Класифікація страхування – це система поділу страхування на класи страхування, сфери діяльності, галузі, підгалузі, види та підвиди.

В основі класифікації страхування розбіжності у сферах діяльності страхових компаній, підходах щодо забезпечення страхового захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, визначенні об'єктів страхування, обсягів страхової відповідальності, формах проведення страхування тощо.

Виділяють такі ознаки страхування:

- юридичні ознаки (за вимогами міжнародних угод і внутрішнього законодавства; за формою проведення).
- історична ознака;
- економічні ознаки (сфера діяльності, або спеціалізація, страховика; об'єкти страхування; рід небезпек; статус страхувальника; статус страховика);

Класифікація страхування за історичною ознакою.

Згідно з директивами ЄС із 1978 р., країни-члени ЄС використовують класифікацію, що охоплює 7 класів довгострокового страхування (життя й пенсій) і 18 класів загального страхування.

Довгострокове страхування

Клас I. Страхування життя й щорічної ренти (ануїтетів).

Клас II. Страхування до шлюбу й народження дитини.

Клас III. Зв'язане довгострокове страхування життя.

Клас IV. Безперервне страхування здоров'я.

Клас V. Тонтіни.

Клас VI. Страхування виплати капіталу.

Клас VII. Страхування пенсій.

Загальні види страхування

Клас 1. Страхування від нещасних випадків.

Клас 2. Страхування на випадок хвороби.

Клас 3. Страхування наземних транспортних засобів.

Клас 4. Страхування залізничного транспорту.

Клас 5. Страхування авіаційної техніки.

Клас 6. Страхування суден.

Клас 7. Страхування вантажів (товарів у дорозі).

Клас 8. Страхування від пожеж і стихійного лиха.

Клас 9. Страхування власності.

Клас 10. Страхування відповідальності власників моторизованих транспортних засобів.

Клас 11. Страхування відповідальності власників авіаційної техніки.

Клас 12. Страхування відповідальності власників суден.

Клас 13. Страхування загальної відповідальності.

Клас 14. Страхування кредитів.

Клас 15. Страхування поручительства (застави).

Клас 16. Страхування фінансових втрат.

Клас 17. Страхування судових витрат.

Клас 18. Страхування фінансової допомоги.

Класифікація за історичною ознакою пов'язана з виділенням етапів розвитку й появи тих чи інших видів страхування.

Вона передбачає поділ страхування на такі види:

– давнє, або традиційне, страхування (страхування майна, морське страхування, страхування життя);

– нове (страхування фінансово-кредитних ризиків, медичне страхування, страхування відповідальності);

– новітнє (страхування будівельних і технічних ризиків, авіаційне й космічне страхування, медичний асистанс, страхування інвестиційних ризиків, страхування кіберризиків).

Класифікація страхування за економічною ознакою.

1. **За спеціалізацією страховика** страхування поділяють на:

– страхуванням життя;

– загальне (ризикове) страхування.

2. **За статусом страхувальника:** використовують для поділу страхових послуг, що обслуговують інтереси громадян та юридичних осіб:

1) страхування фізичних осіб;

2) страхування юридичних осіб.

3. **За статусом страховика** виділяють:

1) державне страхування;

2) комерційне страхування;

3) взаємне страхування.

4. **За формою організації страхування:**

1) індивідуальне страхування;

2) колективне страхування.

Критерії класифікації страхування:

За обсягом страхової відповідальності розрізняють обмежену й розширену страхові відповідальності. Зазначений критерій передбачає використання систем страхування:

– дійсної вартості;

– першого ризику;

– пропорційної відповідальності;

– відновленої вартості;

– «дробової» частки;

– граничного страхового забезпечення;

– франшизи.

За сферами діяльності страховика страхування поділяють на:

– страхуванням життя;

– загальне (ризикове) страхування.

З 1 січня 2024 року було введено в дію Закон України «Про страхування» (№ 1909-IX), який було прийнято ще у листопаді 2021 року на заміну Закону України «Про страхування» 1996 року.

Законом України «Про страхування» (№ 1909-IX) було введено класи страхування замість видів страхування.

Для цілей ліцензування страхової діяльності введено 23 класи страхування (з них 5 класів страхування життя) замість понад 50 видів страхування (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Класи страхування,
відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX)**

Клас страхування	Назва класу
1	Страхування від нещасного випадку (у тому числі на випадок виробничої травми та професійного захворювання)
2	Страхування на випадок хвороби (у тому числі медичне страхування)
3	Страхування наземних транспортних засобів (крім залізничного рухомого складу)
4	Страхування залізничного рухомого складу
5	Страхування повітряних суден
6	Страхування водних суден (морських суден, суден внутрішнього плавання та інших самохідних чи несамохідних плавучих споруд)
7	Страхування майна, що перевозиться (включаючи вантаж, багаж (вантажобагаж))
8	Страхування майна від вогню та небезпечного впливу природних явищ
9	Страхування майна від шкоди, заподіяної градом, морозом, іншими подіями (включаючи крадіжку, розбій, грабїж, умисне пошкодження/знищення майна), крім подій, визначених у класі 8
10	Страхування відповідальності, яка виникає внаслідок використання наземного транспортного засобу (у тому числі відповідальності перевізника)
11	Страхування відповідальності, яка виникає внаслідок використання повітряного судна (у тому числі відповідальності перевізника)
12	Страхування відповідальності, яка виникає внаслідок використання водного судна (у тому числі відповідальності перевізника)
13	Страхування іншої відповідальності (ніж передбачена класами 10, 11, 12)
14	Страхування кредитів
15	Страхування поруки (гарантії)
16	Страхування інших фінансових ризиків (крім визначених класами 14, 15)
17	Страхування судових витрат
18	Страхування витрат, пов'язаних з наданням допомоги (асистанс) особам, які потрапили у скрутне становище під час здійснення подорожі
19	Страхування життя (інше, ніж передбачено класами 20, 21, 22, 23)
20	Страхування життя до шлюбу та до народження дитини
21	Інвестиційне страхування життя
22	Безперервне страхування здоров'я
23.	Пенсійне страхування

З практичної точки зору, це полегшує життя страховикам, які до прийняття нового закону були зобов'язані розробити правила страхування та отримати відповідну ліцензію по кожному виду страхування, за яким вони

надавали страхові послуги. Перехід до меншої кількості класів страхування зменшує регуляторне навантаження на страховиків. Так, наприклад, деякі класи покривають до 12 видів страхування. У такий спосіб ліцензування страхової діяльності у певній мірі спрощується, оскільки замість 12 окремих ліцензій можна отримати одну.

Пункт 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1909-ІХ передбачає співвідношення між класами та видами страхування, аби забезпечити комфортний початок дії нового Закону (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Співвідношення між класами та видами страхування,
відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-ІХ)**

Класи страхування		Види страхування
1	Страхування від нещасного випадку (у тому числі на випадок виробничої травми та професійного захворювання)	Страхування від нещасних випадків
		Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)
		Страхування медичних витрат
		Медичне страхування
		Страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання ними волонтерської допомоги
		Страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини
		Особисте страхування працівників відомчої (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд)
		Страхування спортсменів вищих категорій
		Страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку
		Страхування працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України), які беруть участь у наданні психіатричної допомоги, в тому числі здійснюють догляд за особами, які страждають на психічні розлади
		Особисте страхування від нещасних випадків на транспорті
		Страхування життя і здоров'я фахівців у сфері протимінної діяльності (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на період їхньої участі у виконанні робіт з гуманітарного розмінування
		Авіаційне страхування цивільної авіації
2	Страхування на випадок хвороби (у тому числі медичне страхування)	Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)
		Страхування здоров'я на випадок хвороби
		Медичне страхування
		Страхування медичних витрат
		Страхування життя і здоров'я волонтерів на період надання ними волонтерської допомоги

		<p>Особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків</p> <p>Страхування медичних та інших працівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок захворювання на інфекційні хвороби, пов'язаного з виконанням ними професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб</p> <p>Страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини</p> <p>Особисте страхування працівників відомчої (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд)</p> <p>Страхування спортсменів вищих категорій</p> <p>Страхування фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку</p>
3	Страхування наземних транспортних засобів (крім залізничного рухомого складу)	Страхування наземного транспорту (крім залізничного)
4	Страхування залізничного рухомого складу	Страхування залізничного транспорту
5	Страхування повітряних суден	<p>Страхування повітряного транспорту</p> <p>Авіаційне страхування цивільної авіації</p>
6	Страхування водних суден (морських суден, суден внутрішнього плавання та інших самохідних чи несамохідних плавучих споруд)	<p>Страхування водного транспорту (морського внутрішнього та інших видів водного транспорту)</p> <p>Страхування засобів водного транспорту</p>
7	Страхування майна, що перевозиться (включаючи вантаж, багаж (вантажобагаж))	Страхування вантажів та багажу (вантажобагажу)
8	Страхування майна від вогню та небезпечного впливу природних явищ	<p>Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ</p> <p>Страхування тварин (крім тих, що використовуються у цілях сільськогосподарського виробництва) на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленими Кабінетом Міністрів України</p> <p>Страхування сільськогосподарської продукції</p> <p>Страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ</p>

		<p>Страховання майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України "Про угоди про розподіл продукції"</p> <p>Страховання ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб</p> <p>Страховання предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування</p> <p>Страховання майна, переданого у концесію</p>
9	<p>Страховання майна від шкоди, заподіяної градом, морозом, іншими подіями (включаючи крадіжку, розбій, грабіж, умисне пошкодження/знищення майна), крім подій, визначених у класі 8</p>	<p>Страховання майна (іншого, ніж передбачено пунктами 5-9 статті 6 Закону України "Про страхування" від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР із наступними змінами)</p> <p>Страховання сільськогосподарської продукції</p> <p>Страховання тварин (крім тих, що використовуються у цілях сільськогосподарського виробництва) на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків у випадках та згідно з переліком тварин, встановленими Кабінетом Міністрів України</p> <p>Страховання майнових ризиків за угодою про розподіл продукції у випадках, передбачених Законом України "Про угоди про розподіл продукції"</p> <p>Страховання майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ</p> <p>Страховання майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України "Про нафту і газ"</p> <p>Страховання ліній електропередач та перетворюючого обладнання передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб</p> <p>Страховання предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування</p> <p>Страховання майна, переданого у концесію</p>
10	<p>Страховання відповідальності, яка виникає внаслідок використання наземного транспортного засобу (у тому числі відповідальності перевізника)</p>	<p>Страховання цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника)</p> <p>Страховання цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів</p> <p>Страховання відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів</p> <p>Страховання цивільної відповідальності суб'єкта господарювання, що надає послуги із транспортування та/або зберігання транспортних засобів у разі тимчасового затримання транспортних засобів, за шкоду, яка може бути заподіяна транспортному засобу при здійсненні його транспортування та/або зберігання</p> <p>Страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому</p>

		природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів
11	Страховання відповідальності, яка виникає внаслідок використання повітряного судна (у тому числі відповідальності перевізника)	Страховання відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника)
		Страховання відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів
		Страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів
		Авіаційне страхування цивільної авіації
12	Страховання відповідальності, яка виникає внаслідок використання водного судна (у тому числі відповідальності перевізника)	Страховання відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника)
		Страховання відповідальності морського судновласника
		Страховання відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів
		Страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів
		Страховання відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних із обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам
13	Страховання іншої відповідальності (ніж передбачена класами 10, 11, 12)	Страховання відповідальності перед третіми особами (іншої, ніж передбачена пунктами 12-14 статті 6 Закону України "Про страхування" від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР із наступними змінами)
		Страховання цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого за шкоду, яку може бути завдано у зв'язку з виконанням його обов'язків
		Авіаційне страхування цивільної авіації
		Страховання відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних із обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам
		Страховання цивільної відповідальності суб'єкта господарювання, що надає послуги із транспортування та/або зберігання транспортних засобів у разі тимчасового затримання транспортних засобів, за шкоду, яка може бути заподіяна транспортному засобу при здійсненні його транспортування та/або зберігання
		Страховання цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно

пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру
Страховання цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою
Страховання відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів
Страховання цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності
Страховання відповідальності щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки на космодромі, запуском та експлуатацією її у космічному просторі
Страховання професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам, за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України
Страховання відповідальності власників собак (за переліком порід, визначених Кабінетом Міністрів України) щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам
Страховання цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї
Страховання відповідальності виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам
Страховання цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів
Страховання цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам унаслідок проведення вибухових робіт
Страховання цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса
Страховання цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю та (або) здоров'ю і майну третіх осіб під час виконання робіт з гуманітарного розмінування
Страховання фінансової відповідальності, життя і здоров'я тимчасового адміністратора, ліквідатора фінансової установи та працівників центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, які визначені ним для вирішення питань щодо участі держави у капіталізації банку

		Страховання відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів
		Страховання відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну
		Страховання цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту
14	Страховання кредитів	Страховання кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту)
15	Страховання поруки (гарантії)	Страховання виданих гарантій (порок) та прийнятих гарантій
16	Страховання інших фінансових ризиків (крім визначених класами 14, 15)	Страховання фінансових ризиків
		Страховання інвестицій
		Страховання ризику невиконання зобов'язань гравцям призів у разі неплатоспроможності та/або банкрутства оператора державних лотерей
17	Страховання судових витрат	Страховання судових витрат
18	Страховання витрат, пов'язаних з наданням допомоги (асистанс) особам, які потрапили у скрутне становище під час здійснення подорожі	Страховання медичних витрат
		Страховання фінансових ризиків
19	Страховання життя (інше, ніж передбачено класами 20, 21, 22, 23)	Страховання життя
20	Страховання життя до шлюбу та до народження дитини	Страховання життя
21	Інвестиційне страхування життя	Страховання життя
22	Безперервне страхування здоров'я	Страховання життя
23.	Пенсійне страхування	Страховання життя

Страховик має право змінювати обсяг ліцензії за класом, додаючи або віднімаючи до неї окремі ризики, що входять до конкретного класу.

Характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування передбачені Положенням про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування, що затверджено Постановою Правління Національного банку України від 25.12.2023 р. № 182. Положення, серед іншого, надає деталізований перелік ризиків в межах кожного з класів страхування, визначає перехід від видів страхування до класів та переоформлення чинних ліцензій страховиків, а також встановлює вимоги до укладання і виконання договорів страхування залежно від групи класів страхування.

Методи страхування – це способи практичного здійснення страхування.

Повне страхування покриває весь конкретний ризик, тобто максимально можливий збиток вибраного класу страхових подій.

Часткове страхування – обмежує відповідальність страховика, залишаючи частину ризику страхувальнику. Часткове страхування поділяється на:

- *пропорційне страхування* – передбачає використання системи пропорційної страхової відповідальності;
- *непропорційне страхування* – призначене для розширення можливостей з управління ризиками за допомогою страхування.

Системи страхування – це взаємозв'язок між страховою сумою, вартістю об'єкта страхування, розміром страхового відшкодування та збитку страхувальника, який здійснюється на основі математичних розрахунків за певним алгоритмом.

Система страхування є однією з основних умов страхування, на якій базується метод обчислення страхового відшкодування. Система страхування, яку ще називають системою страхової відповідальності, зумовлює ступінь відшкодування збитку, тобто співвідношення між страховою сумою застрахованого майна й страховим відшкодуванням.

Вибір системи залежить від співвідношення величини страхової суми та вартісної оцінки об'єкта страхування.

Системи повного страхування – передбачають повне покриття збитків страхувальника за рахунок фінансових ресурсів страховика. Забезпечують повний страховий захист інтересів страхувальника.

Застосовують наступні системи **повного страхування**:

- за дійсною вартістю майна;
- за відновленою вартістю майна;

Система повної (дійсної) вартості полягає в тому, що страхову суму визначають як дійсну страхову вартість майна на початок дії договору страхування. Страхове відшкодування дорівнює розміру застрахованого збитку, що може дорівнювати прямому або прямому плюс сума непрямих збитків з урахуванням установленної в договорі страхування франшизи. Страховик несе відповідальність за об'єкт в обсязі повної вартості останнього, виплачуючи відшкодування за кожен заподіяний збиток (шкоду) в обсязі первісної страхової суми, зменшеної на суму страхової виплати за попереднім страховим випадком.

Система відновленої вартості означає, що страхову суму визначають або відповідно до ціни об'єкта, як за нове майно, або не вищою за максимальну вартість робіт (послуг) із відновлення ушкодженого об'єкта страхування до початкового стану. Суму страхової виплати визначають за обсягом вартості нового майна або поточної вартості відновлювальних (ремонтних, відбудовних, лікувально-профілактичних) робіт або послуг. Знос майна, що стався від початку дії договору страхування до настання страхового випадку,

можуть не враховувати. Страхування за системою відновленої вартості відповідає принципу повноти страхового захисту.

Системи часткового страхування – передбачають часткове покриття збитків страхувальника.

Система пропорційної відповідальності – в основі системи лежить математична ознака — пропорція: страхове відшкодування так відноситься до збитку, як страхова сума — до вартості застрахованого майна.

Страхове відшкодування розраховується за формулою:

$$Q / T = S / W$$

де Q — страхове відшкодування;

T — страховий збиток;

S — страхова сума;

W — вартісна оцінка майна.

Страхове відшкодування можна ще визначити за допомогою процентних розрахунків: страхове відшкодування повинно складати стільки відсотків від суми страхового збитку, скільки страхова сума від майнової оцінки застрахованого майна.

В умовах договору страхування принцип пропорційної відповідальності знаходить своє відображення, як правило, в заниженій оцінці майна проти реальної вартості об'єкта страхування або максимально можливого збитку підприємства в результаті настання обумовлених страхових випадків

Система непропорційної відповідальності передбачає використання наступних систем страхування:

- першого ризику;
- дрібної частки (дробової частки).
- граничного страхового забезпечення;
- страхування граничних ризиків;
- страхування з франшизою.

Страхування за системою «першого ризику» передбачає виплату страхового відшкодування відповідно до розміру збитків, але в межах страхової суми. Під «першим ризиком» у страховій справі розуміють ризик, вартісна оцінка якого не перевищує страхової суми. Тому збитки в межах першого ризику відшкодовують повністю, а збитків понад нього (другий ризик) не відшкодовують узагалі.

При страхуванні за системою *дробової частини* встановлюються дві страхові суми: страхова сума та показана вартість. За показаною вартістю страхувальник отримує покриття ризику, виражене натуральним дробом або у відсотках. Відповідальність страховика обмежена розмірами дробової частини, тому страхова сума буде менша показаної її вартості. Страхове відшкодування дорівнює збитку, але не може бути вищим від страхової суми. У випадку, коли показана вартість дорівнює дійсній вартості об'єкта, страхування за системою дробової частини відповідає страхуванню за першим ризиком.

Систему граничного страхового забезпечення застосовують для страхування ризику неотримання запланованого фінансового результату

(доходу, прибутку) підприємницької діяльності. Вона припускає наявність заздалегідь визначеної межі виплачуваної суми страхового відшкодування у формі коефіцієнта покриття шкоди. Суму відшкодування визначають як добуток цього коефіцієнта на різницю між заздалегідь запланованим розміром кінцевого результату й реально отриманим результатом.

Система страхування граничних ризиків передбачає встановлення певної величини, зафіксованої в договорі страхування як граничний розмір збитку, який відшкодовує страхова компанія. Використовується, коли можливе настання великих збитків. страхування з франшизою Звільнення страховика від покриття збитків, яке передбачене договором страхування.

Франшиза - звільнення страховика від покриття збитків, що передбачене підписаним страховим договором. Може бути визначена у вигляді певної грошової суми або у відсотках до страхової суми. Виділяють:

- безумовну франшизу – звільнення страховика від відшкодування збитку в розмірі франшизи;
- умовну франшизу – звільнення страховика від відшкодування збитку, що не перевищує встановленої договором величини, та його повне покриття, якщо розмір збитку перевищує франшизу.

Питання для самоконтролю знань:

1. На яких критеріях базується класифікація страхування?
2. Які ознаки використовують для класифікації в страхуванні?
3. Яка роль класифікації для теорії та практики страхової справи?
4. У чому полягає зміст спеціалізації страховиків на страхування життя й ризикове страхування. Необхідність та переваги такої спеціалізації.
5. Зробіть порівняльний аналіз галузей страхування: особистого, майнового, страхування відповідальності.
6. Назвіть види страхування в кожній із галузей страхування.
7. Стандартний підхід до класифікації страхування в країнах членах ЄС:
8. Які розроблені методи й системи страхування?
9. Яку роль виконує франшиза в страхуванні? Види франшизи.
10. Як впливає застосування методів і систем страхування на реалізацію страхових інтересів страхувальника й страховика?
11. Як визначити доцільність та ефективність застосування тієї чи іншої системи страхування?
12. За яких умов страховиком може бути застосованою система відновної вартості?

Рекомендована література:

Базова: [1, 2, 3, 6, 7, 8, 9]

Допоміжна: [2, 15, 17, 18, 20, 22, 24, 27, 28, 29]

Інформаційні ресурси: [1, 3, 5, 9]

ТЕМА 3. СТРАХОВІ РИЗИКИ І ЇХ ОЦІНКА

Ключові слова: актуарна діяльність у сфері страхування (перестраховування), актуарні розрахунки, ризик, страховий ризик, функції ризику, критерії ризиків, імовірність, класифікація ризиків, оцінювання ризиків, управління ризиками.

Короткий опис теми:

Ризик – це можливість негативного відхилення між плановими та фактичними результатами, тобто небезпека несприятливого результату на одне очікуване явище.

Основними характеристиками ризику є:

- реальність існування;
- вірогідність настання;
- непередбачуваність часу й місця настання;
- величина заподіяного збитку. Додатковими характеристиками ризику вважають його змінність (непостійність) і стадійність (етапність).

Ризики класифікують за різними ознаками: причинами настання, об'єктами, можливістю й наслідками настання, величиною збитку, можливістю страхування тощо (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Класифікація ризиків

Критерій класифікації	Види ризиків
Об'єкти ризиків	майнові (матеріальні); особові (нематеріальні)
Причини ризиків	природні (буря, злива, град, ураган); антропогенні (нешасні випадки, аварії, пожежі)
Наслідки ризиків	чисті (збиток або нульовий фінансовий результат); спекулятивні (прибуток)
Величина збитків	– малі, середні, великі, катастрофічні
Можливість настання	потенційні ризики; реальні ризики; реалізовані події
Можливість страхування ризиків	ті, що підлягають страхуванню (страхові ризики); ті, що не підлягають страхуванню

Відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX), **страховий ризик – це подія, на випадок виникнення якої проводиться страхування, яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.**

Ознаки страхового ризику:

1. Випадковість (невідомо час і розмір збитку, а також незалежність страхового збитку від волі, поведінки страхувальника).
2. Можливість оцінити розподіл збитків (можливість визначити очікуваний рівень збитку та ступінь його вірогідності, без наявності цієї інформації неможливо розрахувати величину страхової премії).
3. Однозначність розподілу збитків (точність й однозначність визначення в договорі страхування предмету договору страхування та збитків).

4. Незалежність розподілу застрахованих збитків один від одного (уникнення страховиком при укладанні договору страхування концентрації ризиків).

5. Оцінка максимально можливого розміру збитку (відношення фінансових можливостей та страхового портфеля страховика; межі страхування з боку страховика не існує).

6. Об'єктивність (властивості та факти, які здатні вплинути в подальшому на майновий стан особи у бік погіршення або покращення при певних ризикових обставинах).

7. Суб'єктивність (сприйняття та віддзеркалення в свідомості людей небезпечних подій, що спричиняють за собою майнові наслідки).

Ризик-менеджмент на практиці являє собою сукупність аналітичних, організаційних, фінансових заходів, що мають комплексний послідовний характер, спрямований на зменшення або запобігання негативних наслідків настання ризиків.

Впровадження в практичну діяльність страхових компаній ефективної системи ризик-менеджменту підвищує фінансову надійність та стійкість як окремого страховика, так і страхового ринку в цілому. В той же час, поширення сучасних методів управління ризиками в страховій діяльності зможе сприяти наближенню вітчизняного страхування до світових стандартів.

Відповідно до сучасної концепції управління ризиками ризик-менеджмент можна розглядати як систему чи як процес.

Як на об'єкт, так і на суб'єкт системи управління господарськими ризиками покладено виконання конкретних функцій (рис. 3.1).

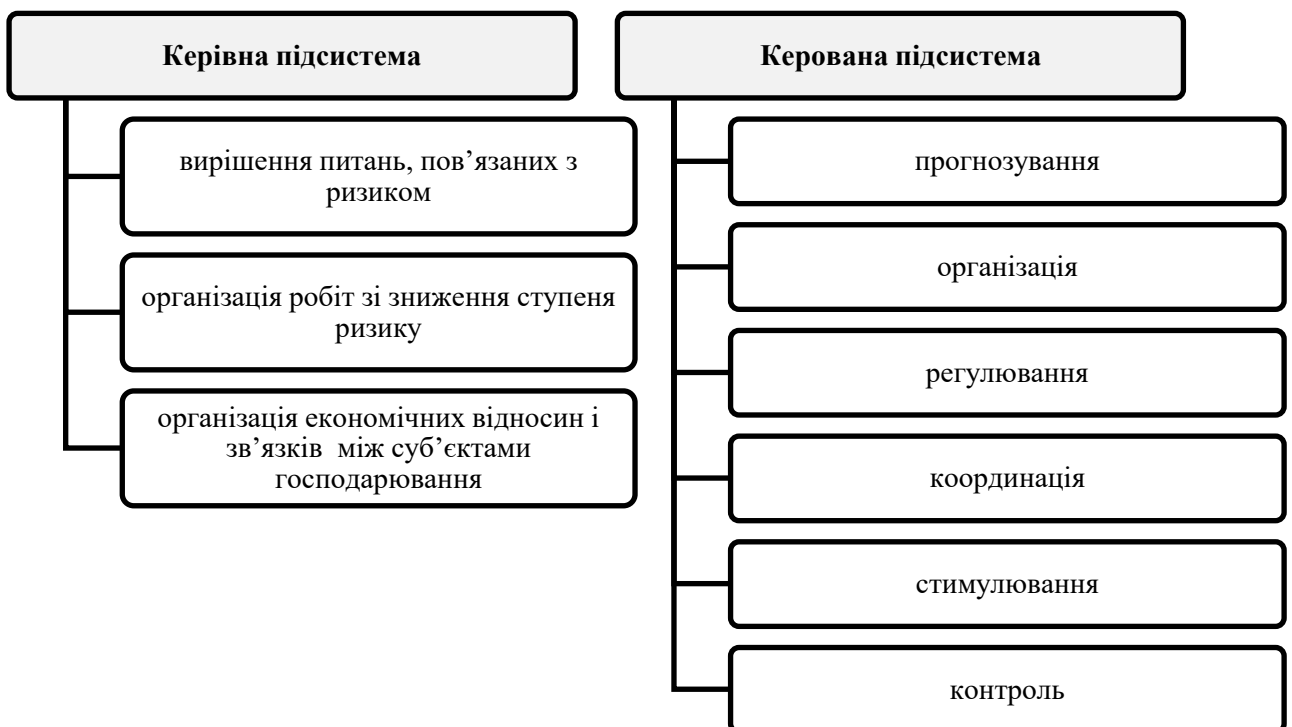

Рис. 3.1. Основні функції, покладені на суб'єкт і об'єкт системи управління ризиками

Управління ризиками базується на певних принципах, до основних з яких відносять (рис. 3.2):

Рис. 3.2. Взаємозв'язок основних принципів концепції та процесу управління ризиками в страховій компанії

Головною метою системи управління ризиками є забезпечення успішного функціонування фірми в умовах ризику і невизначеності (рис. 3.3).

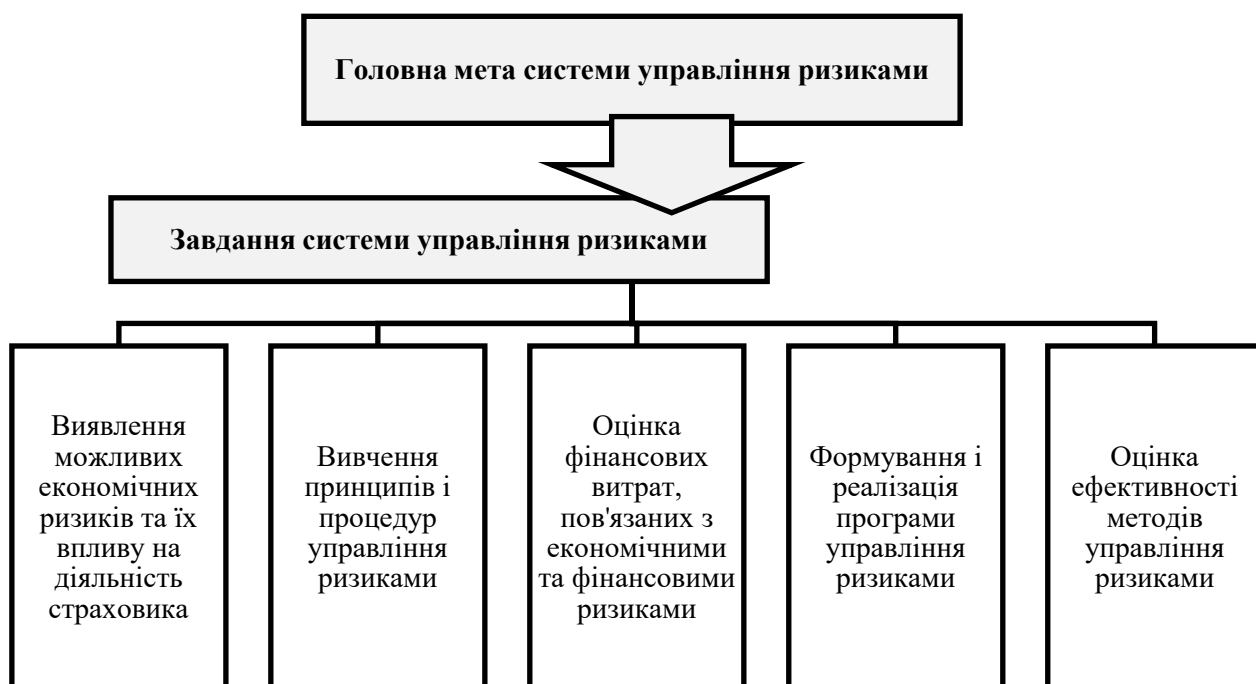

Рис. 3.3. Головна мета та завдання системи управління ризиками

Специфікою ризик-менеджменту в страховій організації є необхідність управляти окрім власних ризиків ще й ризиками, які приймаються за договорами страхування, тобто страховими ризиками.

Використання ризик-менеджменту в страхуванні включає три основні позиції:

- 1) виявлення наслідків діяльності страхової компанії у ситуації ризику;
- 2) уміння реагувати на можливі негативні наслідки діяльності;
- 3) розробка і здійснення заходів, за допомогою яких можуть бути нейтралізовані або компенсовані імовірні негативні наслідки подій та попередження настання ризику.

Виходячи із джерел виникнення ризиків, логічним є поділ процесів ризик-менеджменту страхової компанії на 2 напрями:

- 1) управління ризиками клієнтів – на даному напрямку важливо дотримуватись наступних вимог:

– адекватності величини страхового тарифу – відповідальність за вірний розрахунок величини страхового тарифу цілком покладається на актуарне управління і тарифний комітет;

– уважності, об'єктивності, неупередженості при укладанні договорів страхування – такі вимоги повинні пред'являтися до страхових агентів компанії;

– виваженості перестраховальної політики компанії.

Передача ризику є одним з найбільш ефективних практичних методів з управління ризиками, тому своєчасні і зважені рішення при перестрахованні можуть значною мірою допомогти забезпечити високу надійність і стабільність компанії.

- 2) управління власними ризиками – даний напрямок діяльності вимагає участі всіх без винятку служб і підрозділів страхової компанії.

Розроблені певні критерії, що дозволяють відносити ризики до страхових:

1. Ризик, що включається в обсяг відповідальності страховика має бути відшкодований.

2. Ризик має носити випадковий характер.

3. Імовірність настання даного ризику слід співвідносити з масою однорідних ризиків.

4. Настання страхового випадку, яке виражається в реалізації ризику не має бути пов'язано із волевиявленням, спекуляціями страхувальника або інших зацікавлених осіб, тобто не можна приймати на страхування ризики, що пов'язані з наміром страхувальника (спекулятивні ризики).

5. Факт настання страхового випадку невідомий у часі та у просторі.

6. Страхова подія не повинна мати розмірів катастрофічного лиха, тобто не повинна охоплювати велику масу однорідних об'єктів у рамках величезної страхової сукупності, спричинюючи масові збитки.

7. Наслідки реалізації ризику мають бути такими, що об'єктивно вимірюються та оцінюються.

Ризики, з якими мають справу страхові організації, можна поділити на дві групи:

1 – ризики, прийняті на страхування (в науковій літературі виокремлюються в окремий вид ризиків – страхові ризики);

2 – ризики, пов’язані безпосередньо з діяльністю страхової організації, тобто її власні (індивідуальні) ризики.

Групи загальних ризиків діяльності страхової організації наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Групування та видовий склад загальних ризиків діяльності страхової організації

Ринковий ризик	Інвестиційний ризик	Операційний ризик	Інформаційний ризик	Системні (об’єктивні) ризики або ризики зміни обставин
фондовий ризик	зміна рівня очікуваної дохідності від фінансових інвестицій	ризик персоналу	ризик неповної інформації	ризик політичних і соціальних змін
ризик процентної ставки	ризик коливання ринкових цін на інвестиційні ресурси	ризик процесу	ризик недостовірної інформації	регіональні ризики
валютний ризик		ризик технологій	ризик завідомо неправдивої інформації	ризик змін економічного циклу
ризик спреду		ризик витрат	ризик втрати інформації через збої у функціонуванні інформаційних систем	нові тенденції в розвитку системи грошового обігу
ризик ринкової концентрації		юридичний ризик	ризик несанкціонованих змін інформаційних потоків, втрати інформації через вплив персоналу компанії	ризики, пов’язані зі змінами в природних процесах
ризик інфляції		ризик моделювання	ризик зловмисного порушення інформаційних потоків, втрати інформації через вплив зовнішніх подій на інформаційні системи	ризики, пов’язані з розвитком техніки
ризик ринку нерухомості		майновий ризик		ризик технологічних змін
		фінансовий ризик		зміни в ринковій інфраструктурі
				законодавчі ризики
				нові тенденції в суспільному розвитку

Суто специфічні ризики, які на практиці пов'язані з особливостями діяльності страхових організацій наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Групування та видовий склад індивідуальних ризиків діяльності страхової організації

Групи ризиків				
Андеррайтинговий ризик за ризиковими видами страхування	Андеррайтинговий ризик при страхуванні життя	Ризик учасника фінансової групи	Ризик дефолту контрагента	Ризик випадкових відхилень
ризик недостатності страхових премій і резервів	ризик збільшення рівня смертності	ризик негативного впливу на фінансовий стан страховика – учасника ФГ, викликаний погіршенням фінансового стану іншого учасника ФГ, до складу якої входить страховик	ризик відмови від виконання кредитних угод	ризик кумуляції
	ризик збільшення тривалості життя			
	ризик непрацездатності та шкоди здоров'ю			ризик виникнення ланцюгової реакції
	ризик збільшення витрат на ведення справи			
	ризик зміни розміру ануїтетів			
	ризик передчасного припинення дії договорів			ризик природних катастроф або катастрофічні ризики
	ризик збитків			
	ризик несплати чергових платежів			
	ризик дострокових розірвань угод			
	ризик ціноутворення			
ризик перестраховування				
кредитний ризик				
ризик неправильної оцінки вартості страхових полісів				

Процес управління ризиками, як правило, не має на меті усунення ризику, а спрямований на забезпечення отримання страховиком відповідної винагороди за прийняття ризику.

На рис. 3.4 представлено процес управління ризиками у межах життєвого циклу ризикової ситуації.

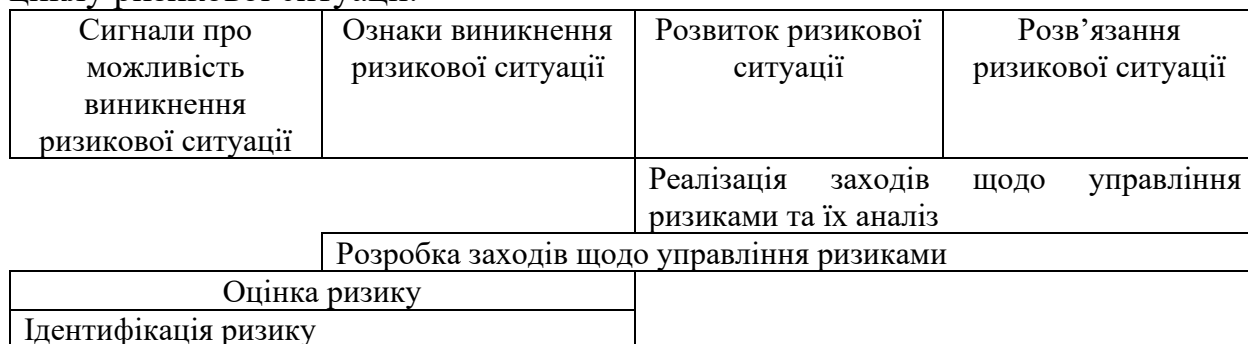

Рис. 3.4. Процес управління ризиками страхової компанії у межах життєвого циклу ризикової ситуації

У загальному вигляді процес управління ризиками проходить етапи, наведені на рис. 3.5.

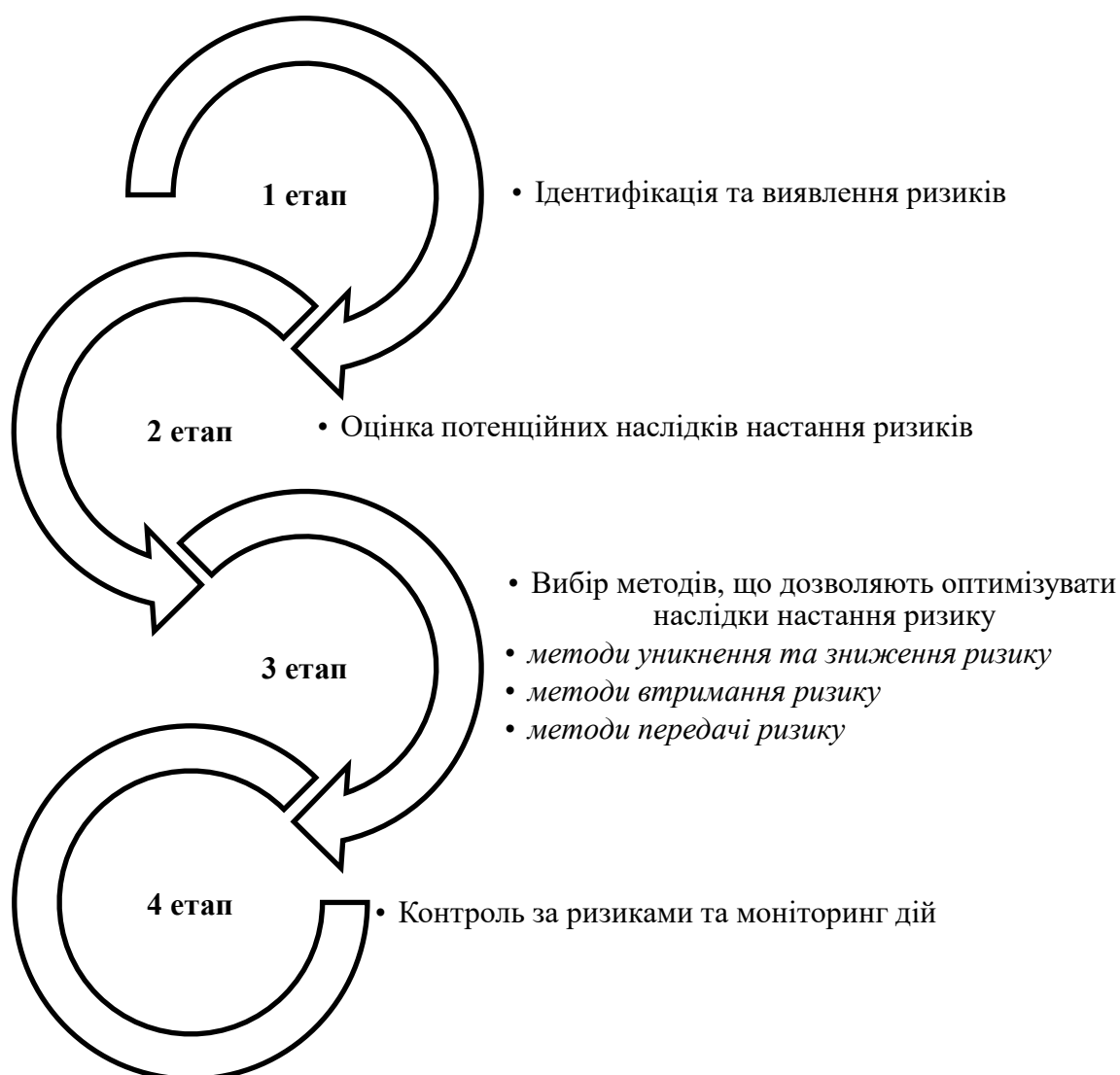

Рис. 3.5. Етапи управління ризиками страховою компанією та методи, які застосовуються під час управління

Виділяють наступні основні методи управління ризиками:

1. Уникнення та зниження ризику, який передбачає або повне уникнення діяльності, яка представляє потенційну небезпеку, або скорочення можливості втрати. Даний метод може включати:

а) відмову від ризику шляхом припинення діяльності або володіння активами, що пов'язані з можливими збитками;

б) диверсифікацію діяльності, активів та інших об'єктів, що підпадають під ризик;

в) проведення превентивних заходів;

г) диверсифікацію активів та хеджування ризиків.

2. Втримання ризику (прийняття ризику), що передбачає покриття потенційних збитків за рахунок власних коштів суб'єкта ризик-менеджменту. Прийняття ризику є ефективним для таких ризиків, які не становлять значної фінансової загрози. Але якщо не достатньо власних коштів для утримання

ризиків великих розмірів, то необхідно намагатися залучити інші способи управління даним ризиком. Даний метод включає:

- а) створення цільових резервів та фондів; б) самострахування;
- в) кептивне страхування;
- г) участь у відповідальності за ризик (франшиза).

3. Передача ризику (страхування від ризику), яка передбачає, що на певних, заздалегідь встановлених умовах потенційні збитки будуть компенсовані третіми особами:

- а) страхування;
- б) кредит;
- в) інші методи, ніж страхування (хеджування, сек'юритизація).

Під час вибору необхідного методу управління ризиками треба дотримуватись наступних вимог:

- завжди передбачати наслідки ризику;
- не слід приймати ризик, розмір якого перевищує власний капітал;
- не слід ризикувати багатьом заради малого;
- не слід вважати, що завжди існує лише один шлях вирішення проблеми (можливо є й інші);
- позитивні рішення слід приймати лише за відсутності сумнівів;
- за наявності сумнівів краще приймати негативне рішення.

Найбільш ефективною і дієвою представляється система управління ризиками, що базується на наступних принципах:

– багатовекторність при виявленні та оцінці ризиків передбачає поділ зобов'язань, прав і відповідальності між різними структурно-організаційними підрозділами страхової компанії і процесі управління ризиками, а також розподіл ризиків за напрямками діяльності компанії, враховуючи формування внутрішньої системи комунікацій;

– оперативність – служить каталізатором проведених заходів на всіх етапах управління ризиками. Попереднє або своєчасне прийняття антикризових заходів дозволяє ефективно знизити або уникнути негативних наслідків;

– об'єктивність – всі рішення щодо оцінки та методів управління ризиками повинні прийматись зважено, обдумано, по можливості без впливу чинників суб'єктивного характеру;

– комплексність – доводить необхідність всебічної оцінки супутнього і стимулюючого факторів і протидіє характеру, який притаманний як самим ризикам, так і заходам на всіх етапах з їх управління.;

– загальна залученість – спрямування на досягнення двох основних цілей: максимізації кількості каналів вхідних інформаційних потоків на етапі виявлення ризиків, а також створення «колективного» інтелекту, коли знання висококваліфікованих співробітників різної спеціалізації за допомогою системи комунікації та координації можуть бути об'єднані в універсальну інформаційну базу, яка акумулює теоретичні знання та практичний досвід;

- ситуативність прийняття рішень з управління ризиками.

Управління ризиками, що приймаються на страхування включає андеррайтинг, розробку та реалізацію заходів щодо управління страховими ризиками, контроль та оцінку ефективності управління страховими ризиками. Для здійснення цього використовують актуарні розрахунки.

Відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX), **актуарна діяльність у сфері страхування (перестраховання) - діяльність у сфері страхування щодо аналізу та оцінки ризиків та/або пов'язаних з ними фінансових зобов'язань, а також розроблення та оцінка методів управління фінансовими наслідками майбутніх випадкових подій з метою забезпечення реалізації актуарної функції страховика.**

Завданнями актуарних розрахунків є:

- вивчення та класифікація ризиків за певними ознаками (групами);
- обчислення математичної імовірності настання страхового випадку, визначення частоти й обсягу шкоди (збитку);
- математичне обґрунтування обсягу витрат на організацію процесу страхування;
- математичне обґрунтування обсягу необхідних резервних фондів, зокрема страхових резервів страховика, джерел їх формування та напрямів розміщення;
- дослідження норми вкладення капіталу (процентної ставки) та її зв'язку з тарифною ставкою, особливо при здійсненні страховиком страхування життя;
- обчислення інших фінансових показників діяльності страховика.

Актуарні розрахунки включають **основні етапи:**

- розрахунок нетто-ставки;
- обчислення розміру ризикової надбавки;
- визначення нормативу витрат на ведення справи;
- розрахунок розміру брутто-ставки.

Для розрахунку страхових тарифів використовують методи, які базуються:

- на теорії ймовірності та математичній статистиці;
- на базі експертних оцінок;
- на математичній статистиці та розрахунку доходності;
- на методах аналогій та інших.

Згідно Закону України «Про страхування» **страховий тариф** визначається як ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування.

Для страховика страховий тариф відображає собівартість страхової послуги (вартість страхового ризику та інших витрат страховика на організацію страхового захисту згідно з договором страхування) та запланований прибуток.

Для страхувальника страховий тариф має відображати вартість страхової послуги, тобто ціну, яку він має сплатити страховику за отримання страхового захисту.

Страховий тариф (тарифна ставка, брутто-ставка) складається з

двох елементів: нетто-ставки та навантаження (надбавки).

Брутто-ставка розраховується за формулою:

$$T_b = T_n + N$$

де T_b – брутто-ставка;

T_n – нетто-ставка;

N – навантаження.

Нетто-ставка виражає ціну страхового ризику (пожежі, повені, вибуху тощо) і є основною частиною страхового тарифу, яка призначена для виплати страхового відшкодування та страхових сум і формування страхових резервів.

Нетто-ставка складається з основної та ризикової частини та розраховується за формулою:

$$T_n = T_o + T_r$$

де T_n – нетто-ставка;

T_o – основна частина нетто-ставки;

T_r – ризикова частина нетто-ставки.

Загалом нетто-ставка в структурі брутто-тарифу не повинна бути меншою 60-70 відсотків. В основу побудови основної частини нетто-ставки за будь-яким видом страхування покладено ймовірність настання страхової події.

Навантаження призначене для відшкодування витрат страховика, пов'язаних з проведенням страхування (по іншому їх називають витратами страховика на ведення справи), а також для забезпечення одержання страховиком прибутку.

Навантаження визначається грошовою сумою або у відсотках до брутто-ставки та покриває видатки діяльності страхової компанії.

Розрахунок навантаження здійснюється з урахуванням того, в якому вираженні представлені елементи навантаження.

Якщо зазначені елементи представлені в абсолютних числах, використовується формула:

$$N = N_s + N_p + N_k + N_r$$

де N – навантаження;

N_s – витрати на ведення страхової діяльності;

N_k – витрати на виплату комісій посередникам;

N_p – витрати на фінансування превентивних заходів;

N_r – заплановано норма прибутковості.

Якщо одна частина елементів навантаження визначаються в абсолютних числах (в грошовому виразі), а інша - у відносних (у відсотках), до для визначення брутто-ставки застосовується формула:

$$T_b = T_n + N_s / 1 - N_{p,r} (\%)$$

де T_b – брутто-ставка;

T_n – розмір навантаження;
 N_s – витрати на ведення страхової діяльності;
 $N_{pr,r}$ – витрати на фінансування превентивних заходів, відсоток прибутковості.

Якщо елементи навантаження в повному обсязі представлені у відсотках до бруто-ставки, то застосовуються такі формули:

$$T_b = T_n / 1 - N$$

або

$$T_b = T_n \times 100 / 100 - N (\%)$$

де T_b – бруто-ставка;

T_n – розмір навантаження;

N – частка навантаження у бруто-ставці.

Питання для самоконтролю знань:

1. Що таке ризик, за якими ознаками класифікують ризики?
2. Дайте визначення поняттю «страховий ризик». Критерії належності ризику до групи страхових.
3. Як називають спеціалістів із оцінювання ризиків і визначення цін на страхові продукти?
4. Які відмінності між поняттями ризикові обставини й страховий випадок?
5. Охарактеризуйте види страхових ризиків.
6. Які ризики актуальні в системі управління страховою компанією?
7. У чому полягає сутність ризик-менеджменту страхової компанії?
8. Які методи ефективні для управління ризиком?
9. Як відбувається добір ризиків страховою компанією?
10. Як впливає аналіз можливих збитків на ухвалення рішення про страхування?
11. За якими критеріями можна оцінити ефективність управління ризиками в страхуванні?
12. Які ризики впливають на основну (страхову) діяльність страхової організації?
13. Які етапи управління ризиками можна виділити в страхуванні?
14. Які функції виконує страховий андеррайтер?
15. Як проявляється ризик формування та інвестування страхових резервів?

Рекомендована література:

Базова: [2, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 30]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ТЕМА 4. СТРАХОВИЙ РИНОК

Ключові слова: Ллойд, Моторне (транспортне) страхове бюро, ринок страхування, страховий ринок, Національний банк України, цифровізація страхового ринку.

Короткий опис теми:

В економічній літературі існує значна кількість визначень страхового ринку як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Наведемо декілька з них.

Страховий ринок - це сфера фінансово-економічних відносин між страховиками і страхувальниками по наданню страхових послуг і захисту майнових інтересів юридичних осіб і громадян, а також по здійсненню відповідної фінансової діяльності в межах чинного законодавства з боку комерційних страхових компаній і фірм чи державних організацій.

Страховий ринок - система економічних відносин, які становлять сферу діяльності страховиків і перестраховиків у певній країні, групі країн або міжнародному масштабі щодо здійснення відповідних страхових послуг страхувальникам - продажу специфічного товару – «страхове покриття».

Страховий ринок - форма організації фінансових відносин щодо формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту фізичних та юридичних осіб.

Страховий ринок - особливе соціально-економічне середовище, визначена форма економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього.

Страховий ринок - це сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу

Страховий ринок можна розглядати також як систему організації грошових відносин із формування й розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства за допомогою системи страхових організацій, що беруть участь у наданні страхових послуг.

Отже, **основними підходами до визначення страхового ринку є наступні:**

– це особлива соціально-економічна структура, певна сфера грошових відносин, у яких об'єктом купівлі-продажу є страховий захист, формуються пропозиція й попит на неї;

– це одна зі складових фінансового ринку з більшістю властивих йому характеристик, принципів і функцій;

– це сукупність інститутів та механізмів зі створення, купівлі-продажу й одержання страхових послуг;

– це система економіко-правових відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), продавцями послуг зі страхування й перестраховування та їх посередниками, у результаті яких здійснюється мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів;

– це одна з ланок загальноекономічного механізму реалізації сталого розвитку, що забезпечує стабільне функціонування суб'єктів господарювання в умовах невизначеності й ризику (зокрема, ризиків екологічного характеру) та забезпечує вповноважені органи інструментами екострахової політики.

Товаром на страховому ринку є **страхова послуга** – специфічний товар, реалізований страховиком на договірній основі за авансовані кошти страхувальника для отримання прибутку та задоволення потреб страхувальника щодо захисту його економічних інтересів від наслідків раптових несприятливих подій (страхових випадків).

Обов'язковими умовами функціонування страхового ринку є наявність:

- об'єктів страхування, що мають споживчу вартість;
- потреби в страхових продуктах, послугах;
- суб'єктів страхових відносин – страхувальників, страховиків та інших суб'єктів, здатних задовольнити зазначені потреби або їх споживати;
- можливість ухвалення рішення про участь у страховій угоді.

Процес формування ринку страхових послуг в Україні доцільно розглядати через закони ринку, зокрема попит і пропозицію в умовах соціально-економічного розвитку України.

Попит на страхову послугу вимірюється сумою коштів, що потенційні страхувальники готові витратити на задоволення своїх потреб у захисті майнових інтересів, пов'язаних із їх життям, здоров'ям, майном та відповідальністю для убезпечення від можливих збитків за визначених цін на страхові послуги.

На обсяг попиту на страхові послуги впливають такі фактори:

- 1) потреба населення та суб'єктів господарювання в страховому захисті;
- 2) купівельна спроможність потенційних страхувальників.

Пропозицією на ринку страхових послуг правомірно вважати діяльність страховиків щодо розроблення та реалізації страхових послуг, здатних задовольнити потреби в страховому захисті потенційних страхувальників, що відповідають їх купівельній спроможності.

Головними суб'єктами страхового ринку є страховики й страхувальники, кожен з яких виконує свою функцію, має власну специфіку та механізм реалізації економічних інтересів. Зростання ризиків, збільшення кількості страховиків і страхувальників та ускладнення механізму взаємовідносин між ними обумовлюють успішність на страховому ринку посередників.

Об'єктом страхового ринку є страхові продукти – специфічні страхові послуги, що надаються страхувальникові під час виконання договору страхування (пропоновані на страховому ринку). Перелік видів страхування, якими може користуватися страхувальник, відображає асортимент страхового ринку.

Страховому ринку властиві всі функції страхування, а також ряд специфічних, таких як:

- економічна (резервування частки виробленого продукту для заміщення випадкових втрат факторів виробництва);
- фінансова (акумуляування частки капіталу для подальшого інвестування);
- соціальна (захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб у разі настання страхових випадків, комерційний та соціальний захист, пенсійне забезпечення населення).

У територіальному аспекті можна виділити такі страхові ринки:

- місцевий (регіональний);
- національний (внутрішній);
- міжнародний (зовнішній).

Розвиток ринкових відносин підсилює інтеграційні процеси й веде до включення національних страхових ринків у світовий. Прикладом такої інтеграції може служити створення загальноєвропейського транснаціонального страхового ринку, що поєднує країни-члени Євросоюзу.

За галузевою ознакою виділяють ринки:

- особистого страхування;
- майнового страхування;
- страхування відповідальності.

За типом державного регулювання страхові ринки поділяються на:

- авторитарний (жорсткий) тип;
- ліберальний (м'який) тип;
- змішаний тип.

За напрямком розвитку страховий ринок поділяється на:

- екстенсивний;
- інтенсивний.

За станом попиту страховий ринок буває:

- насиченим;
- ненасиченим.

За продуктивною ознакою:

- традиційним;
- нетрадиційним.

За рівнем диверсифікації:

- диверсифікованим;
- однорідним;

За станом ризику:

- стабільним;
- таким, що динамічно розвивається;
- депресивним.

Стан і розвиток страхового ринку характеризують такими основними показниками:

- кількістю страхових товариств;
- кількістю страхових продуктів (видів страхування);
- кількістю укладених страхових договорів;

- обсягом зібраних страхових платежів;
- обсягом страхових виплат;
- розміром активів, зокрема репрезентованих математичними та технічними страховими резервами;
- загальним розміром власного капіталу страхових компаній, статутного капіталу, середнім розміром статутного капіталу на одну страхову компанію;
- структурою страхових платежів (співвідношенням між надходженнями страхових платежів із різних видів страхування або їх груп до загальної суми надходжень);
- місткістю страхового сегмента ринку (сумарним обсягом відповідальності всіх страхових компаній);
- місткістю перестраховального сегмента ринку;
- концентрованістю ринку (кількістю компаній, що утримують найбільші частки ринку);
- обсягом страхової премії в масштабах регіональних і міжнародного страхових ринків та ін.

Показниками-індикаторами розвитку страхового ринку, які використовуються при розрахунку рівня економічної безпеки України, є:

- показник «проникнення страхування» – співвідношення обсягу страхової премії та ВВП;
- показник «щільності страхування» – сума страхової премії на душу населення;
- рівень страхових виплат – співвідношення страхових виплат і суми отриманої страхової премії;
- частка премій, що належить перестраховикам-нерезидентам;
- частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій.

На розвиток страхового ринку впливають такі основні фактори:

- рівень розвитку економіки й стабільність національної валюти;
- рівень матеріального добробуту населення;
- рівень страхової культури;
- доступність страхових послуг;
- розвиненість страхового законодавства.

Структура страхового ринку – це співвідношення та пропорції між різними інститутами, суб'єктами (страховими компаніями й страхувальниками) та об'єктами (видами й технологіями страхування) страхового ринку, що виникають і відтворюються в результаті процесу страхування.

Відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX), учасники ринку страхування - страховики, перестраховики та надавачі супровідних послуг на ринку страхування, їх об'єднання, клієнти.

Структура страхового ринку обумовлена суб'єктами ринку:

- професійними учасниками страхового ринку, до яких належать страхові компанії, перестрахові компанії, страхові посередники;
- страхувальниками – споживачами страхових послуг;

– суб'єктами інфраструктури страхового ринку: актуаріями, аудиторами, консультантами та ін.

Страховий ринок є діалектичною єдністю двох систем – внутрішньої і зовнішньої.

До внутрішньої системи страхового ринку відносять:

- ⇒ страхові послуги;
- ⇒ систему організації продажів страхових полісів та формування попиту на страхові послуги;
- ⇒ гнучку систему тарифів (ціни, пільги, знижки, націнки, штрафи, пеня тощо);
- ⇒ власну інфраструктуру страховика (агентства, контори, філіали, представництва, канали комерційного зв'язку);
- ⇒ матеріальні та фінансові ресурси, що визначають становище страховика;
- ⇒ трудові ресурси страхової компанії;
- ⇒ фінансове становище страхової компанії та довіру до неї з боку фінансових інститутів;
- ⇒ ліквідність страхового фонду.

Зовнішнє середовище страхового ринку складається з елементів, якими страховик може управляти, та з тих, на які він впливати не може, але повинен враховувати їх у своїй діяльності.

До складових, на які страховик може впливати, належать:

- ⇒ ринковий попит;
- ⇒ конкуренція;
- ⇒ інфраструктура страхового ринку (правове і нормативне забезпечення, інформаційна та аудиторська мережа, наукове обслуговування, кадри, система організації професійної освіти, професійна етика і мова).

До складових, на які страховик впливати не може, входять:

- ⇒ чисельність населення, його вікова та статева структури;
- ⇒ сезонні міграції;
- ⇒ купівельна спроможність населення і т. ін.

Інфраструктура страхового ринку – сукупність елементів (інститутів, установ, організацій, технологій, норм, систем), що забезпечують, регулюють і створюють умови для нормального, безперебійного, багаторівневого функціонування ринку як особливої економічної системи, а також взаємодії його суб'єктів на основі купівлі-продажу страхових продуктів.

Національний банк України (НБУ) відіграє важливу та впливову роль на страховому ринку України. Його функції та діяльність знаходяться в центрі розвитку та регулювання страхового ринку країни. У своїй діяльності Національний банк спрямовується на забезпечення стабільності та безпеки фінансової системи, що має прямий вплив на ефективність та довіру до страхових компаній.

Однією з основних функцій НБУ є ліцензування страхових компаній для здійснення діяльності на страховому ринку.

НБУ встановлює чіткі правила та вимоги для отримання ліцензії, що дозволяє забезпечити дотримання найвищих стандартів та вимог до фінансової стійкості та ефективності діяльності страхових компаній.

Ліцензування страхових компаній здійснюється Національним банком відповідно до вимог Закону України «Про страхування» та інших нормативно-правових актів. Для здійснення страхової діяльності в Україні, компанії повинні отримати відповідну ліцензію від НБУ.

НБУ здійснює постійний контроль та нагляд за діяльністю страхових компаній з метою виявлення можливих ризиків та вжиття заходів для їх усунення. Це дозволяє запобігати фінансовим збиткам та зберігати довіру споживачів до страхових послуг (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Основні методи контролю та нагляду за страховою діяльністю

№	Елементи контролю та нагляду	Зміст методів контролю та нагляду за страховою діяльністю
1.	Подання регулярних звітів	Страхові компанії зобов'язані подавати регулярні звіти про свою діяльність, такі як фінансові звіти, звіти про страхові випадки та інші дані, які дозволяють оцінити фінансовий стан компанії та її діяльність.
2.	Захист прав споживачів страхових послуг	НБУ здійснює нагляд за дотриманням страховими компаніями прав споживачів та встановлює вимоги до інформації, яку страховики повинні надавати своїм клієнтам. Це забезпечує захист інтересів споживачів та підтримує їхню довіру до страхових послуг.
3.	Аналіз фінансової діяльності	НБУ проводить аналіз фінансової діяльності страхової компанії, включаючи оцінку її страхового капіталу, страхових резервів, фінансових показників та інших важливих аспектів.
4.	Аудит	НБУ здійснює аудиторські перевірки страхових компаній з метою оцінки дотримання ними стандартів та вимог законодавства, а також забезпечення якості фінансової звітності.
5.	Моніторинг ризиків	НБУ аналізує та моніторить різноманітні ризики, з якими можуть стикатися страхові компанії, серед яких кредитний ризик, ризик інвестицій, ризик настання страхових випадків та інші.
6.	Стрестестування	НБУ проводить стрес-тестування, щоб оцінити, як страхові компанії можуть впоратися з екстремальними сценаріями, наприклад, фінансовою кризою або великими збитками, наприклад внаслідок військових дій.
7.	Санація та ліквідація	У разі виявлення серйозних проблем у діяльності страхової компанії, НБУ може застосувати заходи санації або ліквідації, які дозволяють захистити інтереси страхувальників та стабілізувати страховий ринок.
8.	Співпраця з міжнародними організаціями	НБУ співпрацює з міжнародними організаціями, з метою впровадження міжнародних стандартів та найкращих страхових практик.
9.	Проведення консультацій та навчання	НБУ надає страховим компаніям консультації та інформацію з питань регулювання та нагляду. Також проводяться навчальні заходи для працівників страхових компаній з метою підвищення їхніх знань та професійної компетентності.
10.	Розробка та зміцнення правової бази	НБУ працює над вдосконаленням правової бази страхового регулювання з метою забезпечення прозорості та стабільності страхового ринку.

З метою захисту прав споживачів страхових послуг НБУ встановлює правила щодо інформування клієнтів, дотримання стандартів обслуговування та процедур страхування, а також забезпечує вирішення спорів між страховиками та страхувальниками (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Заходи НБУ, спрямовані на забезпечення прозорості, чесності та високої якості обслуговування страхових компаній

№	Заходи захисту прав споживачів	Зміст заходів захисту прав споживачів страхових послуг
1.	Інформування страхувальників	НБУ встановлює правила щодо інформування страховиками своїх клієнтів про умови страхового поліса, його обмеження та ризику. Страхові компанії зобов'язані надавати зрозумілу та доступну інформацію, щоб клієнти могли приймати обґрунтовані рішення про страхування.
2.	Дотримання стандартів обслуговування	НБУ встановлює стандарти обслуговування для страхових компаній, зокрема, стосовно якості обслуговування клієнтів, вчасності виплат, процедур врегулювання страхових випадків. Ці стандарти мають підтримувати високий рівень задоволеності клієнтів.
3.	Забезпечення прозорості страхових умов.	НБУ встановлює вимоги до формулювання умов страхових полісів та їхнього представлення, щоб уникнути недостатньої інформованості клієнтів або прихованих умов.
4.	Врегулювання спорів	У разі виникнення спорів між страховиками та страхувальниками, НБУ забезпечує механізми для вирішення таких ситуацій (медіація, арбітраж або інші процедури врегулювання спорів)

У багатьох країнах світу страховики створюють свої *професійні об'єднання (асоціації)*, які ставлять за мету захищати й обстоювати інтереси своїх членів.

За своїм статусом об'єднання страховиків не повинні здійснювати комерційну діяльність.

В Україні працюють такі об'єднання страховиків (табл. 4.3).

Ліга страхових організацій України (ЛСОУ) – найбільш впливове й відоме об'єднання страховиків – утворена в 1992 році як недержавне неприбуткове добровільне об'єднання страхових організацій України. Великого значення ЛСОУ надає захисту інтересів своїх членів у державних і громадських організаціях.

Згідно зі своєю метою Ліга проводить конференції, семінари та інші заходи науково-практичного характеру, організовує обмін досвідом серед своїх членів, а також сприяє ознайомленню їх із практичними надбаннями страховиків інших країн, використовуючи для цього різні засоби інформації, у тому числі й можливості власного серверу (www.uainsur.com). При ЛСОУ на правах юридичної особи працює Навчально-інформаційний центр.

Основні завдання ЛСОУ:

- сприяння розвитку страхового ринку;
- захист прав та інтересів страховиків, які є членами Ліги;
- сприяння формуванню й удосконаленню правової бази страхування;
- сприяння підвищенню кваліфікації та професіоналізму керівників і

спеціалістів страхового ринку;

– утвердження взаємної довіри, надійності, порядності й ділового партнерства у взаєминах учасників страхового ринку.

Таблиця 4.3

Об'єднання страховиків та учасників страхового ринку України

№	Назва об'єднання	Основні функції
1.	Ліга страхових організацій України (ЛСОУ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ сприяння розвитку страхового ринку; ✓ участь у формуванні та вдосконаленні нормативно-правової бази страхової діяльності; ✓ розроблення рекомендацій із питань методології страхової справи; ✓ формування інформаційного поля навколо діяльності учасників страхового ринку
2.	Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ координація діяльності національних страховиків у сфері обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів; ✓ є гарантом платоспроможності своїх членів щодо страхових зобов'язань з цього виду страхування
3.	Морське страхове бюро (МСБ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ координація діяльності національних страховиків у галузі страхування на морському транспорті
4.	Авіаційне страхове бюро (АСБ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ координація діяльності національних страховиків у сфері авіаційного страхування, ✓ максимальне використання можливостей українських страхових компаній під час розподілу авіаційних ризиків
5.	Українське медичне страхове бюро (УМСБ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ сприяння розвитку відкритого й рівно доступного медичного страхового ринку України шляхом упровадження єдиних правил, вимог і стандартів діяльності
6.	Ядерний страховий пул	<ul style="list-style-type: none"> ✓ постійна координація діяльності учасників в галузі страхування ядерних ризиків; ✓ забезпечення їх фінансової стабільності й гарантій страхових виплат; ✓ сприяння в реалізації міжнародних договорів у сфері страхування ядерних ризиків
7.	Будівельний страховий пул	<ul style="list-style-type: none"> ✓ забезпечення страхового захисту інвесторів (юридичних і фізичних осіб) будівельної галузі
8.	Автокаско пул	<ul style="list-style-type: none"> ✓ координація діяльності учасників пулу в галузі страхування автотранспортних ризиків
9.	Товариство актуаріїв України (ТАУ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ сприяння розвитку професії актуарія в Україні
10.	Усеукраїнська асоціація аварійних комісарів (УААК)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ налагодження постійних зв'язків між аварійними комісарами й іншими фахівцями у сфері визначення причин настання страхового випадку; ✓ захист спільних інтересів членів асоціації

Цифровізація (в перекладі з англ. digitalization) - це запровадження цифрових технологій у всі сфери життя суспільства. Тобто це перехід діяльності із реального світу у світ віртуальний (онлайн).

У Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України сформульовано ключові принципи цифровізації, схематично вони представлені на рис. 4.1.

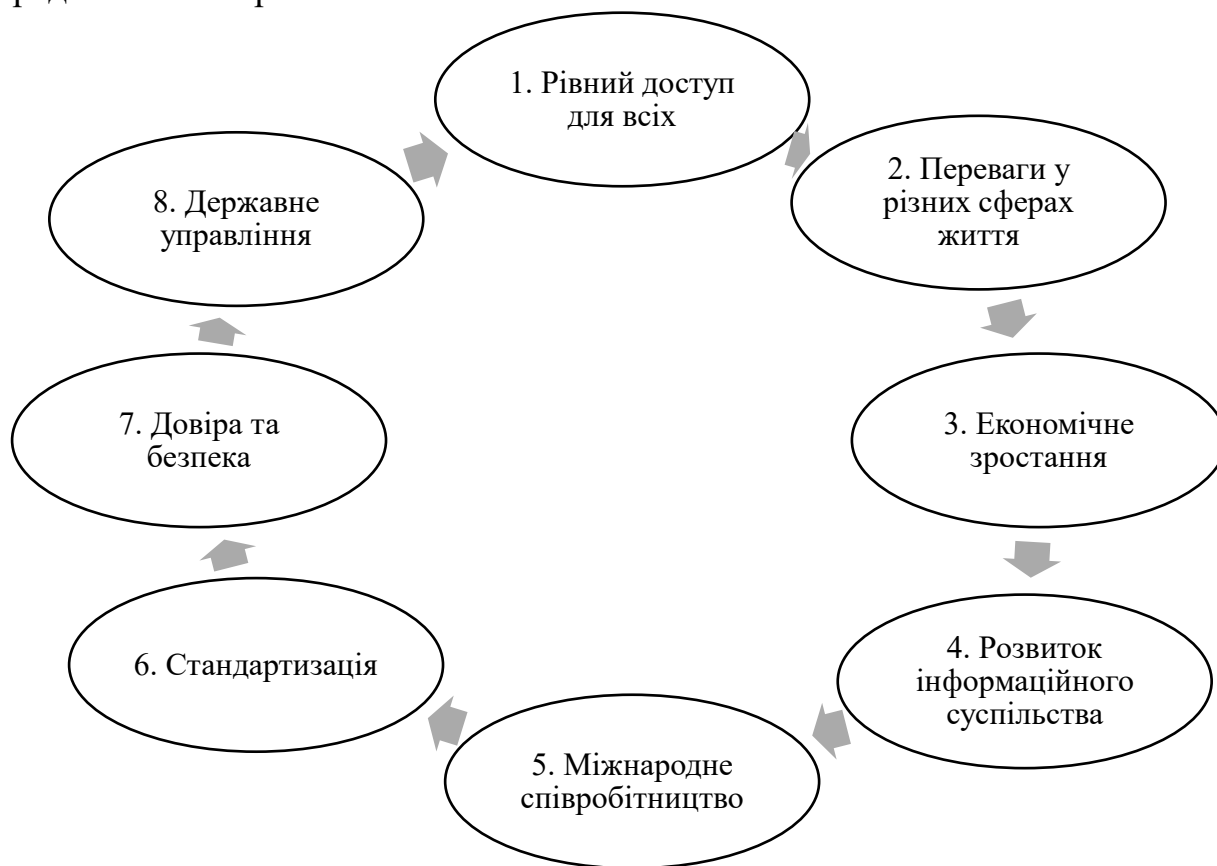

Рис. 4.1. Принципи цифровізації

Дотримання принципів є визначальним для створення та реалізації переваг, які надають цифрові технології, та користування цими перевагами. Першим принципом є принцип рівного доступу до послуг, тобто цифровізація повинна забезпечувати кожному громадянину рівний доступ до послуг, інформації й знань, які надаються на основі інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. Другим є те, що цифровізація має бути спрямована на створення переваг в різних сферах повсякденного життя. Даний принцип передбачає підвищення якості надання послуг із охорони здоров'я й одержання освіти, створення нових робочих місць, розвитку підприємництва, транспорту, сільського господарства, захисту навколишнього природного середовища, запобігання катастрофам, сприяння подоланню бідності та гарантування громадської безпеки. Наступним принципом є економічне зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності й конкурентоздатності за допомогою використання цифрових технологій. Даний принцип передбачає досягнення цифрової трансформації галузей економіки, сфер діяльності, набуття ними нових конкурентних якостей і властивостей.

На страховому ринку використовуються сучасні діджитал-технології, детальна характеристика яких наведена в табл. 4.4.

Сучасні діджитал-технології страхового ринку

№	Технологія	Характеристика
1	Вебсайт	Сукупність вебсторінок, які є доступними в мережі Інтернет, які об'єднані за змістом та навігацією під єдиним доменним ім'ям. На них розміщуються елементи діджитал-технології: страховий калькулятор, оплата «онлайн», магазин страхових послуг та посилання на мобільні додатки.
2	Соціальна мережа	Інтернет-програма, що допомагає окремим особам спілкуватися й встановлювати зв'язки між собою, використовуючи набір інструментів.
3	Чат-бот	Комп'ютерна програма, що розроблена на основі нейромереж й веде розмову за допомогою слухових чи текстових методів.
4	Вебфорум	Додаток для організації спілкування відвідувачів вебсайту, форум пропонує набір розділів для обговорення, робота якого полягає у створенні користувачами тем у розділах та подальшому обговоренні всередині цих тем.
5	Відеотелефонія	Технологія, яка надає можливість прийому й передачі аудіо- та відеосигналів користувачам в різних місцях для спілкування між ними у режимі реального часу.
6	Відеохостинг	Сервіс, який надає послуги із розміщення відеоматеріалів на певну тематику.
7	Хмарні технології	Послуги, які включають надання дискового простору для розміщення інформації на сервері і надає можливість зберігати свої дані, ділитися із ними в разі потреби.
8	Телематика	Технічний пристрій, головним завданням якого є формування інформації про стиль поведінки водія за кермом. Інформація в онлайн-режимі передається страховій компанії, а результатом може бути пропозиція індивідуального страхового тарифу.
9	Автоматизовані системи перевірки достовірності страхових полісів	Комп'ютерні програми із широкою базою даних, що надають змогу перевірити достовірність страхового договору й термін його дії.

Основними ризиками впровадження процесів цифровізації на страховому ринку України є недосконалість чинного законодавства, який формувався ще в часи, коли про цифровізацію і димки не було і особливо не змінювався і не адаптувався під вимоги цифровізаційного розвитку. Узагальнення ризиків представлено в табл. 4.4.

Перевагами діджиталізації для потенційних клієнтів є те, що процедура купівлі страхового продукту стає максимально спрощеною. Тобто при оформленні договорів немає потреби в зверненні до офісу страхової компанії. Необхідно тільки заповнити онлайн-форму й здійснити страховий внесок. В даному випадку договір страхування неможна сфальсифікувати. Страхова має економію коштів на комісії агента, що передається клієнтам у вигляді нижчих страхових нарахувань. Якщо виникає необхідність повідомлення про страховий випадок – достатньою дією являється звернення на сайт компанії чи через мобільний додаток заповнити затверджену форму. В процесі продажів будуть видалені страхові посередники, що сприятиме зменшенню ймовірності шахрайства.

Таблиця 4.4

Ризики цифровізації страхового ринку в Україні

№	Ризик	Сутність
1.	Збільшення конкуренції	Відсутність кордонів й вихід на світовий віртуальний ринок значно збільшує кількість як споживачів, так й конкурентів. Аналогічно із традиційним бізнесом варто конкурувати щодо запропонованих цін й асортименту товарів, часом не виправдано занижуючи перші для залучення більшого кола споживачів.
2.	Високі витрати на початку	Великих вкладень потребує перше входження в Інтернет-бізнес. Разом із тим воно має свої особливості в умовах України, супроводжується великими різними ризиками із високим рівнем невизначеності та тривалим періодом повернення інвестиційного капіталу.
3.	Загроза індивідуальності	Цифрова природа інформації й інформаційних продуктів, що легко копіювати.
4.	Застарілість чинного законодавства	Відсутність оновлення законів здійснення страхової діяльності під потреби цифровізаційного розвитку.

Узагальнення переваг цифровізації страхової діяльності в Україні представлено в табл. 4.5

Таблиця 4.5

Переваги цифровізації страхового ринку в Україні

№	Перевага	Сутність
1.	Оформлення страхового поліса на сайті	- онлайн-калькуляція вартості страхового поліса; - замовлення й оплата страхового поліса на сайті; - відстеження статусу страхового поліса.
2.	Управління операціями й доступ до статистики взаємодії	- перегляд в особистому кабінеті користувача статистики договорів та платежів; - доступ до звітів щодо страхових виплат; - подача заяви про настання страхового випадку; - моніторинг статусу врегулювання збитків; - пролонгація договорів страхування у режимі онлайн; - внесення змін до договору страхування; - розірвання договорів страхування.
3.	Організація ефективного зворотного зв'язку із клієнтами	- інтерактивний веб-чат із страховим консультантом; - заявка на зворотний дзвінок; - розсилка SMS й E-mail-повідомлень зареєстрованим користувачам; - реєстрація скарг клієнтів.
4.	Підтримка різних інформаційних блоків	- публікація переліку продуктів й послуг страхової компанії; - новини, опитування, голосування; - відео-матеріали й інтерактивний контент; - зручний механізм пошуку відділень страхової компанії.
5.	Швидкість і беззатратність отримання інформації в будь-який час доби	Одержання величезного обсягу інформації про компанії, їх продукцію, конкурентів, партнерів, що дає змогу прийняти рішення щодо подальшої діяльності.
6.	Зниження рівня впливу на споживача	Споживач не піддається впливу близьких, родичів й друзів, так само як й роботодавців. Зберігається конфіденційність покупки та одержання інформації.
7.	Оригінальність просування товарів і послуг, бренду	Реклама та рекламні компанії практично не мають ні територіальних, ні часових меж. Великого значення набувають партнерські програми й обмін посиланнями. Кожен контакт і вся аудиторія в Інтернеті максимально прозорі, а дані відстежуються незалежними лічильниками й доступні для контролю.

Отже, для багатьох страхових компаній запровадження цифровізаційних процесів та створення власного інтернет каналу є необхідною умовою успішного функціонування на ринку та досягнення максимальної ефективності в задоволенні потреб потенційних споживачів. Продаж страхових продуктів через мережу Інтернет має свої переваги як для страховика, так й страхувальника. Для страхувальників ключовою перевагою являється скорочення витрат час на укладання угоди, максимальний доступ до інформації про компанії на ринку страхових послуг, можливість одержати знижку на обслуговування. А перевагами для страхових компаній є менші витрати по операціям в віртуальному офісі, розширення географічно каналів просування послуг, а також можливість обслуговування клієнтів цілодобово. В українських страхових компаніях йде процес цифровізації, що включає: електронне страхування, послуги страхування онлайн й прямих продажів, кібербезпеку, мобільні послуги й послуги онлайн, автоматизація платіжного процесу, технологія блокчейн, а також перетворення сайту страхової компанії в інструмент для комунікацій та продажів. Власне результатом процесу цифровізації страхового ринку є зростання стандартів страхових послуг й спрощення доступу страхувальника до них.

Питання для самоконтролю знань:

1. Назвати критерії класифікації страхового ринку.
2. Яка структурна будова страхового ринку?
3. Які необхідні умови для функціонування страхового ринку?
4. Що є об'єктом страхового ринку?
5. Які основні показники характеризують рівень розвитку страхового ринку?
6. Які критерії поділу страхових посередників на агентів і брокерів?
7. Охарактеризуйте основні функції страхових посередників.
8. Назвати непрямих страхових посередників, коротко охарактеризувати їх основні функції.
9. Яку роль відіграють об'єднання страховиків на страховому ринку?
10. Зазначити основні об'єднання, що функціонують на страховому ринку України.
11. Як називають відокремлені підрозділи страхових компаній?
12. Для чого страховики об'єднуються у страхові пули?
13. Які ви знаєте страхові пули України?
14. Визначити особливості формування національного страхового ринку України.
15. Розкрити перспективи розвитку страхового ринку України.

Рекомендована література:

Базова: [2, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [2, 3, 4, 5, 7, 8, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 30]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ТЕМА 5. СТРАХОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ЧАСТИНА ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Ключові слова: страховик, страхова організація, створення страхової компанії, реєстрації страхової компанії, ліцензування страхової компанії, банкрутство страхової компанії, інноваційна діяльність страхової компанії.

Короткий опис теми:

Відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX), **страховик - фінансова установа або філія страховика-нерезидента, які мають право здійснювати діяльність із страхування на території України.**

Страховики в Україні створюються у формі акціонерного товариства або товариства з додатковою відповідальністю (крім філій страховиків-нерезидентів).

Акціонерне страхове товариство – це такий тип компанії, яка створюється і діє зі статутним капіталом, поділеним на певну кількість часток – акцій. Акція дає її власникові право на участь в управлінні товариством і отримання частини прибутку у формі дивідендів. Акціонерна форма страхової організації (закритого і відкритого типу) є найбільш прийнятною для вирішення завдань страхування. При ній спостерігаємо високий професіоналізм, старанність працівників, більш широкі можливості вирішення завдань наукового, юридичного характеру, бухгалтерського обліку, безпосереднього лобіювання законів і т. д. Ознакою акціонерних організацій є розподіл відповідальності між її учасниками за взяті зобов'язання. У разі несприятливих наслідків діяльності конкретного страховика втрата відносно невеликих внесків не потягне за собою банкрутства самих акціонерів. В Україні у страховому бізнесі переважають акціонерні товариства закритого типу. Перспективнішими для страхового бізнесу є відкриті акціонерні товариства. Вони мають можливість залучати кошти завдяки продажу акцій на відкритому ринку. Для закритих акціонерних страхових компаній можливість швидкої зміни статутного капіталу в разі необхідності або зміни законодавства знижується у зв'язку з тим, що коло власників є обмеженим.

Товариство з додатковою відповідальністю – це вид господарського товариства, статутний капітал якого поділений на частки, визначені статутними документами. Учасники відповідають за його зобов'язаннями своїми внесками у статутний фонд, а у випадку недостатності цих коштів – додатково і майном.

Законодавство про акціонерні товариства та про товариства з додатковою відповідальністю застосовується до страховиків з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про страхування» та нормативно-правовими актами НБУ.

У разі якщо положення інших законів суперечать положенням Закону України «Про страхування», застосовуються положення Закону України «Про страхування».

Страховик має обов'язок і виключне право використовувати у своєму повному найменуванні будь-яке із слів «страховик», «страхова», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них, а також має право використовувати скорочення «СК».

Найменування страховика, який отримав ліцензію на здійснення діяльності із страхування, яка надає право здійснювати діяльність із страхування за класами страхування життя, або має намір отримати таку ліцензію, повинно містити слово «життя» або похідні від нього.

Слова «страховик», «страхова», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення діяльності із страхування або мають намір отримати таку ліцензію, а також об'єднанням таких юридичних осіб.

Не дозволяється використовувати для найменування страховика назву, яка повторює існуючу назву іншого страховика чи є подібною такою мірою, що може призвести до помилки у сприйнятті, або вводить в оману щодо діяльності, яку здійснює страховик.

Використовувати у своєму найменуванні слова «національний», «державний» або похідні від них має право лише страховик, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі.

НБУ має право відмовити у розгляді питання про видачу ліцензії або у зміні найменування страховика, який має ліцензію, у разі недотримання передбачених цією статтею вимог до найменування страховика.

Учасниками страховика не можуть бути юридичні особи, в яких страховик має істотну участь, громадські об'єднання, політичні партії, релігійні та благодійні організації.

Держава Україна може бути учасником страховика в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів.

Засновники та власники істотної участі страховика зобов'язані мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий/майновий стан.

Вимоги до ділової репутації, фінансового/майнового стану засновників страховика та власників істотної участі у страховику, порядок їх оцінки встановлюються нормативно-правовими актами НБУ.

НБУ, хоч і незначним чином, але з прийняттям Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX) змінив **умови діяльності страховиків нерезидентів в Україні** у порівнянні з попереднім законом, зокрема у такий спосіб.

- раніше необхідною умовою було, аби держава страховика-нерезидента брала участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а також мала б співпрацювати із Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Тепер: важливо, аби до держави страховика нерезидента не було висунуто застережень міжнародних органів щодо виконання нею міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- не може вести діяльності на території України страховик-нерезидент, держава якого належить до держав, що здійснюють збройну агресію проти України (Російська Федерація, Республіка Білорусь);

- виключено вимогу про те, що між уповноваженим органом із здійснення нагляду за страховими компаніями країни, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, та Уповноваженим органом підписано меморандум (укладено угоду) про обмін інформацією;

- відкрити філію на території України може страховик-нерезидент зареєстрований у державі, що є членом Світової організації торгівлі (СОТ), а законодавство такої держави, за оцінками НБУ, не містить положень, які можуть перешкоджати/обмежувати взаємодію НБУ та наглядових/контролюючих органів такої держави та/або перешкоджати НБУ у здійсненні ним наглядових повноважень щодо такої філії страховика-нерезидента;

- Закон № 1909-IX прямо передбачає, що перелік вимог до страховиків нерезидентів не є вичерпним та може доповнюватись НБУ.

Також, відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX) було **посилено організаційні вимоги до страхових компаній:**

- По-перше, крім оновлених правил щодо платоспроможності страховика, мінімального статутного капіталу, законодавець запровадив нові вимоги до керівництва та структури власності страхової компанії, зокрема оприлюднення структури власності та змін до неї; необхідність обов'язкового погодження НБУ набуття істотної участі або збільшення участі (прямо або опосередковано) у страховику юридичними або фізичними особами, де оцінюється зокрема ділова репутація та/або фінансовий/майновий стан такої особи. Новий закон регламентує чіткий порядок та інструкції для виконання таких вимог.

- По-друге, нові (підвищені) вимоги також будуть застосовуватись до системи корпоративного управління. НБУ погоджуватиме призначення керівників та осіб відповідальних за ключові функції, водночас оцінюючи їхню професійну компетенцію та ділову репутацію.

Закон запроваджує диференційований підхід щодо вимог до органів управління страховика залежно від значимості компанії, тобто чим більша страхова компанія, тим більше вимог.

У цілях удосконалення та збільшення прозорості діяльності страхових компаній НБУ прийняв Постанову від 27.12.2023 № 194 «Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика», згідно з якою, серед іншого, передбачається здійснення Регулятором оцінки колективної придатності та ефективності управління ради страховика та виконавчого органу страховика за критеріями, зазначеними у Положенні.

- По-третє, новий закон детально регламентує структуру системи виконання ключових функцій (управління ризиками, дотримання норм

(комплаєнс), актуарної функції та функції внутрішнього аудиту), зміст таких функцій, вимоги до діяльності осіб (органів), що виконують ключові функції.

- По-четверте, юридична особа, яка має намір здійснювати діяльність із страхування складає та подає до НБУ план діяльності на наступні три календарні роки.

Закон України «Про страхування» (№ 1909-ІХ) передбачає способи, чіткі умови та порядок припинення страховиком діяльності із страхування, хоч окремі особливості виходу з ринку встановлюються актами НБУ, наприклад, Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля, затверджене Постановою НБУ від 25.12.2023 № 184.

Вихід страхової компанії з ринку може відбуватись:

1. Добровільно за одним з рішень страховика:

- 1) про реорганізацію страховика;
- 2) про ліквідацію страховика;
- 3) про передачу страхового портфеля;
- 4) про виконання страхового портфеля.

У загальних рисах ці процедури передбачають затвердження керівництвом страховика, погодження та отримання дозволу НБУ щодо плану виходу страховика з ринку, виконання такого плану та анулювання ліцензії.

2. Примусово за рішенням НБУ:

- про анулювання ліцензії з підстав інших, ніж віднесення страховика до категорії неплатоспроможних з подальшим зверненням до господарського суду з позовом про ліквідацію страховика. За наявності зобов'язань договорами страхування (перестрахування), НБУ додатковопризначає тимчасову адміністрацію для захисту прав та інтересів споживачів, обов'язки якої за рішенням суду переходять до ліквідатора з числа арбітражних керуючих у межах такої судової справи;

- про віднесення страховика до категорії неплатоспроможних з подальшим зверненням до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство протягом місяця з моменту винесення такого рішення НБУ. У подальшому суд вводить процедуру розпорядження майном та ліквідації, для цілей яких призначає арбітражного керуючого (розпорядника, ліквідатора).

Згідно з розділом «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про страхування» (№ 1909-ІХ) було внесено низку змін до Кодексу України з процедур банкрутства:

✓ По-перше, заява про відкриття провадження у справі про банкрутство страховика може бути подана виключно: а) ліквідатором страховика, призначеного судом за заявою НБУ, від імені страховика, у разі виявлення ліквідатором страховика недостатності майна для задоволення вимог кредиторів; або б) НБУ випадку віднесення страхової компанії до категорії неспроможних та анулювання ліцензії за рішеннями НБУ. Водночас кредитори чи будь-які інші органи більше не мають права ініціювати банкрутство страхової компанії.

✓ По-друге, закон встановлює перелік підстав, за наявності яких НБУ зобов'язаний прийняти рішення про віднесення страховика до категорії неплатоспроможних, та протягом одного місяця звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (наприклад, неможливість виконати вимоги до мінімального капіталу протягом 90 днів з моменту встановлення порушення вимог).

✓ По-третє, на відміну від попереднього регулювання суттєвим нововведенням є те, що страхові компанії щодо яких НБУ прийняв рішення про віднесення до категорії неплатоспроможних, не матимуть жодного шансу на відновлення своєї діяльності, зокрема:

- за жодних обставин до страхових компаній не застосовується санація до відкриття або після відкриття провадження у справі про банкрутство;

- розпочата процедура ліквідації страховика не може бути зупинена/припинена, у тому числі, в разі визнання протиправними (незаконними) та скасування індивідуальних актів НБУ, що були підставою для її початку.

Створення страхової компанії в Україні є складним та багатоетапним процесом, який вимагає дотримання ряду правових, фінансових та організаційних вимог.

Основні кроки, які потрібно здійснити для створення страхової компанії в Україні:

✓ *Дослідження страхового ринку* – важливо визначити потенційний попит на страхові послуги, ідентифікувати цільові сегменти та ризики, з якими можна буде працювати.

✓ *Підготовка бізнес-плану*, який містить оцінку ризиків, прогностичні фінансові показники, стратегії маркетингу та розвитку компанії. Цей документ допомагає визначити мету, стратегію та плани дій компанії на ринку страхування. Він є важливим інструментом для успішного розвитку бізнесу, привернення інвесторів та отримання ліцензії на страхову діяльність.

✓ *Вибір форми власності та організаційно-правової форми*. Страховики в Україні можуть створюватися у формі акціонерного товариства або товариства з додатковою відповідальністю (крім філій страховиків-нерезидентів).

✓ *Залучення основного капіталу*. Відповідно до законодавства України, страхова компанія повинна мати достатній основний капітал для отримання ліцензії та початку діяльності. Основний капітал може бути залучений через внесення грошових коштів або майнових внесків у статутний капітал компанії. Розмір мінімального капіталу страховика не може бути меншим ніж:

✓ *Отримання ліцензії*. Для проведення страхової діяльності в Україні, страхові компанії повинні отримати ліцензію на здійснення страхування від Національного банку України (НБУ).

✓ *Організація структури страхової компанії* – залучення кваліфікованого персоналу і визначення ролі та відповідальності кожного співробітника.

✓ **Розвиток інфраструктури та ІТ.** Страхова компанія має забезпечити належний рівень інфраструктури, включаючи офісні приміщення, обладнання та інформаційні системи. Розвиток інфраструктури та ІТ в страховій компанії допомагає зробити її більш гнучкою, ефективною та забезпечує високу якість обслуговування клієнтів. Інвестування в сучасні технології є ключовим фактором успіху для страхових компаній в умовах зростаючої конкуренції та змінних ринкових умов.

✓ **Маркетинг та реклама** – після отримання ліцензії і початку діяльності важливо звернути увагу на маркетинг та рекламу, щоб привернути увагу потенційних клієнтів та збільшити обсяги бізнесу. Ефективні маркетингові стратегії та рекламні кампанії допомагають позиціонувати страхову компанію на ринку та вирізняти її серед конкурентів.

✓ **Дотримання законодавства та регуляторних вимог.** Оскільки страхова галузь є регульованою, важливо дотримуватись вимог НБУ з питань страхового нагляду. Національні та міжнародні нормативи та правила страхової галузі призначені для забезпечення високого рівня захисту інтересів страховиків та страхувальників.

Види інновацій у страховій діяльності залежно від об'єкту інновацій можна представити наступним чином (рис. 5.1).

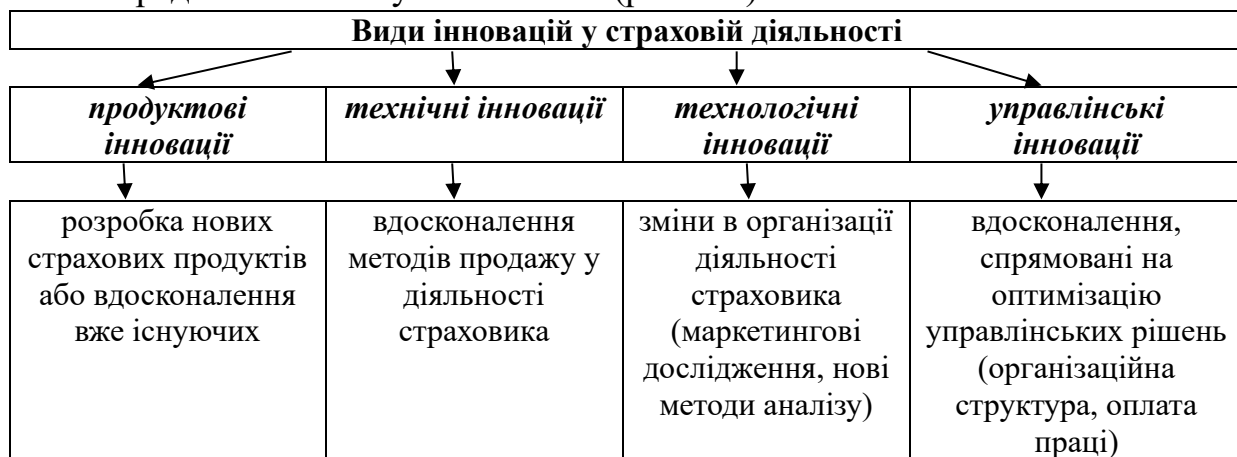

Рис. 5.1. Види інновацій у страховій діяльності залежно від об'єкту інновацій

В той же час виділяють наступні типи інновацій у страховій діяльності, які мають циклічний характер:

- інновації, що сприяють збільшенню сфери поширення страхових продуктів;
- інновації, що сприяють підтримці досягнутого рівня;
- інновації, що сприяють підвищенню ефективності.

Узагальнено види інновацій у страховій системі та шляхи їх впровадження можна представити наступним чином (рис. 5.2).

Таким чином, інновації в страховій системі можуть здійснюватися різними шляхами, а саме: через впровадження інновацій у суб'єктний склад страхової системи; у взаємовідносини між суб'єктами страхової системи, а також у взаємовідносини між суб'єктами страхової системи і зовнішнім

середовищем; у діяльність самих суб'єктів; у інституційне середовище; у способи організації страхового захисту, охоплення нових видів ризиків страховим захистом.

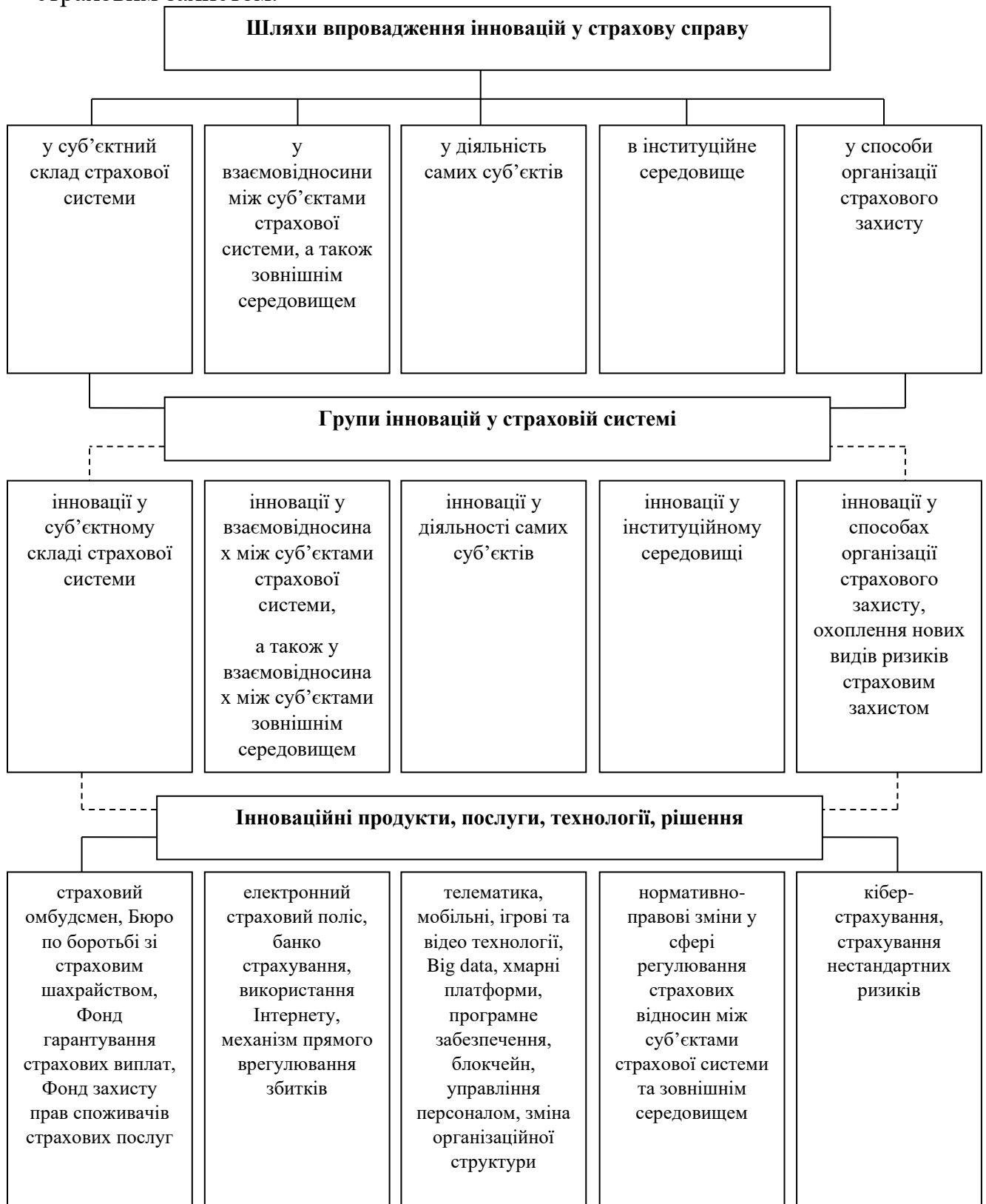

Рис. 5.2. Види інновацій у страховій системі та шляхи їх впровадження

Саме інноваційна активність фінансових установ, у тому числі і страхових компаній, відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного розвитку вітчизняної економіки. У зв'язку з повільним впровадженням інновацій вітчизняними страховими компаніями, вони не витримують конкуренції з іноземними страховиками, які дедалі більше монополізують український ринок. Саме тому, на нашу думку, лише за умов застосування європейських інноваційних страхових програм, які передбачають збалансування якісних і кількісних параметрів страхової угоди, можна досягти стабільного попиту на ті чи інші страхові послуги, що в свою чергу позитивно вплине на розвиток вітчизняних страховиків.

Питання для самоконтролю знань:

1. Які заходи слід застосовувати для покарання страховиків, що порушують законодавство зі страхування?
2. Поясніть необхідність створення об'єднання страховиків?
3. На вашу думку МТСБУ допомагає чи заважає страховикам?
4. Досвід якої країни найбільш підходить для українського ринку страхування?
5. Що таке принцип лінійного підпорядкування страховика?
6. Що таке страхова організація?
7. Що таке принцип функціонального підпорядкування страховика?
8. Охарактеризуйте основні типи організаційних структур управління страхової компанії.
9. Яка з організаційно-правових форм страхової діяльності найбільш поширена в Україні? Чому?
10. Назвіть особливості функціонування на страховому ринку відокремлених підрозділів страхової компанії.
11. Що таке договір страхування?
12. Які особливості укладання договорів страхування в ризиковому страхуванні та страхуванні життя?
13. Які вимоги до договору страхування висуває Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування?
14. У яких випадках договір страхування припиняє свою дію?
15. Які права й обов'язки за договором страхування мають страховик і страхувальник?

Рекомендована література:

Базова: [2, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 27, 28, 29, 30]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СТРАХУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ВИДИ

ТЕМА 6. СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ СТРАХУВАННЯ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, ризик, ризики зовнішньоекономічної діяльності, страхування зовнішньоекономічної діяльності, види страхування ЗЕД.

Короткий опис теми:

Комерційна, підприємницька діяльність на зовнішньому ринку неминує пов'язана з ризиками, що загрожують різним майновим інтересам учасників зовнішньоекономічної діяльності.

В економічній системі будь-який вид діяльності обумовлює появу ризиків, які призводять до збитків (небажаних наслідків) для системи загалом чи її структурних складових.

Ризики – це можливі несприятливі події, що можуть відбутися, і в результаті яких можуть виникнути збитки, майнові втрати учасників ЗЕД.

Об'єкт ризику – це економічна система, оцінка ефективності й умови функціонування якої з необхідної точністю неможливо з заданою ймовірністю.

Суб'єкт ризику – особа або колектив, які зацікавлені в результатах управління об'єктом ризику і мають відповідну компетенцію щодо управління і прийняття відповідних рішень стосовно об'єкта ризику.

Ризики, що виникають під час здійснення ЗЕД, залежать від багатьох об'єктивних причин, а саме (рис. 6.1):

1. Об'єктивна невизначеність майбутнього.
2. Постійна нестабільність економічних процесів в усіх країнах світу.
3. Об'єктивна неповнота вихідної інформації, недостатність інформації, наявність комерційної таємниці про діяльність суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.
4. Принцип порівняльних переваг, згідно з яким сукупність обсягу виробництва продукції буде найбільшою тоді, коли кожен товар вироблятиметься тією країною, в якій витрати на виробництво товару нижчі.
5. Умови ЗЕД, суть яких полягає в тому, що обмін товарами залежить від співвідношення світового попиту і пропозиції на ці товари.
6. Лібералізація ЗЕД, що ґрунтується на такому принципі: завдяки вільній торгівлі, заснованій на принципі порівняльних витрат, світова економіка може досягти ефективнішого розміщення ресурсів і вищого рівня матеріального добробуту країн-учасниць.

Рис. 6.1 Ризики, що виникають під час здійснення ЗЕД

7. Торговельні бар'єри. Попри усю переконливість аргументів на користь вільної торгівлі, насправді на цьому шляху існує безліч перешкод. Серед них особливе місце посідають мита - акцизні податки на імпортовані товари. Мита можуть запроваджуватися задля одержання доходів чи захисту вітчизняних підприємств. Серед них виокремлюються фіскальні і протекціоністські мита.

8. Імпортні квоти, за допомогою яких встановлюються максимальні обсяги товарів, які можуть бути імпортовані за певний період часу.

9. Система ліцензування, створення завищених стандартів якості і безпеки продукції або просто бюрократичні заборони в митних процедурах.

10. Вільно плаваючі валютні курси, що визначаються безперешкодною грою попиту та пропозиції. Подорожчання і знецінювання валюти зумовлюється, загалом, зміною смаків споживачів, відносною зміною в доходах різних країн, відносною зміною цін, відносною зміною реальних відсоткових ставок, спекуляцією на курсах валют. Прихильники цієї системи доводять, що за час її недовгого існування вона функціонувала набагато краще, ніж передбачалось. Однак тепер існують вагомі аргументи на користь стабільних валютних курсів.

11. Фіксовані валютні курси. Послідовники цієї системи стверджують, що її використання зменшує ризик, пов'язаний з міжнародною торгівлею і фінансами. Вважається, що фіксовані валютні курси сприяють розширенню обсягів торгівлі і фінансових операцій. Однак життєздатність цієї системи залежить від двох взаємозалежних умов: по-перше, наявності достатніх валютних резервів країни; по-друге, випадкового виникнення дефіцитів чи активів платіжного балансу.

12. Міжнародні системи валютних курсів. Кожна система створює певні ризикові ситуації.

Існує різноманіття ризиків, що виникають у зовнішньоекономічній діяльності, оскільки поняття ризику охоплює практично всю діяльність економічного суб'єкта.

Одним із перших класифікацією ризиків зайнявся Дж. М. Кейнс, який розглянув це питання з боку суб'єкта, що здійснює інвестиційну діяльність, виокремивши три основні види ризиків (табл. 1.2):

Таблиця 6.2

**Ризики, що виникають під час ЗЕД
(класифікація Дж. М. Кейнс)**

Назва ризику	Характеристика ризику
Підприємницький ризик	Невизначеність одержання очікуваного доходу від вкладення коштів
Ризик «Позикодавця»	Пов'язаний з неповернення кредиту, що містить юридичний ризик (ухилення від повернення кредиту) і кредитний ризик (недостатність забезпечення позики)
Ризик зміни цінності грошової одиниці	Імовірність втрати коштів унаслідок зміни курсу національної грошової одиниці (валютний ризик)

Савлук М.І. зазначає, що у зовнішньоекономічній діяльності розрізняють чотири основні групи ризиків (табл. 1.3):

Таблиця 6.3

**Ризики, що виникають під час ЗЕД
(класифікація Савлук М. І.)**

Назва ризику	Характеристика ризику
Ризик країни	Належать політичні та економічні події в певній країні, які можуть призвести до втрат під час зовнішньоторговельних операцій.
Банківський	Пов'язаний з втратами, що можуть виникати через його недостатню фінансову надійність, незалежну організацію управління банком.
Валютний	Загроза втрат у результаті зміни курсів валют під час виконання контракту.
Ризик контрагента	Ризик неплатежу та ризик невиконання контракту.

За наслідками прийнято поділяти ризики на категорії:

Допустимий ризик проявляється у випадку, якщо у результаті його нездійснення підприємству загрожує втрата прибутку. Ця категорія ризику передбачає, що втрати не перевищують обсяг очікуваного прибутку. Тобто діяльність економічного суб'єкта доцільна, хоча втрати мають місце.

Критичний ризик проявляється у випадку, якщо підприємству загрожує втрата виторгу. Ця категорія ризику передбачає, що збитки свідомо

перевищують очікуваний прибуток і в граничному випадку можуть призвести до втрати всіх засобів, вкладених підприємством.

Катастрофічний ризик проявляється у випадку, якщо виникає неплатоспроможність підприємства. Також до цієї групи відносять будь-який ризик, пов'язаний з прямою небезпекою для життя людей чи виникненням екологічних катастроф.

Важливим чинником для класифікації ризиків є характер впливу на результати діяльності підприємства. Згідно з нею ризики поділяються на чисті та спекулятивні. Чисті ризики, на відміну від спекулятивних, передбачають нульовий результат або збиток у процесі господарської діяльності.

Економіст *И. Шумпетер* виокремлює ризик, пов'язаний з можливою технічною помилкою щодо виробництва та ризик, пов'язаний з відсутністю комерційного успіху.

Розрізняють ризики за наступними ознаками:

- ризик, пов'язаний з господарською діяльністю;
- ризик, пов'язаний з особистістю підприємця;
- ризик, пов'язаний з неповною інформацією щодо стану довкілля.

Окрім цього визначають наступні класифікаційні ознаки ризиків:

- за масштабами та обсягами (глобальний, локальний);
- за аспектами (психологічний, соціальний, економічний, екологічний, юридичний, політичний, медико-біологічний);
- за мірою об'єктивності та суб'єктивності (з об'єктивною ймовірністю, з суб'єктивною ймовірністю, з об'єктивно-суб'єктивною ймовірністю);
- за ступенем (мірою) ризиконасиченості рішень (мінімальний, середній, оптимальний);
- за мірою обґрунтованості ризику (раціональний, нераціональний, авантюрний);
- за терміном оцінювання та урахування ризику (випереджаючий, своєчасний, запізнілий);
- за чисельністю осіб, які беруть участь у прийнятті рішень (індивідуальний, груповий, колективний);
- за ситуаційним класом джерел (в умовах невизначеності, в умовах конфлікту (конкуренції), в умовах розпливчастості (нечіткості)).

Макарова Г.Н. пропонує розрізняти приватні і загальнонаціональні (стратегічні) зовнішньоекономічні ризики.

На сьогодні найбільш поширеними різновидами загальнонаціональних зовнішньоекономічних ризиків для окремих країн є ризики виходу з-під національного контролю і регулювання стратегічно важливих галузей економіки, що потрапили з тих чи інших причин під вплив іноземного капіталу чи держав окремих закордонних компаній, що мають інтереси, істотно розбіжні чи прямо протилежні інтересам національної економіки.

Найбільш поширеною є класифікація ризиків, відповідно до якої виокремлюють: операційний, кредитний, ринковий та діловий ризики (табл. 6.4).

Найбільш поширена класифікація ризиків

Назва ризику	Характеристика
Операційний ризик	Пов'язаний з недоліками в системах і процедурах управління і контролю в організації.
Кредитний ризик	Ризик того, що учасник-позичальник не виконає свої зобов'язання повною мірою або до конкретної дати, або в будь-який час після цієї дати.
Ринковий ризик	Ризик зміни значень параметрів ринку, таких як відсоткові ставки, курси валют, ціни акцій, кореляція між різними параметрами ринку і мінливість цих параметрів.
Діловий ризик (бізнес ризик)	Пов'язані з діловими операціями компанії на ринках постачання та збуту, тобто з її бізнесом.

Під *операційним ризиком* розуміють ризик, пов'язаний з недоліками в системах і процедурах управління і контролю в організації. До цього пункту можна включити ризики, зумовлені помилками менеджменту компанії, її працівників; проблемами системи внутрішнього контролю, невдало розробленими правилами робіт тощо, тобто ризики, спричинені внутрішньою організацією роботи компанії.

Кредитний ризик – ризик того, що учасник-позичальник не виконає свої зобов'язання повною мірою або до конкретної дати, або в будь-який час після цієї дати.

Ринковий ризик – ризик збитків, зафіксованих на балансових і позабалансових рахунках компанії, через зміну ринкових цін; це ризик зміни значень параметрів ринку, таких як відсоткові ставки, курси валют, ціни акцій, кореляція між різними параметрами ринку і мінливість цих параметрів.

Ділові ризики (бізнес-ризики) – це ризики, безпосередньо пов'язані з діловими операціями компанії на ринках постачання та збуту, тобто з її бізнесом. Існують також спроби класифікувати чинники ризику для потреб зовнішньоекономічної діяльності. Структура цих чинників дуже широка і має свої особливості.

Таким чином, *ризики у ЗЕД можна поділити на чотири великі групи за ознаками:*

- щодо договірному процесу (зовнішні та пов'язані з умовами контракту);
- щодо можливості впливу на ризик (керовані, опосередковано керовані та некеровані);
- щодо територіального місцезнаходження (за кордоном, на кордоні, на власному ринку);
- щодо етапу угоди (за митного оформлення, за сертифікації, інвестиційні, транспортні).

Ризики зовнішньоекономічної діяльності, що пов'язані з договірним процесом можна поділити на наступні групи:

- ризики, що є зовнішніми щодо договору (політичні, макроекономічні, надійності партнера, юридичні, кримінальні, маркетингові, інформаційні);
- ризики, що безпосередньо пов'язані з умовами контракту.

Політичні ризики виникають під час проведення воєнних дій, перевороту в країні-контрагенті, громадських заворушень, змін у курсі уряду. Проявом цього виду ризику може бути експропріація чи націоналізація.

Макроекономічні ризики можна поділити на наступні (рис. 6.2):

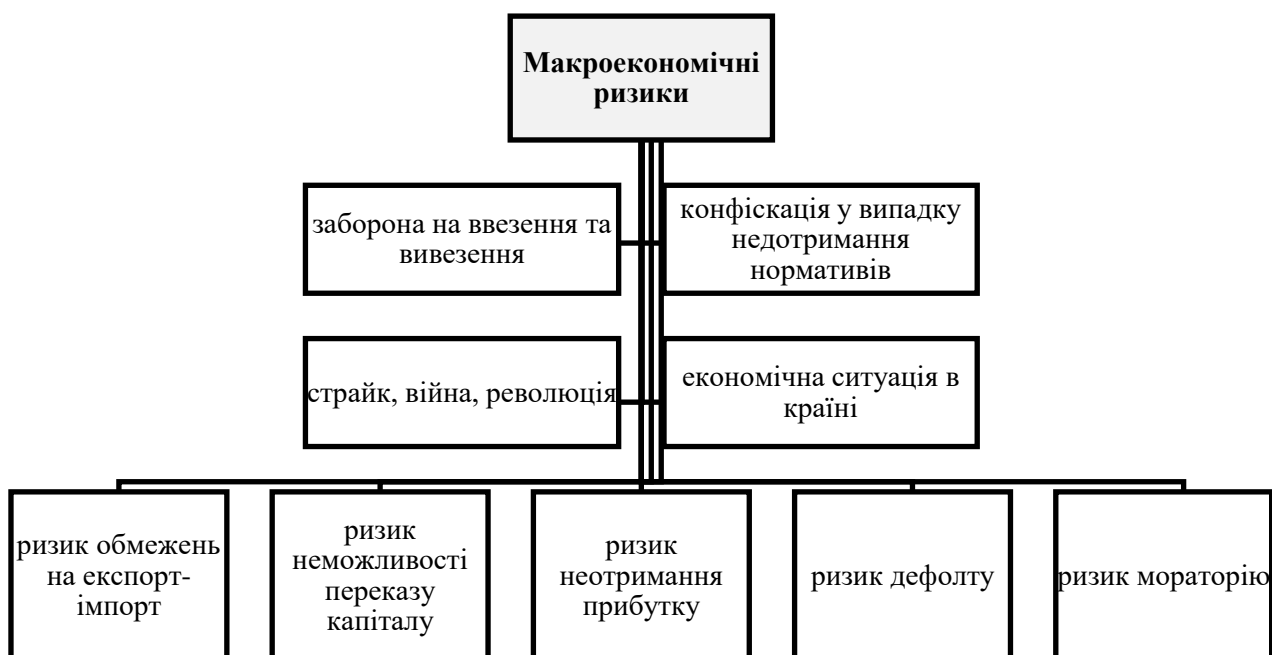

Рис. 6.2. Макроекономічні ризики

Ризик надійності партнера залежить від особливостей діяльності партнера, його фінансового стану:

- ризик шахрайства і не існування фірми-партнера;
- ризик невиконання партнером зобов'язань;
- ризик неплатоспроможності партнера;
- ризик припинення контракту партнером через особисті обставини;
- ризик зниження фінансової стійкості партнера;
- ризик затримки поставки з вини партнера - ризик затримки платежів покупцем;
- ризик неприйняття товару (ризик виробництва) для товарів, виготовлених за замовленням.

Юридичні ризики базуються на знанні законодавства країни-партнера та можуть виникати через відмінності законів країни-партнерів та через незнання законів світової торгівлі, міжнародних прав та правил.

Кримінальні ризики (втрата вантажу через крадіжки, хабарництво, рекет тощо) залежать від кримінального становища в країні-партнері.

Маркетингові ризики виникають у зв'язку з просуванням й реалізацією товарів у зовнішньоекономічній діяльності підприємства. До таких ризиків відносять інформаційні, інноваційні та кон'юнктурні ризики. Для проведення успішної збутової діяльності на зовнішніх ринках потрібно проводити їх ретельний аналіз, який ґрунтується на розробці таких експертних чи маркетингових систем, які дають змогу враховувати невизначеність інформації про ринок.

Інформаційний ризик – ризик відсутності, невизначеності або недостовірності інформації, що стосується юридичної бази для підготовки контракту, стану справ партнера та його банку, загального стану ринку товарів (послуг), на якому функціонує підприємство. Інформаційний ризик виникає досить часто, недосконалість інформації майже в 90% випадків призводить до збитків.

Інноваційний ризик є можливістю втрат, що виникають внаслідок вкладення підприємством коштів у виробництво нових товарів (послуг), які, не знайдуть попиту на ринку.

Можливість втрат через зміну ринкової кон'юнктури викликає *кон'юнктурний ризик*.

До ризиків, пов'язаних з умовами контракту, належать:

- визначення предмету контракту, умови кількості та якості, упаковки та маркування, ціни, поставки;

- валютно-фінансових умов, форс-мажорних обставин, ризик арбітражу.

Також, важливими є *ризик, пов'язані з етапами угоди*: митне оформлення, сертифікація, інвестиційні та транспортні.

З них можна виділити *ризик митного оформлення* (виникає за умови при несвоєчасній сертифікації товару та розрахунків акцизів, мит, при порушенні вимог митної документації тощо) та *транспортні ризики* (виникають під час транспортування продукції ЗЕД).

Ризики зовнішньоекономічної діяльності, пов'язані з можливістю впливу на ризик, поділяються на керовані, опосередковано керовані та некеровані.

Ризики зовнішньоекономічної діяльності, пов'язані з територіальним місцезнаходженням, поділяються на ризики за кордоном, на кордоні, на власному ринку.

При проведенні зовнішньоекономічних операцій слід врахувати фактори ризиків, пов'язані з платіжним потенціалом країни-дебітора, тому потрібно здійснювати аналіз її макроекономічних показників та ринкового потенціалу. Отже, слід розглянути:

- внутрішню економіку країни;

- економіки країн-партнерів;

- заборгованість держави (внутрішню і зовнішню).

Страховання є найпоширенішим методом управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності, тому що він простий у застосуванні та відносно низьковитратний.

Страховання зовнішньоекономічних ризиків – це комплекс видів страхування, що забезпечують захист інтересів вітчизняних і закордонних учасників тих або інших форм міжнародного співробітництва.

Страховання у зовнішньоекономічній діяльності – це відносини між суб'єктами світового господарства з приводу створення грошового або валютного фонду з метою його використання для покриття збитків, які можуть мати місце при здійсненні ЗЕД.

Таким чином, у зовнішньоекономічних зв'язках страхуються угоди, що укладаються між іноземними контрагентами.

Об'єктами страхування ЗЕД виступають матеріальні або майнові інтереси, пов'язані з різними аспектами зовнішньоекономічного співробітництва (торговельні, валютні, кредитні, виробничо-інвестиційні та ін.).

Суб'єктами страхування ЗЕД є страховики і страхувальники (можуть бути і окремі фірми, і держава в цілому як контрагент зовнішньоекономічної угоди).

Основна мета діяльності страхових компаній у сфері ЗЕД – це сприяння розвитку ЗЕД і отримання відповідного прибутку.

Страхова премія – це плата за прийняття страховиком зобов'язань по відшкодуванню збитків страхувальників – суб'єктів ЗЕД.

Документи, які необхідні для отримання страхового відшкодування при страхуванні ЗЕД:

1. Докази суб'єкта ЗЕД України у тому, що він зацікавлений у вантажу, який підлягав страхуванню.

До них відносять:

- коносамент (документи, необхідні при транспортуванні вантажу водним, морським шляхом);
- рахунок-фактура;
- залізничні, автомобільні ;
- авіа накладні;
- платіжні документи.

2. Докази суб'єкта ЗЕД про наявність страхового випадку при здійсненні зовнішньоекономічної операції. До них відносять:

- офіційний акт про причину страхового випадку;
- документи, дані про транспортування вантажу з місця відправки до місця призначення, маршрутний лист.

3. Докази суб'єкта ЗЕД про розміри претензії по збиткам, які мали місце при настанні страхового випадку. До них відносять:

- акт огляду вантажу аварійним комісаром;
- аварійний сертифікат, що надається аварійним комісаром;
- акт експертизи вантажу, який зазнав страхового випадку.

4. Оцінка збитків, що об'єктивно обґрунтована суб'єктом ЗЕД.

Страхування у сфері ЗЕД виконує такі функції (рис. 6.3):

– створення спеціалізованого страхового фонду грошових коштів. Цей фонд створюється з метою компенсації за виникнення ризиків, відповідальність за які несе страхова компанія. Формування цього фонду відбувається як в добровільному, так і в обов'язковому порядку. Контроль та регулювання розвитку страхової діяльності в країні проводить держава. Реалізація цієї функції проводиться в системі резервних та запасних фондів. Саме вони гарантують ефективність процесу страхування;

– відшкодування збитку та особисте матеріальне забезпечення учасників страхування. Учасники, які формують страховий фонд та є фізичними або

юридичними особами, мають право на відшкодування майнового збитку. Відшкодування майнового збитку проводиться згідно умов договору страхування та виплачується страховими компаніями. Дії страхових компаній в цьому випадку регулюються державою;

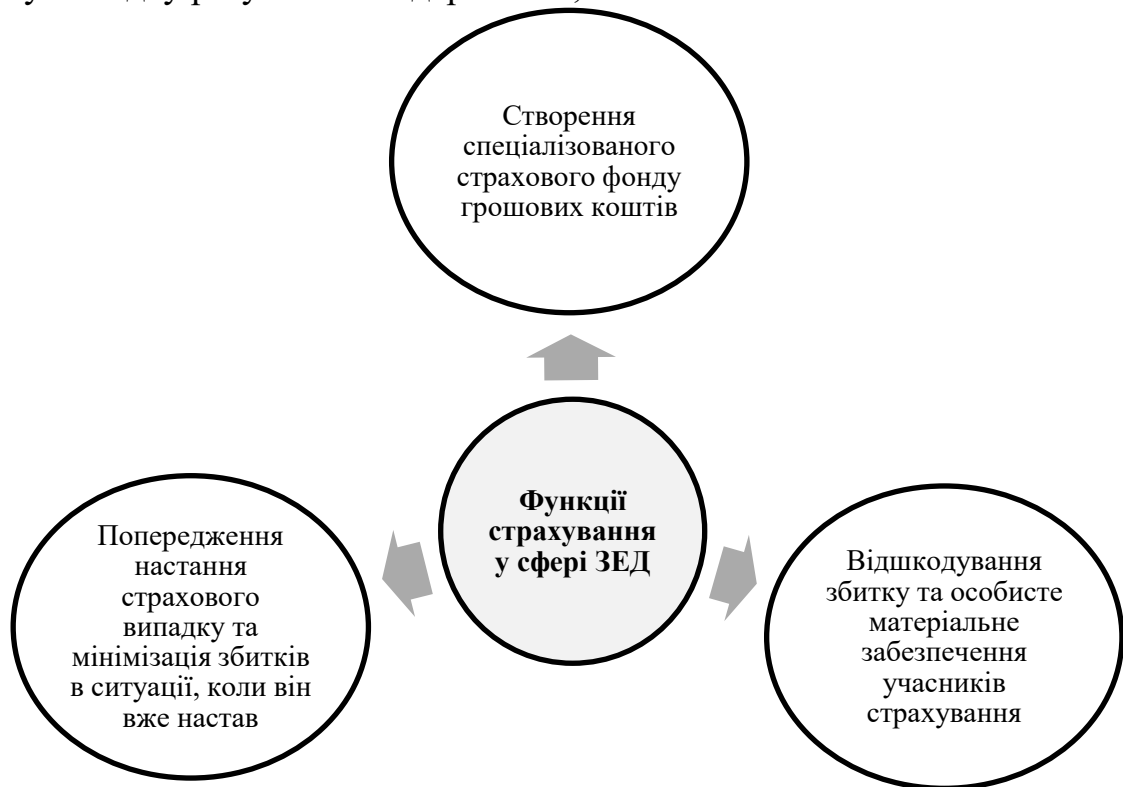

Рис. 6.3. Функції страхування у сфері ЗЕД

– попередження настання страхового випадку та мінімізація збитків в ситуації, коли він вже настав. Ця функція вимагає формування повного комплексу заходів, дії яких призвели б до ненастання страхового випадку або до мінімізації наслідків негативного характеру його настання.

Системи страхування ЗЕД:

1. *Система страхування за пропорційною відповідальністю.* Суть системи страхування за пропорційною відповідальністю полягає у неповному, або частковому страхуванні об'єкта. Страховик при цьому бере участь у відшкодуванні збитку. Сума одержання страхового відшкодування буде більшою у тому випадку, коли різниця між страховою сумою та оцінкою об'єкта страхування буде меншою.

2. *Система страхування відповідальності за настанням першого ризику.* Згідно системи страхування відповідальності за настанням першого ризику, виплата відшкодування проводиться у розмірі збитку, але обсяг виплати повинен входити в рамки страхової суми. За правилами даної системи, збиток, що виник та входить у рамки страхової суми виплачується в повному обсязі, а сума збитку, що виходить за рамки – не компенсується

3. *Система страхування граничної відповідальності.* Що стосується системи страхування граничної відповідальності то вона має за мету виплату

страхового відшкодування, що входить в певні, наперед встановлені, граничні рамки.

В процесі страхування ЗЕД часто використовують *франшиза*.

Специфічні риси страхування в зовнішньоекономічній діяльності:

1. Сфера зовнішньоекономічного співробітництва характеризується високим ступенем ризику, а самі об'єкти страхування – значною вартістю.

2. Специфіка зовнішньоекономічних ризиків зумовила особливості організації страхової діяльності:

- підвищення вимог до фінансової стійкості страховиків;
- розвиток міжнародного маркетингу страхових компаній;
- впровадження в практику страхових фірм єдиних уніфікованих правил і технологій проведення страхових операцій;
- формування міжнародних і наднаціональних інститутів регулювання.

3. Важливою умовою страхування зовнішньоекономічної діяльності є дотримання принципу високої добропорядності (стосовно норм поведінки) страховика та страхувальника.

4. Обов'язковою є наявність у страхувальника страхового інтересу, тобто матеріальної зацікавленості в благополучному результаті зовнішньоекономічної операції.

5. Більшість страхових договорів укладається на добровільній основі, однак, незважаючи на це, страхування фактично перетворилося в невід'ємний елемент зовнішньоекономічних угод.

6. При страхуванні зовнішньоекономічних ризиків, як правило, необхідна письмова заява страхувальника, а основним страховим документом є страховий поліс.

Переваги страхування у зовнішньоекономічній діяльності:

– при виникненні страхових випадків страховики відшкодовують матеріальний збиток учасникам зовнішньоекономічних угод;

– підвищується надійність матеріально-речовинних елементів, які використовуються у зовнішньоекономічних операціях, за рахунок проведення превентивних заходів;

– відбувається значна економія фінансових ресурсів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (немає необхідності формувати власний страховий фонд);

– прискорюється оборот фінансових ресурсів;

– кошти, мобілізовані в страхові фонди, стають могутнім джерелом інвестицій у масштабах сучасного світового господарства.

У процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності можуть бути наступні ризики:

1) пошкодження товару під час морського чи сухопутного перевезення;

2) дорожньо-транспортна пригода, що зіпсувала або ж знищила всю партію товару;

3) ушкодження здоров'я та/або майна третіх осіб;

4) визнання імпортера банкрутом (скасування оплати платежу).

Практично кожна зовнішньоторговельна операція супроводжується великою кількістю можливих ризиків, які пов'язані із територіальною віддаленістю контрагентів, різноманітними економічними, політичними та соціально-культурними подіями та іншими форс-мажорними обставинами.

Страховання ЗЕД – це комплекс видів страхування, які забезпечують захист інтересів вітчизняних та іноземних учасників різних форм міжнародної співпраці.

Розрізняють такі основні види страхування ЗЕД:

1. страхування різного роду зовнішньоекономічних операцій та контрактів;

2. страхування «карго», тобто страхування вантажів;

3. страхування «каска», тобто страхування транспортних засобів. До підвидів даного роду страхування належать:

– страхування контейнерів та їхнє перевезення;

– страхування ризиків у сфері будівельно-монтажних робіт;

– страхування обладнання та устаткування від можливих пошкоджень;

– страхування зобов'язань по гарантіях;

– страхування імпортного комплексного обладнання;

– страхування електронного обладнання, що імпортується;

– страхування відповідальності за здійснення будівельно-монтажних робіт перед третіми особами;

– страхування виставок торгово-промислового та іншого характеру, які здійснюють та проводять іноземні фірми;

– страхування майнових цінностей іноземних підприємств, які проводять свою діяльність на території України;

– страхування майнових цінностей вітчизняних підприємств, що здійснюють свою діяльність за кордоном;

– страхування відповідальності за здійснення різного роду зовнішньоекономічних операцій та контрактів; – страхування експортних кредитів.

За критерієм обсягу страхування у світовій практиці виділяють такі види страхування ЗЕД:

– з відповідальністю за всі ризики – страховик має покривати всі ризики, які пов'язані з повним знищенням вантажу або його частковою втратою. Таке страхування передбачає здійснення виплат страховиком, коли має місце загальна аварія;

– з відповідальністю за часткову аварію. Страховик бере на себе зобов'язання за частковій збитки, які несуть суб'єкти ЗЕД;

– без відповідальності за пошкодження вантажу крім випадку повного знищення. Умова передбачає відповідальність страховика при повному знищенні всього вантажу або його частини. При цьому страховик не несе відповідальності за інші ризики, крім випадку повного знищення вантажу.

Страховання зовнішньоекономічної діяльності охоплює численні страхові ризики, що відносяться до всіх видів ЗЕД та всіх галузей страхування: майнового, відповідальності, особистого.

1. *Особисте страхування.* В ЗЕД суть особистого страхування полягає у страхуванні життя та здоров'я туристів, медичному страхуванні, страхуванні пасажирів, здійснюючи міжнародні перевезення.

2. *Майнове страхування.* Основним завданням майнового страхування в сфері ЗЕД є страхування різного роду товарно-матеріальних цінностей та інтересів майнового характеру, що виникають у страхувальників. Одним із основних різновидів цього виду є страхування перевезень вантажів, яке здійснюється такими видами транспорту, як автомобільний, залізничний, авіаційний, морський та річковий. Сюди також належить страхування ризиків, пов'язаних із коливанням валютних курсів, страхування депозитних угод, страхування ризиків, виникнення яких спричиняють інвестиції, страхування делькредере.

3. *Страхування відповідальності.* Зміст страхування відповідальності полягає у страхування будь-якої діяльності чи бездіяльності перед третіми особами, відповідальність перед якими несе страхувальник. Основною метою цього виду страхування є забезпечення захисту інтересів третіх осіб. Страховий захист при цьому виявляється у вигляді грошового відшкодування.

Питання для самоконтролю знань:

1. Що представляє собою процес страхування у зовнішньоекономічній діяльності?
2. Які існують види страхування при зовнішньоекономічній діяльності?
3. Що є об'єктом страхування у зовнішньоекономічній діяльності?
4. Розкрити сутність ризику у зовнішньоекономічній діяльності.
5. Охарактеризувати класифікацію ризиків у зовнішньоекономічній діяльності.
6. Обґрунтувати особливості страхування зовнішньоекономічної діяльності.
7. Дайте характеристику основним ризикам при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.
8. Які основні причини укрупнення масштабів і кількості катастроф за останні роки?
9. Що таке ризик-менеджмент? Які його основні методи?
10. Які заходи останніх років світового рівня можна віднести до методів керування ризиками світового масштабу?

Рекомендована література:

Базова: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ТЕМА 7. СТРАХУВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВАНТАЖІВ

Ключові слова: авіаційне страхування, морське страхування, страхування міжнародних товароперевезень, страхування морських товароперевезень, міжнародна торгівля, страхування вантажів (карго).

Короткий опис теми:

Найдавніший вид страхування, що супроводжує міжнародні торговельні операції — це **операції страхування вантажів, що транспортуються морем (Marine Insurance)**. Цей вид страхування покриває збитки, які виникли в результаті пошкодження або втрати експортного або імпортного вантажу під час транспортування.

Умови страхування вантажів визначаються правилами страхування, що розробляються індивідуально кожною страховою компанією. Переважно різниця між правилами різних страхових компаній полягає у визначенні обсягу відповідальності. Умови страхування вантажів, що перевозяться авіамашинами наземними видами транспорту, базуються на правилах морського страхування (CARGO), що сформувалися значно раніше. Відмінність полягає у визначенні специфічності ризиків, які виникають у разі експлуатації цих засобів перевезення.

Застереження Інституту лондонських страховиків (Institute Cargo Clauses, ICC) – умови страхування вантажів, підготовлені Інститутом лондонських страховиків. В основу покладено норми міжнародного права.

Застереження Інституту лондонських страховиків вважаються загальноновизнаними у більшості країн світу, де застосовуються страховими компаніями безпосередньо в тих чи інших поєднаннях або оригінальні умови страхування мають посилання на норми та правила інституту лондонських страховиків.

З 1982 р. діють застереження:

А (відповідають умовам страхування від усіх ризиків (all risks);

В (відповідають умовам страхування “без відповідальності за приватну аварію” (free from particular average);

С (відповідають умовам страхування “з відповідальністю за приватну аварію (with particular average).

Зазначені норми пов’язані лише з морським транспортуванням вантажів.

Збитки по аварії підлягають розподілу між судном, вантажем та фрахтом пропорційно їх вартості. При приватній аварії збитки зазнає потерпіла сторона.

Застереження А встановлює відповідальність страховика за збитки страхувальника без обмежень («широкі» умови страхування вантажів), тобто, страховик відповідає перед страхувальником за ушкодження чи загибель, що сталися з будь-якої причини. Водночас відповідальність страховика

лімітована тими обмеженнями, які взагалі не підпадають під страхові випадки (невідповідне пакування вантажу, військові, атомні ризики тощо).

Застереження В встановлює, що страховик відповідає за пошкодження та загибель всього або частини вантажу, що сталися не тільки внаслідок краху перевізного засобу та пожежі. Зазвичай передбачає франшизу (звільняє страховика від розгляду дрібних збитків). Застереження забезпечує покриття від п'яти груп ризиків:

1. вогонь, блискавка, буря, вихор, інші стихійні лиха, аварія або зіткнення суден, літаків та інших перевізних засобів між собою або удар їх об нерухомі або плаваючі предмети, посадка судна на міліну, провал мостів, вибух, пошкодження судна льодом, підмочка забортною водою;

2. зникнення судна або літака безвісти;

3. нещасні випадки при завантаженні, укладанні, вивантаженні вантажу та прийомі судном палива;

4. загальна аварія;

5. всі необхідні та доцільні вироблені витрати з рятування вантажу, а також щодо зменшення збитку та встановлення його розміру, якщо збиток відшкодовується за умовами страхування.

Застереження С означає, що страховик відповідає за пошкодження вантажу внаслідок аварії перевізного засобу та пожежі, а також відповідає за повну загибель всього або частини вантажу з різних причин («вузькі» умови страхування).

У світовій практиці широко застосовується *поліс Ллойда* з перевезення вантажів наземним транспортом (Lloyd's goods in transit policy), що за бажання може включати і страхування відповідальності вантажоперевізника. За ним вантажі страхуються від втрати та збитку на умовах “з відповідальністю за всі ризики” на період перевезення й строк зберігання на складі до 72 годин, тобто “від складу до складу”. По суті, вони аналогічні Застереженням страхування вантажів Інституту лондонських страховиків типу «А» з морського страхування. Страховий поліс видає страховик (страхова компанія) лише від свого імені. Наявність поліса є свідченням укладення договору страхування. Вантажі страхуються на час безпосереднього транспортування, а також на час зберігання на складах з максимальним строком до 30 днів.

Договір страхування набуває чинності з 00 годин дня, що є наступним за днем надходження страхових премій до страховика, або в зазначений у страховому полісі (сертифікаті) строк. За строком дії страхові поліси поділяються:

- на рейсові, тобто вантаж страхується від одного пункту до іншого;

- строкові, тобто укладаються на визначений період часу;

- змішані, коли страхування вантажу здійснюється одночасно за обома умовами.

Морське страхування є найдавнішим видом страхування, історія якого пов'язана з розвитком морської торгівлі.

Початок розвитку морського страхування характеризувався одним полісом, який стосувався як вантажу, так і судна. Але з розвитком

мореплавання судна починають належати іншим особам, що призводить до поділу морського страхування на 3 сфери:

- страхування суден (КАСКО);
- страхування вантажів (КАРГО);
- страхування відповідальності судновласників.

На теперішній час на страховому ринку України діє **Морське страхове бюро України**.

Морське страхове бюро створено відповідно до Закону України "Про страхування". Кодексу Торгового мореплавства України, Положення про Морське страхове бюро, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 27 квітня 1998 р. № 561 та відповідно до чинного законодавства.

Морське страхове бюро є юридичною особою і розміщується в Одесі.

Органами управління Бюро є: Загальні збори членів Бюро, Президент Бюро, Ревізійна комісія, Дирекція.

Основними завданнями Бюро є:

- координація діяльності національних страховиків у галузі страхування на морському транспорті: дослідження та прогнозування національного ринку страхових послуг у галузі торгівельного мореплавства;

- організація співробітництва з підприємствами, їх об'єднаннями та іншими організаціями, які експлуатують або обслуговують засоби морського транспорту;

- підготовка та винесення на розгляд державних органів пропозицій стосовно законодавчих та інших нормативних актів з морського страхування, розроблення рекомендацій з методології здійснення відповідних видів морського страхування;

- сприяння впровадженню прийнятих у міжнародній практиці умов морського страхування та форм уніфікованих полісів;

- збір, аналіз та опублікування статистичних даних щодо збитків на морському транспорті;

- розроблення програм та методів страхування морських ризиків, заходів щодо запобігання страховим випадкам;

- організація та проведення консультацій з технічних, економічних і юридичних питань, пов'язаних з класифікацією страхових випадків, визначенням розміру збитків та страхового відшкодування;

- організація та проведення науково-практичних заходів з питань страхування на морському транспорті, забезпечення методичними матеріалами, інформаційне забезпечення страховиків та страхувальників.

Нині найавторитетнішим об'єднанням морських страховиків на міжнародному рівні є **Міжнародна спілка морського страхування (МСМС)**, яка була створена у 1874 р. Членами МСМС можуть бути лише національні асоціації морських страховиків. Нині її членами є 53 асоціації.

У структурі МСМС діють постійні комітети:

- комітет зі страхування суден;
- комітет з відповідальності перевізника;
- комітет зі свободи страхування;

- комітет з попередження збитків зі застрахованими вантажами;
- комітет із загальної аварії;
- комітет із страхування суден, які використовуються у внутрішніх водах;
- комітет зі страхування океанських суден;
- комітет зі страхування відповідальності за забруднення моря.

Основним завданням спілки є захист і розвиток інтересів морського страхування, формування міжнародної політики страхування морської діяльності, узагальнення морського страхового законодавства.

У вересні 2000 р. у Лондоні ухвалено рішення про прийом Морського страхового бюро України до МСМС як асоційованого члена.

Головним законодавчим актом, який визначає умови морського страхування в Україні, є **Кодекс торгового мореплавства**, який був прийнятий Верховною Радою 8 грудня 1994 року. Кодекс має спеціальний розділ VIII — Морське страхування.

Стаття 242 Кодексу визначає, що **предметом морського страхування** може бути будь-який інтерес, пов'язаний з мореплаванням, зокрема: судно, в тому числі і таке, що будується; вантаж; фрахт; плата за проїзд; орендна плата; очікуваний від вантажу прибуток; заробітна плата та інші винагороди капітана, інших осіб або судового екіпажу; цивільна відповідальність судновласника і перевізника, а також ризик, взятий на себе страховиком.

Морське страхування – вид транспортного страхування, яке покриває ризики, пов'язані з торгівельним мореплаванням.

Основні види морського страхування у світовій практиці:

- страхування каско суден на термін;
- страхування каско суден на період будівництва (будівельні ризики);
- страхування військових і страйкових ризиків; страхування ризику втрати фрахту;
- страхування особливих майнових інтересів;
- страхування додаткової відповідальності;
- страхування контейнерів; страхування відповідальності судновласників;
- страхування відповідальності фрахтувальників;
- страхування відповідальності судових агентів;
- страхування відповідальності судових брокерів.

До ризиків, пов'язаних з експлуатацією суден, відносяться:

- знищення, пошкодження корпусу, машин, обладнання суден (каско);
- витрати, пов'язані з настанням відповідальності перед потерпілими особами;
- витрати судновласника, призначені на зменшення збитків.

Головні особливості морського страхування:

- значна величина ризику обумовлює те, що здійснюється об'єднаннями страховиків на принципах соцстрахування та перестрахування;
- значні міжнародні контакти, існування низки міжнародних угод і правил яких повинні дотримуватися національні страховики;

- наявність Клубів взаємного страхування судновласників;
- через складність договори морського страхування укладаються переважно при посередництві страхових брокерів;
- більшість договорів в морського страхування укладаються на підставі Морського страхового полісу Ллойда.

У складі морського страхування найдавнішим видом є **страхування морських суден (каско)**.

Страхування каско суден – вид морського страхування, що забезпечує захист судновласників та інших осіб, пов'язаних з експлуатацією суден, від ризиків заподіяння збитку через загибель належних їм суден.

Щодо різновидів умов страхування каско суден, то вони мають такий характер:

1. Страхування «З відповідальністю за загибель і пошкодження».

Найбільш широкий обсяг відповідальності страховика за цими умовами виявляється, по-перше, в тому, що по страхових ризиках, перерахованих раніше, страховик відшкодує збитки як від повної загибелі, так і від ушкодження судна; по-друге, в тому, що коло страхових ризиків за цих умов значно ширше, ніж за інших, і містить, крім перерахованих, також:

- збитки від ушкодження судна внаслідок заходів, ужитих для порятунку або гасіння пожежі;
- збитки, внески і витрати по загальній аварії;
- збитки, які страхувальник зобов'язаний оплатити власникові іншого судна внаслідок зіткнення суден;
- усі необхідні і доцільні витрати по порятунку судна, по зменшенню збитку і по встановленню його розміру, якщо збиток підлягає відшкодуванню за умовами страхування.

2. Страхування «Без відповідальності за ушкодження, крім випадків катастрофи».

Ці умови відрізняються від попередніх, найбільш широких умов страхування суден, такими моментами. Дані умови зобов'язують страховика лише до відшкодування збитків від повної загибелі судна.

Збитки від ушкодження підлягають відшкодуванню, тільки якщо їх причинами були катастрофа, посадка на мілину, пожежа або вибухи на борту судна, зіткнення суден або судна з усякими нерухомими або плавучими предметами (включаючи лід), перевертання або затоплення судна, заходи, вжиті рятування або для гасіння пожежі.

За цих умов страхування відшкодовуються також:

- збитки від пропажі судна безвісти;
- збитки, внески і витрати по загальній аварії;
- збитки, які страхувальник зобов'язаний оплатити власникові іншого судна внаслідок зіткнення суден;
- усі необхідні і доцільно зроблені витрати по рятуванню судна.

3. Страхування «Без відповідальності за приватну аварію».

Специфіка цих умов порівняно з попередніми полягає в подальшому обмеженні випадків, що стосуються відшкодуванням збитків при частковому пошкодженні судна. Збитки, що відносяться до загальної аварії,

відшкодовуються тільки в тому випадку, якщо ушкодження заподіяні устаткуванню, механізмам, машинам і котлам, але не корпусові судна і керму. За цими умовами відшкодовуються тільки збитки від ушкодження судна, заподіяні гасінням пожежі або зіткнення з іншим судном під час рятувальних операцій, і не відшкодовуються збитки, спричинені посадкою судна на мілину, пожежею або вибухом на борті судна, зіткнення суден між собою (не вчасно рятувальних операцій) або судна з рухомим або нерухомим предметом (включаючи лід), перекиданням або затопленням судна.

4. Страхування «З відповідальністю тільки за повну загибель судна, включаючи витрати по рятуванню».

За цих умов страхування відшкодовуються збитки тільки від повної загибелі судна і пропажі судна без звісти (що прирівнюється до повної загибелі судна), а також розумні і необхідні витрати по рятуванню судна. Ніякі інші збитки, в тому числі й ті, що відносяться до загальної аварії, не підлягають відшкодуванню.

5. Страхування «З відповідальністю тільки за повну загибель судна».

За цими умовами відшкодовуються збитки від повної загибелі судна і пропажі його безвісти. Не відшкодовуються навіть необхідні і доцільні витрати по рятуванню судна.

Докладніший перелік видів страхування, що входять до цих груп, такий:

A1. Страхування воєнних і страйкових ризиків.

A2. Страхування втрати фрахту.

A3. Страхування особливих майнових інтересів.

A4. Страхування додаткової чи незастрахованої відповідальності.

A5. Страхування майнових інтересів кредиторів

B1. Страхування на рейс.

B2. Страхування на період будівництва чи ремонту.

B3. Страхування на час плавання в межах невеликої акваторії.

V1. Страхування рибальських суден.

V2. Страхування яхт.

V3. Страхування контейнерів. Розглянемо кожний з перелічених видів страхування окремо.

Важливим видом морського страхування є **страхування вантажів (карго)**.

Основні типи торговельних угод:

• СИФ (CIF) вартість, страхування, фрахт;

• КАФ (CAF) вартість і фрахт;

• FOB (FOB) вільний на борту;

• ФАС (FAS) – вільний вздовж борту.

У страхуванні вантажів застосовуються **три варіанти стандартних умов страхового покриття:**

- з відповідальністю за всі ризики;
- з відповідальністю за часткову аварію;

- без відповідальності за пошкодження, крім випадків крушіння.

Умови та порядок страхування морських вантажів ґрунтується на застереження Інституту лондонських страховиків (Institute Cargo Clauses). Розрізняють три типи полюсів «А», «В», «С».

Авіація – галузь, оператори якої постійно несуть відповідальність за перевезення величезної кількості пасажирів і вантажів з моменту відправлення до моменту прибуття.

Діяльність підприємств авіаційної галузі охоплює такі основні види:

- здійснення й забезпечення повітряних перевезень (внутрішніх і міжнародних) пасажирів, багажу, вантажів і пошти на комерційній основі;
- обслуговування повітряного руху, а також обслуговування повітряних суден, пасажирів, багажу, вантажів і пошти на аеродромах і в аеропортах;
- проведення авіаційних робіт для забезпечення потреб громадян та юридичних осіб, зокрема виконуваних в повітряному просторі іноземних держав, і діяльність із забезпечення авіаційних робіт.

Авіація належить до категорії високо ризикових галузей діяльності як з огляду на необхідність дотримання високого рівня авіаційної безпеки (імовірність втрати майна), так й безпеки польотів (життя, здоров'я споживачів послуг).

Одним із методів компенсації ризиків діяльності підприємств авіаційної галузі є авіаційне страхування.

Авіаційне страхування — це загальна назва комплексу майнового, особистого страхування та страхування відповідальності, яка впливає з експлуатації повітряного транспорту і захищає майнові інтереси юридичних та фізичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або законодавством.

Страхування ризиків цивільної авіації здійснюється за класами страхування 1, 5, 11, 13, що відповідно включають такі напрями:

- страхування членів екіпажу повітряного судна та іншого авіаційного персоналу;
- страхування осіб, які мають право перебувати на борту повітряного судна на законних підставах без придбання квитків;
- страхування працівників замовника авіаційних робіт, працівників інших організацій, задіяних у виконанні авіаційних робіт, та осіб, які забезпечують технологічний процес під час виконання авіаційних робіт;
- страхування повітряних суден;
- страхування відповідальності авіаційного перевізника за шкоду, заподіяну пасажиром, багажу, вантажу і пошти;
- страхування відповідальності експлуатанта цивільного повітряного судна комерційної авіації за шкоду, заподіяну третім особам;
- страхування відповідальності експлуатанта або власника повітряних суден авіації загального призначення, у тому числі легких, надлегких, аеростатичних та аматорських, за шкоду, заподіяну третім особам;

- страхування відповідальності розробників, виробників цивільної авіаційної техніки, організацій з технічного обслуговування, що мають право проводити випробувальні польоти, за шкоду, заподіяну третім особам;
- страхування відповідальності закладу освіти під час виконання навчально-тренувальних польотів за шкоду, заподіяну третім особам;
- страхування відповідальності експлуатанта аеропорту (аеродрому, вертодрому, постійного злітно-посадкового майданчика) за шкоду, заподіяну третім особам;
- страхування відповідальності організації, що надає послуги з аеронавігаційного обслуговування, за шкоду, заподіяну третім особам.

Питання для самоконтролю знань:

1. У чому полягає різниця між загальною і приватною аваріями і як це позначається на виплаті страхових відшкодувань?
2. Яким чином здійснюється підтвердження загальної аварії?
3. Дайте визначення поняттям диспашер і диспаша.
4. Які базисні умови постачання вантажів передбачають обов'язкове страхування? Хто повинен його укладати?
5. У чому переваги і недоліки угод СІФ з точки зору страхування?
6. Як трактуються ризики відповідно до Застережень лондонських страховиків по вантажах?
7. Назвіть міжнародні умови, які дозволяють дати висновок про пропажу вантажу «безвісти».
8. Які ризики при страхуванні вантажів не підпадають під базисні умови страхування?
9. Як розраховується ціна страхування вантажу?
10. У яких випадках страховик звільняється від відповідальності при страхуванні вантажу?
11. Дайте визначення поняттям «абандон» і «суброгація».
12. Чим відрізняється генеральний поліс від звичайного?
13. У чому полягає основний принцип розрахунку страхового відшкодування при страхуванні вантажу?
14. Які документи необхідно надати в страхову компанію для отримання страхового відшкодування при страхуванні вантажів?

Рекомендована література:

Базова: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 29]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ТЕМА 8. СТРАХУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ КРЕДИТІВ

Ключові слова: експортне кредитування, кредит, ризик, страхування експортних кредитів.

Короткий опис теми:

Страхування експортних кредитів – це страхування майнових інтересів українського банку, що пов'язані з можливими фінансовими збитками (втратами) внаслідок невиконання позичальником-українським експортером умов кредитного договору, на підставі якого надано експортний кредит.

Ризики неплатежу в експортному кредиті пов'язані з його сутністю, тобто застосуванням відстрочки платежів під час вивезення товарів і послуг за митний кордон. Несплата експортного кредиту може статися з багатьох причин, практика експортного кредитування налічує до 50 окремих ризиків, що поділяються на дві групи: **економічні ризики і політичні ризики**.

Під **економічними ризиками** в експортному кредитуванні розуміють широкий спектр ризиків, що виникли під час здійснення експортно-імпортних операцій, що призводять до банкрутства імпортера, його неплатоспроможності або ухилення від виконання платіжних зобов'язань.

Ці ризики виявляються в можливому випадковому зменшенні чи в утраті доходів, майнових цінностей, грошових коштів підприємця, що мають місце в умовах невизначеності, нестачі інформації про стан ринку, неможливості точно передбачити його тенденцій.

До **політичних ризиків** в експортному кредитуванні відносять небезпеки, що пов'язані зі зміною політики держави, військовими діями. Зрозуміло, що політичні ризики також у кінцевому підсумку призводять до неплатоспроможності імпортера.

Страхування експортних кредитів як самостійний вид діяльності спочатку з'явилося у промислово розвинених країнах: у Великобританії – після Першої світової війни, у США і Швеції – в часи Великої депресії, у Німеччині, Франції, Японії – після Другої світової війни.

Розглянемо **основні принципи страхування експортних кредитів** (рис. 8.1):

а) страхування кредиту має випереджати в часі появу конкретного ризику. Так, не може бути застрахований товар, що вже відправлений, або товар, власник якого позбавлений можливості змінити умови щодо його відчуження. Момент зміни приналежності товару може бути встановлений різними способами, але найбільш важливим є факт підписання контракту, яким установлюються основні комерційні та кредитні умови угоди. Принцип, відповідно до якого страхування кредиту повинне або випереджати, або супроводжувати встановлення умов відчуження товару й фактичне його відчуження, є найбільш вірним засобом попередження можливості недоцільного використання гарантії страховика та перекручування самої природи страхування. Отже, страхування кредиту спирається на такий стан

товару, що на момент страхування однаково відомий обом сторонам – страховику і страхувальнику;

Рис. 8.1. Основні принципи страхування експортних кредитів

б) страхування кредиту припускає виникнення під час торгової операції надмірного ризику, від якого страхова організація прагне уберегти експортера. Страхова компанія уважно досліджує умови діяльності фірми, що клопоче про страхування, визначає певну форму ризику, яку вона визнає нормальною або такою, що залежить від самого експортера й характеру його діяльності, та погоджується страхувати будь-який ризик, що перевищує цю норму. Для усунення торгового ризику страхова організація нерідко починає спеціальну експертизу товару, щоб установити його відповідність замовленню й супроводжувачим документам. Нерідко, щоб зменшити ризик, страхова організація вимагає від клієнта надання акцепту якого-небудь солідного банку й погоджується лише на страхування акцептованого векселя. Таким чином, за цих умов страхуванню підлягає лише надзвичайний ризик, що може виникнути стихійно, як наслідок нестійких господарських відносин. Страхування всього ризику, що виникає у зв'язку з кредитуванням іноземного покупця, не знайшло широкого розповсюдження, адже його розвиток у цьому напрямі був би економічно недоцільним, спотворював би природу страхування та значно підвищував би його вартість;

в) за повного страхування ризику експортера мало цікавить платоспроможність свого іноземного клієнта, в нього зникають стримуючі мотиви під час надання останньому кредиту. Хоча звільнення експортера від

обов'язку спеціально вивчати фінансовий стан свого іноземного клієнта відповідало б прогресивному принципу поділу праці, проте в торгівлі дуже важко відокремити фінансовий бік від комерційного і, зокрема, комерційний ризик від самої торгової операції, тому повне страхування від усіх ризиків виходить за межі класичного страхування й важко узгоджується з тими економічними цілями, до яких прагне страхування кредиту;

г) страхова організація не є кредитною установою і не ставить собі за мету заміну останньої. Її функції носять виключно допоміжний характер, і якщо в деяких випадках гарантія страхової організації полегшує продаж гарантованого векселя на обліковому ринку або обліковому банку, проте не це є основною метою діяльності страховика. Покупця тратти може цілком забезпечити її акцепт будь-якою солідною кредитною установою, й додаткова гарантія страхової організації може бути бажаною, але не є обов'язковою нормою її забезпечення. Страхування кредиту захищає безпосередні інтереси експортера, що не може трасувати вексель без права регресу і домогтися для нього акцепту. Банк, що акцептує такий вексель та відмовляється від права зворотної вимоги до трасанту, фактично робить найбільш повне страхування кредиту експортера й змушений нести всю вагу ризику. Однак такий акцепт зазвичай надається дуже обмеженому колу підприємців, що мають бездоганну репутацію, за умови стягування на користь акцептанта високої винагороди, і, власне кажучи, не є банківською операцією. У цьому разі експортер використовує одночасно банківський акцепт, що полегшує йому мобілізацію необхідних капіталів на обліковому ринку, і поліс страхової організації для забезпечення кредиту, наданого їм, своєю чергою, покупцю. Відбувається нормальний поділ праці між різними інститутами. За акцепту тратти без права обігу на трасант банк утручається в незнайому йому сферу й бере на себе ризик у такому розмірі, що не має місця в звичайній банківській практиці. За акцепту тратти з правом регресу він може висувати свої претензії обом контрагентам і нести великі втрати лише за одночасного банкрутства обох, за акцепту ж тратти без права регресу банк несе цілком і фінансовий, і торговий ризики. страхова організація також утручається в далеку для неї сферу, видаючи поліс на всю суму можливого ризику. Цим самим страховик усуває необхідність у банківському акцепті, оскільки страхова установа не тільки забезпечує кредитора від надмірного ризику, а й полегшує йому мобілізацію капіталів на обліковому ринку;

д) вартість страхування залежить від розміру ризику, що страхова установа бере на себе. За кордоном у практиці страхування експортних кредитів за гарантування всього ризику страховик повинен установлювати більш високу ставку, ніж за страхування 50% або 75% від кінцевого збитку, що може мати місце за негативного підсумку торгової угоди. Природно, що якою б високою не була преміальна ставка, експортеру все ж таки буде вигідніше застрахувати товар і сплатити певний відсоток страховику, ніж перекласти всю вартість можливого ризику на ціну певної партії експортованого за кордон товару;

е) можливість одержання експортером після встановлення розмірів остаточного збитку (у разі негативного підсумку застрахованої комерційної операції) страхового відшкодування лише в розмірі страхової суми. Страхова організація додає усі зусилля, щоб, по-перше, одержати в дебітора тим чи іншим шляхом будь-яку частку застрахованої позики і, по-друге, реалізувати майно або товари, що служили забезпеченням кредиту. Потім страховик звертає всю виручену суму на відшкодування збитків експортера, що застрахував свій кредит. Основною перевагою механізму страхування експортних кредитів є можливість істотно знизити його вартість, що становить у середньому 7–10% річних і складається з таких елементів: вартість ресурсів, залучених від зарубіжного банку; маржа іноземного банку; маржа національного банку, що залежить від його кредитної політики; комісія іноземного банку за організацію фінансування і зобов'язання надати кредит; комісія за зобов'язання стягується з невикористаної частини кредиту; комісія за організацію операції; страхова премія.

Крім того, *до переваг страхування експортних кредитів за участі держави відносять наступні (рис. 8.2):*

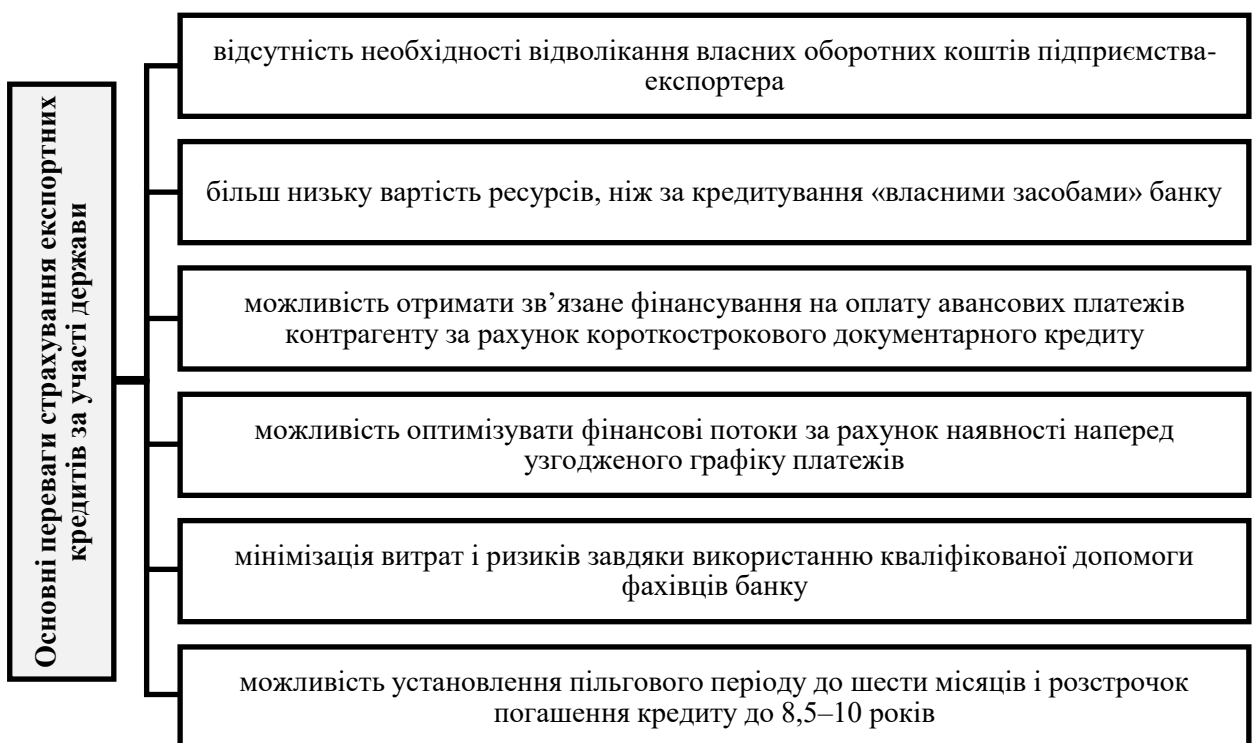

Рис. 8.2. Основні переваги страхування експортних кредитів за участі держави

На ринку страхування експортних кредитів економічно розвинених країн можна виділити таких основних учасників-страховиків:

- державні агентства (напівдержавні компанії або компанії, уповноважені державою й які діють від її імені), що займаються страхуванням експортних кредитів і наданням гарантій від імені держави;
- приватних страховиків експортних кредитів, що займаються

страхуванням і наданням гарантій від свого імені (страхові компанії, що входять у міжнародні групи страховиків експортних кредитів, і дрібні національні страховики);

- міжнародні об'єднання (клуби, асоціації) страховиків експортних кредитів (основні цілі їх діяльності полягають у створенні та використанні узгоджених умов страхування експортних кредитів, обмін інформацією, експертними знаннями, консультуванні своїх членів).

Державними агентствами є спеціалізовані установи або установи, що належать державі, або в яких держава має контрольний пакет акцій, або уповноважені державою.

Страхування експортних кредитів **приватними страховиками** з'явилося практично одночасно з державним, проте лише великі страховики можуть бути успішними гравцями на ринку страхування експортних кредитів. Приватні страхові компанії, як правило, не страхують політичні ризики, реалізація яких призводить до неплатоспроможності значної кількості імпортерів порівняно з реалізацією економічних ризиків.

Міжнародні об'єднання страховиків експортних кредитів (клуби і асоціації) почали формуватися в 30-х роках ХХ ст. Вони безпосередньо не займаються операціями зі страхування експортних кредитів. Головна мета їх діяльності полягає у створенні та підтримці сприятливих умов для міжнародного страхування експортних кредитів, що здійснюється як на державному, так і приватному рівнях.

Питання для самоконтролю знань:

1. У чому полягають особливості і принципи страхування експортних кредитів?
2. Які види полісів застосовуються при страхуванні експортних кредитів?
3. Дайте характеристику страхуванню вексельних кредитів.
4. Чим відрізняються споживчі й іпотечні кредити?
5. Розкажіть про страхування комерційних кредитів.
6. У чому полягає різниця між товарним, торговельним і внутрішнім кредитами?
7. Які основні принципи страхування внутрішніх кредитів?

Рекомендована література:

Базова: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 29]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ТЕМА 9. СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

Ключові слова: міжнародна торговельна діяльність, страхування відповідальності, страхування відповідальності у міжнародному туризмі, страхування зовнішньоторговельних операцій, страхування відповідальності у ТНК.

Короткий опис теми:

Страхування відповідальності – це галузь страхування, в якій об'єктом страхування є відповідальність перед третіми юридичними або фізичними особами, які можуть зазнати збитків унаслідок будь-якої дії чи бездіяльності страхувальника (тобто шкоди, завданої страхувальником життю, здоров'ю чи майну третьої особи).

Загальні риси страхування відповідальності:

1. На відміну від особового страхування, в якому застрахована особа відома на момент укладення договору страхування, за страхування відповідальності вона стає відомою лише після страхового випадку.

2. За страхування відповідальності страхувальник ніколи не отримує страхового відшкодування, воно належить потерпілій особі. Тому організаційна схема страхування відповідальності переважно трьохелементна.

3. На страхування відповідальності значно впливає неможливість визначення третьої (потерпілої) особи й розміру збитків під час укладення договору страхування. Унаслідок цього страхову суму встановлюють у формі «ліміту відповідальності», тобто суми, в межах якої страховик відшкодовує збитки. Якщо реальні збитки перевищують ліміт відповідальності, то їх відшкодовує страхувальник. Ця сама особливість зумовлює необхідність дещо вищих, ніж за страхування майна, страхових тарифів і розмірів страхових резервів. Загалом для страхової компанії операції зі страхування відповідальності є більш ризиковими, ніж зі страхування майна чи особового страхування.

Страхування зовнішньоторговельних операцій – це міжнародні економічні відносини щодо захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання у разі настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових коштів, які формуються на основі сплати страхових внесків (премій).

Страхування зовнішньоторговельних операцій включає страхування майна та страхування відповідальності.

Відповідальність з організації страхування може бути поділена між експортером та імпортером або здійснюватися лише однією зі сторін. Такий розподіл відповідальності повинен чітко зазначатися у зовнішньоторговельному контракті.

Витрати зі страхування може здійснювати будь-яка зі сторін угоди. Вона обирає страхову компанію та умови страхування, орієнтуючись на власні інтереси та враховуючи кон'юнктуру страхового ринку.

Водночас самостійна організація транспортування та страхування вантажів має численні *переваги для кожної з сторін*, зокрема:

- *для експортера:*
 - покращення конкурентних позицій відносно постачальників, які не пропонують таких послуг;
 - більший контроль за ризиками, оскільки експортер самостійно обирає та пропонує імпортеру страховиків та види страхування, які повинні мати відповідне покриття, щоб забезпечити повну оплату експортеру всіх його витрат;
 - контроль за ризиком того, що товари не будуть прийняті у порту вивантаження або на території імпортера, тобто вся відповідальність повертається до експортера; для імпортера:
 - можливість більшого контролю за витратами, оскільки в цьому випадку імпортер точно знає за що і скільки він платить;
 - експортер може не завжди надавати повну, точну і правдиву інформацію імпортеру про страхування;
- *імпортер може отримати такі типи страхового покриття:*
 - відкрите, яке буде охоплювати все зовнішньоторговельні операції,
 - одноразове, яке стосується однієї торговельної операції,
 - додаткове покриття продавця, яке охоплює види ризиків пошкодження та втрати вантажу, що не були охоплені договором страхування.

Основними джерелами інформації про стан ринку щодо страхування зовнішньоторговельних перевезень є:

- брокери зі страхування вантажів (cargo insurance broker), які надають можливість укласти договір страхування, що найповніше відповідав би потребам клієнта;
- банки, які можуть пропонувати страхування вантажів як складову пакета фінансових послуг;
- транспортно-експедиторські компанії.

Експортер також повинен розглядати такий вид ризику, коли товар, що постачається імпортеру, може завдати шкоди третій стороні. Відразу зауважимо, що кількість таких випадків у міжнародній торгівлі є незначною. Такі ризики зазвичай покриваються страхуванням відповідальності товаровиробника.

Основними видами ризиків, які необхідно застрахувати експортеру в такому випадку, є:

- ризик безпеки товару;
- ризики існування виробничих дефектів;
- витрати від псування;
- витрати на розв'язання суперечок (у тому числі в судовому порядку);
- медичні витрати;
- ризик низької якості товару, ризик того, що експортований товар не буде відповідати вимогам безпеки, які діють у галузі імпортера.

Ризики ТНК – це комплекс специфічних ризиків, як підприємницьких так і зовнішньоекономічної діяльності, які вимагають організації страхового

захисту та супроводжують такі види господарських операцій, як перевезення товарів (вантажів), здійснення інвестицій, отримання прибутку, валютних і біржових операцій тощо.

Тому **страховий захист здійснюється за такими основними видами:**

- експортно-імпортних вантажів,
- засобів транспорту (наземного, повітряного, водного),
- вантажів та контейнерів,
- будівельно-монтажних ризиків,
- експортних кредитів,
- майна міжнародних виставок,
- майна діючих на даній території іноземних компаній (філій) і функціонуючих в інших країнах підприємств,
- цивільної відповідальності учасників економічного співробітництва,
- валютних операцій,
- біржових операцій,
- втрат прибутку,
- інші.

Отже, ризик та невизначеність супроводжують діяльність ТНК, стали системним економічним явищем, що вимагає організації розширеного ризик-менеджменту та страхового захисту. Невизначеність зовнішнього середовища породжує попит на відповідні інститути по управлінню ризиками. А прагнення максимізації функції корисності визначає необхідність зниження рівня невизначеності економічного середовища та підвищення ступеню прогнозування результатів діяльності. Наявність різних ризиків, які підлягають динамічним змінам, обумовленим розвитком виробничих сил, ускладнює цю задачу та висуває високі вимоги до якості захисного інституціонального середовища

Матеріальним втіленням страхового захисту є страховий фонд. А тому практично страховий захист проявляється у формуванні страхового фонду, запасного фонду та інших фондів і резервів у відповідності до обраної системи організації страхового захисту. Вибір системи страхового захисту здійснюється на основі сучасної парадигми ризик-менеджменту, диверсифікації ризиків та професійній майстерності управлінського персоналу. Сучасний погляд на ризик-менеджмент, та методологічний підхід до його розуміння передбачають структурований і послідовний підхід, який об'єднує стратегію, процеси, людей, технології, навиків для оцінки та управління факторами невизначеності, які мають місце в господарській діяльності ТНК в процесі створення вартості.

Ризик-менеджмент ТНК здійснює управління ризиками на основі наступних методів: контроль; визнання; трансфер (передача); страхування.

Контроль ризику – це або пасивна відмова від здійснення ризикової ситуації, що означає втрату можливого прибутку, або активне управління ризиком у вигляді організаційно-технічних заходів, які використовуються з метою мінімізації збитку.

Можливість запобігти втратам та отримати прибуток в ризиковій справі – найвище призначення теорії ризику. До *визнання ризику* вдаються, коли розмір збитку незначний або ним можна нехтувати. Чи коли різновидом визнання ризику є їх сегрегація або комбінація, наприклад, диверсифікація ризику, тобто перетворення одного ризику в інший, об'єднання ризику, подрібнення ризику з меншими обсягами збитку кожного тощо.

Трансфер ризику – його передача від трансфера (сторона, яка передає ризик) до трансфері (сторона, яка приймає ризик). Такий метод ефективний, якщо передача ризику вигідна обом сторонам.

Страховання втрат прибутку в системі ТНК є формою страхового захисту від втрат майбутньої корисності. Випадкова втрата майбутнього очікуваного прибутку може настати з причин випадкового спаду виробничого процесу чи його зупинки, а також і з витратами, пов'язаними з оплатою постійних потреб, із процесом повернення до попередньо визначеної виробничої програми, з витратами протистояння наслідкам страхового випадку тощо.

Страховання від втрат прибутку є страхуванням комплементарним для багатьох базових видів страхування. Окремо виділяють страхування інтересів інвесторів на випадок заборони вивозу прибутку, одержаного від інвестування та інших порушень прав інвестора внаслідок політичних обставин – дії політичних ризиків. Страховання валютних ризиків у багатьох країнах є обов'язковим і введено з метою стимулювання експортної діяльності виробників. Таке страхування надає гарантії відшкодування збитків в результаті зміни курсів валют, неплатежів за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги.

Страхованню підлягають і збитки, зумовлені політичною нестабільністю. Захист від валютних ризиків може включати і використання захисних застережень у контрактах, прогнозування курсу валют, хеджування тощо. Хоча, захист валютних ризиків за допомогою валютних застережень, методів хеджування, регулювання терміну платежу (“лідс енд легс”) належить до нестрахового захисту, оскільки не передбачає розміщення цих ризиків на страхування у страховика. Деякі ТНК, іноді намагаються уникнути валютного ризику, застосовуючи заходи для досягнення відповідності надходжень і витрат іноземної валюти. Наприклад, фірма може інвестувати валютну виручку, що надходить, на депозитні рахунки в єрвалютах на певні строки. Ці рахунки виражаються у валюті майбутніх платежів. В останні роки також спостерігається введення або розширення урядами промислово розвинутих країн механізму страхування експортерів від валютних втрат в результаті коливань валютних курсів.

Для захисту власних інтересів, страхування специфічних ризиків та покриття власних ризиків ТНК створюють кептивні страхові компанії. Окрім того кептиви здійснюють перерозподіл фінансових потоків як в середині організації, так і між спорідненими групами підприємств. Створення таких компаній має низку цілком об'єктивних та економічно обґрунтованих цілей:

- створити економію на витратах на страхування, чи використовувати тарифи нижче ринкових, або включити прибуток (captve) в загальний прибуток підприємства, і таким чином збільшити його ціну та рейтингову оцінку;

- збільшити розмір власного утримання компанії, залишаючи певну франшизу для малих та середніх збитків, маючи на увазі, що вони можуть бути покриті самою материнською компанією (їх частоту і вартість можливо передбачити на основі актуарних розрахунків та реєстрації ризиків з достатнім ступенем вірогідності);

- створити резерви для фінансування непередбачуваних результатів у разі реалізації ризику, враховуючи особливості податкового законодавства. Остання ціль представляє собою найбільший інтерес, оскільки саме цим пояснюється той факт, що кептивні страхові компанії у світі у своїй більшості створені в країнах з лояльним режимом оподаткування. Хоча у всіх інших випадках, велике значення має здешевлення страхування та перерозподіл фінансових ресурсів.

Страхування в ТНК, не зважаючи на цілі створення, має низку переваг порівняно із універсальними страховими компаніями. Насамперед, як правило, кептивна страхова компанія може забезпечити клієнту покриття специфічних ризиків, якими не буде займатися інших страховик, який не знає відповідної специфіки. При цьому вартість експертизи, витрати на ведення страхової справи значно менші, оскільки в структурі ТНК, до якої належить кептив, є відповідна інформаційна база. Відповідно, оскільки ризики специфічні, клієнт сам знаходить кептив або вимушений це робити у складі ТНК, до якої належить. В результаті – економія на рекламі, на агентських та брокерських винагородах тощо. Таким чином, з'являється реальна можливість знизити страховий тариф. Отже, ще однією перевагою є більш низькі ставки. Хоча, для кептива, враховуючи його монопольне положення, завжди є спокуса диктувати свої ставки, користуючись відсутністю конкуренції.

В умовах глобалізації економічного, політичного, культурного та соціального просторів сучасної економіки туризм є однією з найдинамічніших галузей, що розвиваються. Сфера туризму має досить широке розповсюдження і за статистичними показниками займає одне з провідних місць в економіці за обсягами наданих послуг. Туристична діяльність вносить значний вклад в економіку країни, дозволяючи залучати додаткові кошти до державного бюджету, активізуючи зовнішньоторговельний оборот. Активний туристичний бізнес об'єктивно породжує необхідність найвищої організації виробництва, праці та управління у сфері туризму.

В свою чергу, організація туристичної діяльності пов'язана з безліччю ризиків, отже виникає потреба у використанні страхової підтримки. **Страхування є способом зниження ризиків, що виникають у сфері туризму, зокрема таких його суб'єктів як туристичних організацій і туристів.**

Одним із видів страхування в туризмі є страхування відповідальності.

Часто відповідальність туристичного підприємства помилково розглядають як професійну, в той час як поняття «професійна відповідальність» може відноситися тільки до фізичних осіб – носіїв конкретної професії. Туристичне ж підприємство, будучи юридичною особою, не може бути носієм професії, тому що носії різних професій у ньому працюють (бухгалтери, гіді, перекладачі, водії і т. д.).

Питання для самоконтролю знань:

1. Які існують суб'єкти договору страхування відповідальності?
2. Які події відносяться до страхових випадків при страхування відповідальності?
3. Від чого залежить розмір страхової суми в страхуванні відповідальності?
4. В чому відмінність страхування відповідальності від інших видів страхування?
5. Ваше ставлення до міжнародної системи страхування «Зелена картка»?
6. Обґрунтуйте необхідність страхування професійної відповідальності.
7. У чому полягає різниця між збитком і страховою виплатою за страхування відповідальності.
8. Які особливості встановлення страхових сум за страхування відповідальності? Що означає поняття «ліміт страхової відповідальності»?
9. Що представляє собою процес страхування відповідальності у ТНК?
10. Дайте характеристику основним особливостям страхування відповідальності.
11. У чому полягає страхування ризиків захисту?
12. У чому полягає страхування ризиків відшкодування?
13. Чим обумовлена поява клубів взаємного страхування і яка основна мета їхньої діяльності?
14. Якими є основні ризики відповідальності, які традиційно страхуються клубами?
15. Що і хто є суб'єктами і об'єктами екологічного страхування?
16. Яка мета екологічного страхування?
17. Що таке екологічна відповідальність?
18. У яких випадках відповідальність підлягає страхуванню?
19. Як в екологічному страхуванні трактується страховий ризик і які його особливості?
20. Які особливості страхування відповідальності у міжнародному туризмі?

Рекомендована література:

Базова: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [1, 2, 5, 6, 7, 8, 12, 15, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 29]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ТЕМА 10. ПЕРЕСТРАХУВАННЯ І СПІВСТРАХУВАННЯ НА МІЖНАРОДНОМУ СТРАХОВОМУ РИНКУ

Ключові слова: перестраховання, вихідне перестраховання, вхідне перестраховання, перестрахова виплата, перестрахова послуга, перестрахова премія (перестраховий платіж, перестраховий внесок), перестраховий брокер, перестраховий продукт, перестраховик (цесіонер, ретроцесіонер), перестраховувальник (цедент, ретроцедент), тантьєма облігаторне перестраховання, факультативне перестраховання, цесія, ретроцесія, співстраховання.

Короткий опис теми:

Відповідно до Закону України «Про страхування» (№ 1909-IX), перестраховання – це правовідносини з передачі перестраховувальником (цедентом, ретроцедентом) та прийняття перестраховиком (цесіонером, ретроцесіонером) за плату ризику щодо виконання перестраховувальником (цедентом, ретроцедентом) частини своїх обов'язків перед страхувальником та відшкодування витрат (здійснення виплат) на умовах, визначених договором перестраховання

Законом України «Про страхування» (№ 1909-IX) визначено цілий ряд ключових термінів, які застосовуються у сфері перестраховання, зокрема:

- **вихідне перестраховання** - правовідносини з передачі перестраховувальником (цедентом, ретроцедентом) перестраховику (цесіонеру, ретроцесіонеру) в перестраховання повністю або частково ризику;

- **вхідне перестраховання** - правовідносини з прийняття перестраховиком (цесіонером, ретроцесіонером) повністю або частково ризику, переданого в перестраховання перестраховувальником (цедентом, ретроцедентом);

- **перестрахова виплата** - грошові кошти, що виплачуються страховиком (перестраховиком) відповідно до умов договору перестраховання, прямо чи опосередковано пов'язані з настанням обов'язку страховика за договором (договорами) страхування щодо здійснення страхової виплати;

- **перестрахова послуга** - послуга, що надається перестраховиком для забезпечення потреби потенційного перестраховувальника у перестрахованні на підставі договору перестраховання (ковер-ноти, сертифіката, полісу, свідоцтва тощо);

- **перестрахова премія (перестраховий платіж, перестраховий внесок)** - плата, яку перестраховувальник (цедент, ретроцедент) зобов'язаний сплатити на користь перестраховика (цесіонера, ретроцесіонера) згідно з умовами договору перестраховання;

- **перестраховий брокер** - юридична особа або представництво перестрахового брокера - нерезидента, включені до Реєстру посередників, що діють від свого імені та в інтересах клієнта і за винагороду за реалізацію

здійснюють діяльність з надання посередницьких послуг з перестраховування на підставі договору;

- **перестраховий продукт** - умови перестраховування, що задовольняють визначені потреби та інтереси клієнтів в отриманні перестрахової послуги;

- **перестраховик (цесіонер, ретроцесіонер)** - страховик та страховик-нерезидент, який приймає ризик за договором перестраховування;

- **перестраховувальник (цедент, ретроцедент)** - страховик (перестраховик), який передає ризик за договором перестраховування;

- **тантьєма** - комісія з отриманого прибутку перестраховика, яку перестраховик щорічно виплачує перестраховувальнику за результатами виконання договорів перестраховування, або комісія з отриманого прибутку страховика, яку страховик щорічно виплачує страхувальнику за результатами виконання договорів страхування.

Схематичне зображення взаємозв'язку процесів страхування та перестраховування представлено на рис. 10.1.

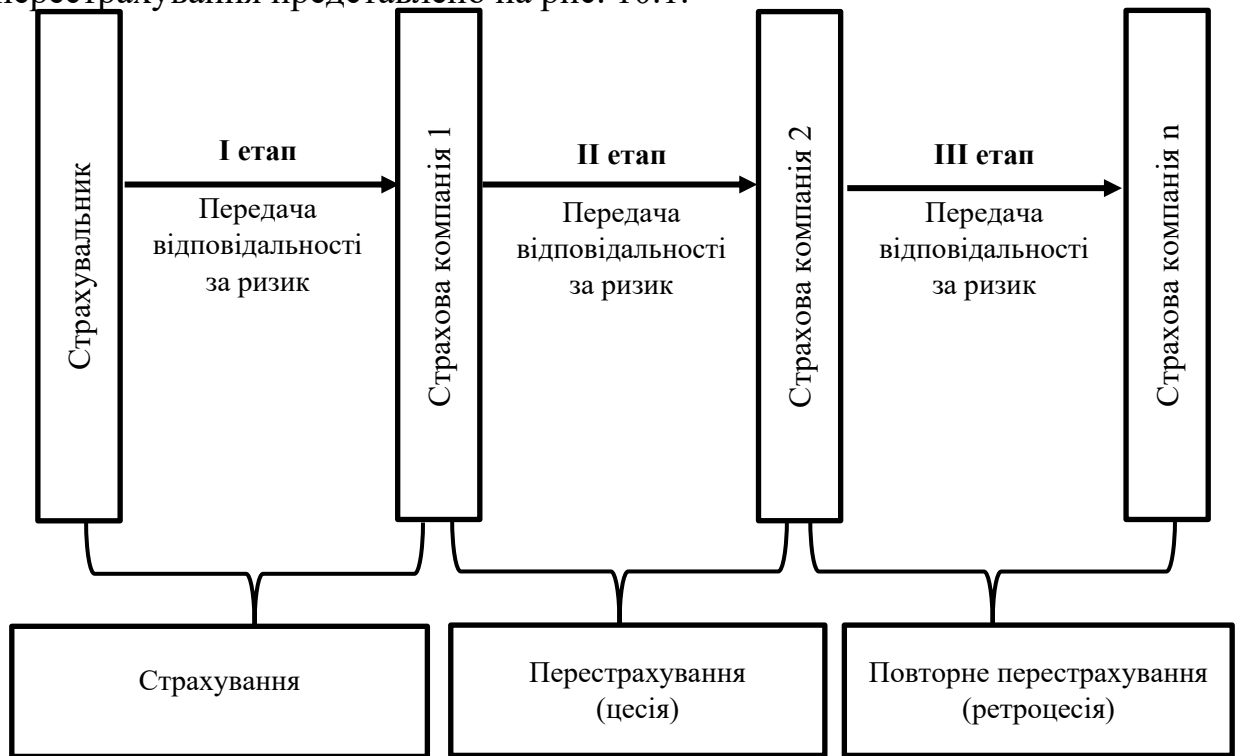

Рис. 10.1. Взаємозв'язок процесів страхування та перестраховування

Тобто в договорі перестраховування беруть участь: страхове товариство, що передає ризик; страхове товариство, що приймає ризик на свою відповідальність; посередник (не обов'язково). Страховика (перестраховувальника), що віддає ризик, називають *цедентом*. Страховика (перестраховика), котрий ризик приймає, — *цесіонер*.

Процес, пов'язаний з передаванням ризику, називають *цедуванням* ризику, або *цесією*.

Перелік функцій перестраховування, що розкриватимуть всебічно його сутність представлено на рис. 10.2.

Рис. 10.2. Функції перестраховання

За методом передавання ризиків у перестраховання і за оформленням правових відносин сторін перестраховальні операції поділяються на такі:

- факультативні;
- облігаторні (договірні);
- факультативно-облігаторні і облігаторно-факультативні (змішані).

Факультативний метод перестраховання характеризується повною свободою сторін договору перестраховання. Перестраховальник має право передавати ризики або лишати їх на власній відповідальності, а перестраховик має право прийняти ризики чи відмовитися від них. При факультативному перестрахованні кожний ризик передається окремо. Головна особливість цього методу перестраховання полягає в можливості індивідуальної оцінки ризику.

Факультативне перестраховання в багатьох аспектах схоже на пряме страхування, зокрема в тому, що перестраховик, приймаючи ризик, дуже докладно його вивчає, знайомиться з практикою страхових операцій цедента. Таке докладне, ретельне вивчення партнера та його пропозицій має сенс, особливо якщо це одне з перших приймань від компанії-цедента. Проте вивчення інформації в такому обсязі потребує багато часу і чималих адміністративних витрат для обох сторін (перевірка документів, вивчення подробиць щодо ризиків і т. ін.).

Переваги факультативного методу полягають ось у чому:

- у можливості вибору для компанії-цедента якомога сприятливіших умов перестраховання (розміщення ризику в кількох перестраховальних компаніях, вибір найкращих пропозицій);
- у використанні цедентом перестраховання в тих випадках, коли відповідальність справді може зашкодити фінансовій стійкості страховика або

коли він має розширити свою діяльність у сфері несприятливих для нього страхувань.

При розгляді факультативного перестраховування необхідно звернути увагу на недоліки цього методу:

- 1) без згоди перестраховика перестраховальник не може змінити умови страхування;
- 2) великі витрати з оформлення факультативного перестраховування, особливо в разі неодноразової факультативної пропозиції;
- 3) тривалість оформлення факультативного перестраховування впливає на можливість укладання договору або навіть відмови від нього;
- 4) вивчення кожного ризику і часте проведення перестраховувань дає певну інформацію конкурентам про андеррайтерську політику компанії-цедента;
- 5) неможливість автоматичного поновлення факультативного покриття.

Облігаторне перестраховування передбачає обов'язкове віддавання перестраховальником раніше узгодженої частини ризику за всіма покриттями. Перестраховик також обов'язково має приймати ці частини ризиків згідно з умовами договору.

Облігаторне перестраховування дає змогу збільшити обсяги страхових операцій, збирає більшу частину перестраховувальної премії у професіональних перестраховиків світу. Інші переваги цього методу полягають ось у чому:

- у рівномірному розподілі ризиків (перестраховик упевнений у тому, що ризики як більш, так і менш сприятливі, будуть розподілені рівномірно);
- автоматичності приймання ризиків, що потребує значно менших витрат, пов'язаних з обробкою ризиків, скороченні часу на андеррайтинг;
- можливості розвитку довгострокових відносин між сторонами;
- гарантії підтримки перестраховика, яка надає більшій свободи цеденту щодо проведення страхових операцій, розширення бізнесу.

Зауважимо, проте, що облігаторне перестраховування не позбавлене й недоліків. Основна недосконалість цього методу така: коли ризик, що підлягає перестраховуванню, не підпадає під умови облігаторного договору або страхова сума за ризиком перевищує ліміт відповідальності за договором, тоді може виникнути потреба в додатковому договорі факультативного перестраховування.

У практиці перестраховування інколи використовується поєднання методів перестраховування, так зване факультативно-облігаторне перестраховування і облігаторно-факультативне перестраховування.

У разі **факультативно-облігаторного перестраховування** компанія-цедент передає чи залишає в себе ризики або їх частину. Перестраховик згідно з таким методом перестраховування зобов'язаний прийняти обумовлені договором ризики. Отже, факультативність передбачається для страховика (цедента), а облігаторність — для перестраховика.

Зрозуміло, що перестраховик, який укладає факультативно-облігаторний договір, має повною мірою довіряти компанії-цеденту, оскільки

його інтереси та збалансованість портфеля залежать від перестраховальника. Тому перестраховик не завжди зацікавлений у факультативно-облігаторному договорі, віддаючи перевагу звичайній факультативній цесії, яка дає йому змогу всебічно проаналізувати кожний ризик.

Облігаторно-факультативне перестраховання, навпаки, передбачає обов'язковість для страховика, а факультативність — для перестраховика. З огляду на світовий досвід такі договори частіше застосовують страхові компанії зі своїми філіями. За облігаторно-факультативним договором перестраховикові надається можливість відбирати вигідніші ризики, що небажано для незалежного страховика (цедента), оскільки може порушити баланс його страхового портфеля.

Один і той самий об'єкт страхування може бути застрахований за одним договором страхування і, за згодою страхувальника, кількома страховиками.

Співстрахування – страхування, при якому два та більше страховиків беруть участь визначеними частками у страхуванні одного й того самого ризику, видаючи спільні чи окремі поліси, кожний на страхову суму у своїй частці.

Співстрахувальні ознаки можна спостерігати на прикладі *перестраховальних пулів* (об'єднань, фондів).

Пул може нормально функціонувати тільки тоді, коли він дотримується прийнятих правил та обмежень і всі члени пулу використовують ті самі умови та ставки премій, аби уникнути будь-яких несанкціонованих переваг одного учасника над іншими.

Міжнародним досвідом об'єднання страховиків відпрацьовані головні принципи їх організації. Ці принципи відображені в угоді про пул та визначають такі умови:

- форму об'єднання (обов'язкову чи добровільну, зі створенням юридичної особи чи без отримання відповідного статусу);
- форму прийняття чи розподілу відповідальності за страховим ризиком: співстрахування чи перестраховання;
- вид відповідальності учасників пулу перед страхувальниками: часткова, солідарна або субсидіарна;
- порядок об'єднання страховиків у страховий пул: вільний, обмежений, з урахуванням відповідних спеціальних критеріїв;
- форму відносин між учасниками пулу та страхувальниками, що стосується укладання договору страхування: будь-яким учасником пулу, тільки учасником-андеррайтером чи лідером пулу;
- установлення ліміту відповідальності пулу;
- проведення спільної політики з перестраховання відповідальності, що перевищує місткість пулу;
- здійснення спільної політики інвестування страхових резервів;
- проведення страхування на підставі загальних правил та та-рифів.

Шляхом створення пулу вирішуються такі завдання:

- Заявляються умови для страхування ризиків, раніш невідомих і таких, точно оцінити які дуже важко; таких, що трапляються рідко і не дають

змоги в разі максимального охоплення сформувати збалансований страховий портфель; катастрофічних ризиків.

- За рахунок об'єднання фінансових засобів окремих страховиків відповідно збільшується місткість пулу, а також підвищуються можливості страховиків з прийняття на страхування знач-них ризиків.

- Підвищується надійність страхового захисту за рахунок збільшення гарантій виконання страховиками своїх обов'язків з відшкодування збитків. При цьому надійність страхового захисту, що гарантується пулом, залежить від того, на основі якого договору будуються відносини між страховиками – учасниками пулу та страхувальниками: співстрахування або перестрахування. І якщо пул є співстрахувальним, то на основі якої відповідальності: часткової, солідарної або субсидіарної – діють учасники страхового пулу. Форми договорів та відповідальності, на підставі яких будуються взаємовідносини учасників пулу, визначаються угодою про пул.

Питання для самоконтролю знань:

1. Які особливості перестрахування на міжнародному страховому ринку?
2. Які особливості співстрахування на міжнародному страховому ринку?
3. Які існують види договорів пропорційного перестрахування?
4. Які існують види договорів непропорційного перестрахування?
5. Які існують види пулів?
6. З якою метою страховики об'єднуються в пули?
7. Які існують види комісій в перестрахуванні?
8. В чому різниця між пропорційним та непропорційним перестрахуванням
9. Які переваги перестрахування на міжнародному страховому ринку?
10. Наведіть характерні риси облігаторного перестрахування, зазначте його переваги та недоліки.
11. Особливості факультативно-облігаторного перестрахування.
12. Розкрийте сутність поняття ретроцесія й визначте основних суб'єктів, які беруть участь у третинному розміщенні ризику.
13. Надайте характеристику сутності та особливостей проведення операцій співстрахування.
14. Визначте основні відмінності між співстрахуванням і перестрахуванням.
15. Розкрийте сутність страхових та перестрахових пулів, необхідність їх створення.

Рекомендована література:

Базова: [2, 3, 4, 5, 6, 7]

Допоміжна: [1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 27, 28, 29]

Інформаційні ресурси: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА САМОСТІЙНЕ ВИВЧЕННЯ ЗА КОЖНОЮ ТЕМОЮ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА РОЛЬ СТРАХУВАННЯ

1. Передумови виникнення страхування.
2. Особливості середньовічного страхування.
3. Передумови становлення класичного страхування в Україні.
4. Роль страхування в активізації бізнесу, економії коштів, що резервуються на покриття можливих витрат від непередбачених обставин, та в ефективному формуванні й використанні фондів соціального призначення, збільшення обсягів інвестицій.
5. Інтерпретація сутності страхування та його принципів у вітчизняній та зарубіжній літературі.
6. Самострахування: його переваги та вади, перспективи розвитку.

ТЕМА 2. КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАХУВАННЯ

1. Порівняльний аналіз галузей страхування: особистого, майнового, страхування відповідальності з точки зору об'єктів страхування і визначення страхової суми.
2. Порівняльний аналіз підгалузей особистого страхування з точки зору строку дії договорів, сплати страхових внесків, виплати страхових сум.
3. Вимоги українського законодавства щодо класифікації страхування.

ТЕМА 3. СТРАХОВІ РИЗИКИ І ЇХ ОЦІНКА

1. Поняття ризику в страхуванні.
2. Види страхових ризиків.
3. Основні принципи здійснення розрахунків страхових тарифів.
4. Страхові премії, їх види та принципи розрахунків для різних видів страхування.
5. Управління ризиками.
6. Сутність і призначення актуарних розрахунків.

ТЕМА 4. СТРАХОВИЙ РИНОК

1. Загальна характеристика і склад страхового ринку.
2. Сутність та зміст понять страхова послуга та страховий продукт.
3. Основні напрямки поширення страхових продуктів.
4. Структура та інфраструктура страхового ринку і їх основні складові.
5. Характерні ознаки прямих страхових посередників (агентів і брокерів).

ТЕМА 5. СТРАХОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ЧАСТИНА ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

1. Умови діяльності страхової компанії на ринку страхування України.
2. Методика побудови та структура страхового тарифу.
3. Особливості тарифної політики.
4. Оцінювання ефективності фінансово-господарської діяльності страхових компаній.

ТЕМА 6. СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ СТРАХУВАННЯ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Основні методи управління ризиками при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності: страхування, хеджування, застосування різних форм і методів кредитно-розрахункових відносин, аналіз і прогнозування кон'юнктури (попиту, пропозиції, ціни) на зовнішньому ринку.
2. Ризики у зовнішньоекономічній діяльності їх страхування та перестраховування.
3. Особливості самострахування у зовнішньоекономічній діяльності.
4. Страхові документи у ЗЕД.
5. Страхові порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності та напрями їх протидії.

ТЕМА 7. СТРАХУВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВАНТАЖІВ

1. Страхування каско суден.
2. Страхування вантажоперевезень.
3. Договір морського страхування вантажів.
4. Взаємовідносини сторін при настанні страхового випадку у страхування міжнародних товароперевезень.
5. Принципи формування ризиків, які забезпечують страховий захист вантажів.
6. Зменшення ймовірних збитків при укладенні договорів у сфері страхування міжнародних товароперевезень.

ТЕМА 8. СТРАХУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ КРЕДИТІВ

1. Економічний зміст страхування кредитних ризиків.
2. Сутність та види страхування кредитних ризиків.
3. Форми страхування кредитів.
3. Асортимент страхових послуг, які забезпечують страховий захист майнових інтересів кредиторів.
4. Проблеми розвитку страхування кредитів та шляхи їх вирішення.

ТЕМА 9. СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

1. Страхування відповідальності роботодавців.
2. Страхування відповідальності товаровиробників за якість продукції.
3. Страхування професійної відповідальності.
4. Міжнародна система «Зелена карта».

ТЕМА 10. ПЕРЕСТРАХУВАННЯ І СПІВСТРАХУВАННЯ НА МІЖНАРОДНОМУ СТРАХОВОМУ РИНКУ

1. Договір перестрахування.
2. Види договорів пропорційного перестрахування.
3. Види договорів непропорційного перестрахування.
4. Регулювання перестрахування в Україні та на міжнародному страховому ринку.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ЗА ПИТАННЯМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Що з наведеного далі охоплюється обсягом поняття «страховий захист»?

А) здійснення запобіжних заходів, спрямованих на зменшення страхового ризику;

Б) фінансування витрат на боротьбу зі страховою подією;

В) відшкодування збитків, завданих стихійним лихом;

Г) збільшення запасів товарів з огляду на сезонність їх виробництва.

2. З яких фондів складається сукупний фонд страхового захисту?

А) резервних фондів підприємств;

Б) амортизаційних фондів;

В) іноземних інвестицій;

Г) резервів страхових організацій.

3. У яких формах виникли перші страховики?

А) товариства взаємного страхування;

Б) страхового товариства з повною відповідальністю;

В) акціонерного страхового товариства;

Г) державної страхової організації.

4. До економічних елементів страхування належить:

А) страхова сума;

Б) страховий договір;

В) мета страхування;

Г) відплатність страхування.

5. Які функції виконує страхування ?

А) фіскальну;

Б) оцінювальна;

В) превентивну;

Г) стимулюючу.

6. З наведеної далі інформації вибрати принцип страхування.

А) максимальна сумлінність сторін страхового договору;

Б) страхове забезпечення;

В) відплатність страхування;

Г) відсутність простроченої заборгованості за кредитами.

7. Які з перелічених далі заходів заважають підвищенню ролі страхування:

А) поліпшення роботи персоналу страхових компаній;

Б) відсутність належного статистичного та іншого інформаційного забезпечення;

В) збільшення обсягів банківського кредитування;

Г) низькі розміри державного пенсійного забезпечення.

8. Документ, оформлений у встановленому порядку, підтверджуючий факт і причину страхового випадку, що відбувся називається:

- А) страховим актом;
- Б) страховим полісом;
- В) страхова справа;
- Г) страхове посвідчення.

9. Фізичні або юридичні особи, діючі від імені і за дорученням страховика відповідно до наданих повноважень це ...

- А) страховик;
- Б) страхувальник;
- В) страховий агент;
- Г) страховий брокер.

10. Визначена договором страхування частина збитку, яка не відшкодовується страховиком, а покривається за рахунок страхувальника – це ...

- А) франшиза;
- Б) страховий збиток;
- В) страховий прибуток;
- Г) страхові відсотки.

11. Класифікація страхування за об'єктами не включає:

- А) особисте страхування;
- Б) комерційне страхування;
- В) майнове страхування;
- Г) страхування відповідальності.

12. Не входить до загальних видів страхування

- А) страхування життя;
- Б) медичне страхування;
- В) страхування відповідальності;
- Г) страхування від нещасних випадків.

13. Класифікація страхування відповідно до історичної ознаки

- А) традиційне, нове, новітнє;
- Б) давнє, відповідно до потреб, за спеціалізацією;
- В) стародавнє, державне, приватне;
- Г) немає правильної відповіді.

14. До особистого страхування належить

- А) страхування багажу та вантажів;
- Б) страхування відповідальності власників повітряного транспорту;
- В) колективне страхування;
- Г) правильної відповіді немає.

15. Які з перерахованих видів страхування відносять до страхування майна?

- А) страхування медичних витрат;
- Б) довічне страхування;
- В) страхування повітряного транспорту;
- Г) страхування туристів.

16. За формою організації страхування буває

- А) індивідуальне страхування;

- Б) страхування юридичних осіб;
- В) взаємне страхування;
- Г) державне страхування.

17. За якими критеріями класифікують страхові ризики ?

- А) критерій оцінки, критерій об'єкта, критерій причини;
- Б) критерій збитку, критерій ціни, критерій причини;
- В) критерій фінансового забезпечення страхувальника;
- Г) правильної відповіді немає.

18. За можливістю страхування страхові ризики поділяються на:

- А) політичні, екологічні;
- Б) майнові, виробничі, фінансові;
- В) страхові, нестрахові;
- Г) середні, великі.

19. Залежно від мети оцінки розрізняють такі страхові ризики:

- А) за мірою впливу, за мірою вартості;
- Б) за мірою відшкодування, за мірою збитку;
- В) за мірою втрат, за мірою можливості;
- Г) за мірою можливості, за мірою впливу.

20. Ризик-менеджмент – це:

- А) комплекс заходів, спрямований на зменшення або запобігання негативним наслідкам настання ризиків;
- Б) комплекс заходів, спрямований на збільшення величини страхових ризиків;
- В) комплекс заходів, спрямований на налагодження зв'язків між учасниками страхових відносин;
- Г) правильної відповіді немає.

21. Який із наведених принципів є принципом ризик-менеджменту?

- А) випадковість;
- Б) невизначеність;
- В) загальна залученість;
- Г) суб'єктивність.

22. Яка з наведених характеристик відбиває трибічний характер страхової операції:

- А) страхувальник – ризик - страховик;
- Б) застрахований – ризик – страховик;
- В) страхувальник – страховик – бенефіціар;
- Г) страховик – ризик – бенефіціар.

23. Страховий ризик встановлюється:

- А) по мінімуму;
- Б) залежно від фінансового стану страхової компанії;
- В) на 100 гривень страхової суми;
- Г) всі відповіді вірні.

24. Для розрахунку тарифу-брутто необхідно:

- А) знайти середнє значення елементів тарифу;
- Б) підсумувати усі елементи тарифу;

- В) знайти ймовірність настання страхового ризику;
- Г) правильної відповіді немає.

25. До методів розрахунку страхових тарифів відносять:

- А) регресивний метод;
- Б) метод на базі експертних оцінок;
- В) методи математичної статистики з використанням часових рядів;
- Г) всі відповіді вірні;

26. Сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі – продажу є страховий захист – це:

- А) ризик – менеджмент;
- Б) страхова компанія;
- В) страховий ринок;
- Г) страхова подія.

27. Добровільне об'єднання страхових компаній для спільного страхування певних ризиків – це:

- А) товариство взаємного страхування;
- Б) страховий пул;
- В) перестраховий пул;
- Г) Моторне страхове бюро.

28. Процес оцінювання та прийняття ризиків на страхування – це:

- А) контрибуція;
- Б) суброгація;
- В) диверсифікація;
- Г) андеррайтинг..

29. Місцевий ринок, де є безпосередній попит на страхові послуги з боку клієнтів, що може бути задоволений конкретними страховиками – це страховий ринок:

- А) насичений;
- Б) внутрішній;
- В) екстенсивний;
- Г) ліберальний.

30. Добровільне об'єднання зусиль страховиків для формування повноцінного і дієвого страхового ринку – це мета:

- А) Авіаційного страхового бюро;
- Б) Ліги страхових організацій України;
- В) МАСК;
- Г) МССТР.

31. Страховий агент є уповноваженою особою:

- А) страховика;
- Б) брокера;
- В) генерального страхового агента;
- Г) страхувальника.

32. Письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму – це:

- А) страховий поліс;
- Б) страховий сертифікат;
- В) договір страхування;
- Г) страховий акт.

33. Юридичні особи, для яких посередницька діяльність на страховому ринку є виключним видом діяльності – це:

- А) страхові агенти;
- Б) андеррайтер;
- В) страхові брокери⁴
- Г) диспашер.

34. Страхова компанія – це:

- А) об'єднання страховиків на добровільних засадах з метою захисту інтересів своїх членів та здійснення соціальних програм;
- Б) орган, який здійснює керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- В) юридична особа, що складає та забезпечує функціонування страхового фонду, здійснює укладання договорів страхування та їхнє обслуговування;
- Г) форма організації страхування на основі створення страхових фондів шляхом пайової участі її членів.

35. За характером виконуваних операцій страхові компанії поділяються на:

- А) приватні, акціонерні, товариства взаємного страхування;
- Б) спеціалізовані, універсальні, перестраховувальні;
- В) місцеві, регіональні, національні, міжнародні;
- Г) значні, середні, дрібні.

36. Який із підходів щодо визначення місця страхової компанії на страховому ринку заснований на класифікації страхування за трьома основними групами ознак: історичними, економічними та юридичними?

- А) фінансовий;
- Б) загальнотеоретичний;
- В) ризиковий;
- Г) ранкінг.

37. Який із принципів не належить до принципів формування організаційної структури страхової компанії?

- А) диверсифікації ризиків;
- Б) спрямованості послуг;
- В) функціональної побудови;
- Г) спеціалізації за групами клієнтів.

38. Яка із структур управління страховою компанією передбачає, що «мозкові» центри виконують консультаційні функції у процесі стратегічного планування?

- А) функціональна;
- Б) лінійна;
- В) лінійно-штабна;

Г) змішана.

39. У чому полягає принцип єдності розпорядництва?

- А) передбачає наявність чітко сформульованої мети та цілей фірми;
- Б) коло завдань для кожного структурного підрозділу повинно бути чітко орієнтоване на досягнення певної функції;
- В) кількість підлеглих, що підпорядковані одному керівникові, повинна бути обмеженою;
- Г) працівник повинен отримувати накази лише від одного начальника.

40. До основних завдань представництва страхової компанії відносять:

- А) перестраховування;
- Б) ліцензування;
- В) рекламу;
- Г) контроль.

41. Науково обґрунтований самозахист суспільного ладу від властивих механізму ринкової економіки тенденцій, що саморуйнуються та зумовлені наявністю позитивних зворотних зв'язків – це:

- А) страховий ризик;
- Б) державне регулювання страхування;
- В) фінансова надійність страховика;
- Г) перестраховування.

42. Ліцензування страхової діяльності здійснюється:

- А) Національною комісією, що здійснює державне регулювання ринків у сфері фінансових послуг України;
- Б) НКЦПФР;
- В) Постійною комісією Верховної Ради України;
- Г) Національним банком України.

43. Сукупність правових норм, що регулюють відносини які складаються у процесі здійснення торговельного і військового мореплавання, рибальства і морського промислу, при проведенні наукових досліджень моря – це:

- А) комерційне право;
- Б) морське право;
- В) страхування карго;
- Г) всі відповіді вірні.

44. Принцип «свобода відкритого моря» лежить в основі:

- А) морського публічного права;
- Б) морського приватного права;
- В) національного права;
- Г) всі відповіді вірні.

45. Страхування каско – це:

- А) страхування корпусу й оснащення перевізних засобів;
- Б) страхування перевезених вантажів;
- В) страхування контейнерів;
- Г) всі відповіді вірні.

46. Майнові інтереси особи, пов'язані з володінням, користуванням, розпорядженням вантажем, внаслідок пошкодження або знищення (пропажі) вантажу (товару, багажу або інших вантажів) незалежно від способу його транспортування є:

- А) метою морського страхування вантажів;
- Б) об'єктом морського страхування вантажів;
- В) предметом морського страхування вантажів;
- Г) всі відповіді вірні.

47. Одна з угод, обумовлених «Інкотермс» «вільно уздовж борту або вільно уздовж борту судна» – це:

- А) угода FAS;
- Б) угода FOB;
- В) угода KAF;
- Г) угода CIF.

48. Особливий вид контракту, у якому на спеціальних підставах вирішуються основні питання купівлі-продажу: момент переходу на покупця ризику випадкової загибелі, пошкодження або передачі товару, сумлінної дії продавця; порядок розрахунків – це:

- А) угода FAS;
- Б) угода FOB;
- В) угода KAF;
- Г) угода CIF.

49. За умовами якого виду угод продавець зобов'язаний завантажити товар на борт судна, яке має зафрахтувати покупець?

- А) угода FAS;
- Б) угода FOB;
- В) угода KAF;
- Г) угода CIF.

50. Тип ризику, у якому має місце відповідальність за всі ризики – це:

- А) тип А;
- Б) тип В;
- В) тип С;
- Г) всі відповіді вірні.

51. До галузей морського права належать:

- А) державне, морське публічне і приватне;
- Б) національне, морське публічне, морське приватне;
- В) державне, приватне;
- Г) всі відповіді вірні.

52. Сукупність міжнародних договірних і звичайних норм, що регулюють відносини між державами через використання Світового океану – це:

- А) морське приватне право;
- Б) морське публічне право;
- В) національне право;
- Г) всі відповіді вірні.

53. Політичні ризики (воєнні дії, революції, заборона на платежі за кордон, консолідація боргів, націоналізація, конфіскація, неплатіж покупця, у ролі якого виступає державна організація, скасування імпортової ліцензії, введення ембарго) відносяться до:

- А) першої групи ризиків;
- Б) другої групи ризиків;
- В) першої та другої групи ризику;
- Г) всі відповіді вірні.

54. Вартість договору, за винятком суми передоплати при страхуванні кредитів є:

- А) страховою вартістю;
- Б) стравою сумою;
- В) страховим відшкодуванням;
- Г) всі відповіді вірні.

55. Ризик пов'язаний зі зміною ринкової ставки відсотка – це:

- А) ризик процентної ставки;
- Б) ризик втрати або зниження доходу;
- В) майновий ризик;
- Г) всі відповіді вірні.

56. Неможливість забезпечити належне примусове виконання забезпечених іпотекою зобов'язань відноситься до:

- А) кредитного ризику;
- Б) майнового ризику;
- В) ризику втрати або зниження доходу;
- Г) всі відповіді вірні.

57. Страхування товарного кредиту за кордоном бере свій початок:

- А) на початку 50-х рр. ХХ ст.;
- Б) на початку 60-х рр. ХХ ст.;
- В) на початку 90-х рр. ХХ ст.;
- Г) всі відповіді вірні.

58. Поповнення у певний термін усього або частини капіталу, якщо клієнт, який одержав кредит, не в змозі оплатити його через неплатоспроможність є:

- А) предметом страхування внутрішнього кредиту;
- Б) об'єктом страхування внутрішнього кредиту;
- В) основною метою страхування внутрішнього кредиту;
- Г) всі відповіді вірні.

59. Які дії у міжнародній практиці відносяться до неплатоспроможності?

- А) діє постановою суду про припинення діяльності компанії покупця;
- Б) покупцем прийнято рішення про добровільне припинення діяльності;
- В) покупець оголошений банкрутом відповідно до рішення суду;
- Г) всі відповіді вірні.

60. Поліс неспроможності постачальника, або «наступні втрати» використовується для:

А) захисту від ризиків, пов'язаних з одним і більше неплатоспроможними постачальниками, не здатними виконувати свої договірні зобов'язання;

Б) гарантування депозитного страхування внесків у банківських установах;

В) забезпечення заборгованості наступного постачання;

Г) всі відповіді вірні.

61. Один із видів страхування інвестицій, який потребує найвищого професіоналізму страховика – це:

А) страхування комерційних кредитів;

Б) страхування експортних кредитів;

В) страхування банківських кредитів;

Г) всі відповіді вірні.

62. Комерційні або економічні ризики (банкрутство приватного покупця, відмова від платежу або прийняття товару, несплата боргу в обумовлений термін) відносяться до:

А) першої групи ризиків;

Б) другої групи ризиків;

В) першої та другої групи ризику;

Г) всі відповіді вірні.

63. Договір страхування усього майна не може бути укладеним:

А) на балансову вартість;

Б) на договірну вартість;

В) на певну частку вартості;

Г) на запропоновану вартість.

64. Де вперше було здійснено страхування CAR:

А) Франція;

Б) Англія;

В) Німеччина;

Г) Велика Британія.

65. Чи включається ризик зберігання матеріалу на монтажному майданчику під час монтажу при страхуванні CAR:

А) ні;

Б) так;

В) так (у разі, якщо вартість матеріалів не перевищує 10 % від загального кошторису монтажних робіт);

Г) так (у разі, якщо вартість матеріалів не перевищує 5 % від загального кошторису монтажних робіт і їх зберігання на майданчику забезпечено охороною).

66. Страхувальником при страхуванні вантажів може бути:

А) власник вантажу;

Б) відправник;

В) експедитор;

Г) перевізник.

67. За додатковими договорами страхування страхують:

А) майно, одержане підприємством згідно з договором майнового найму;

Б) будівлі, споруди, передавальні пристрої;

В) об'єкти незавершеного будівництва;

Г) силові, робочі та інші машини.

68. До методів, що виключають «недостраховання», відносять:

А) страхування з середнім залишком;

Б) страхування;

В) пропорційність;

Г) поглинання.

69. Коли закінчується відповідальність за обладнання будівельного майданчика та будівельні машини при страхуванні CAR:

А) після перевезення їх на інший будівельний майданчик;

Б) після прийняття об'єкта відповідальною комісією;

В) у момент їх вивезення з будівельного майданчика;

Г) після підписання відповідного акта здачі – прийняття виконаних робіт.

70. Страхова сума при страхуванні EAR являє собою:

А) вартість установок, що має бути змонтовано;

Б) вартість установок і матеріалів, необхідних для монтажу;

В) вартість установок, включаючи витрати з перевезення, митний збір та інші збори та витрати з монтажу;

Г) вартість установок, включаючи витрати з перевезення, митний збір та інші збори.

71. Майнові інтереси, які пов'язані з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, є предметом...

А) страхування відповідальності;

Б) добровільним страхуванням;

В) обов'язковим страхуванням;

Г) всі відповіді вірні.

72. Міжнародна система «Зелена картка» діє переважно на території...

А) країн ЄС;

Б) у всіх країнах світу;

В) США та Канади;

Г) на території країн СНГ та Прибалтики.

73. Особливістю страхування відповідальності є...

А) захист майнових прав страхувальників;

Б) забезпечення захисту майнових інтересів третіх осіб та захист страхувальника від фінансових втрат за позовами постраждалих;

В) захист майнових прав третіх осіб;

Г) забезпечення своєчасної виплати страхового відшкодування.

74. У разі виїзду транспортного засобу, зареєстрованого в Україні, до країн – членів міжнародної системи «Зелена картка» власник такого транспортного засобу зобов'язаний мати...

А) договір внутрішнього страхування, посвідчений відповідним уніфікованим страховим сертифікатом «Зелена карта»;

Б) договір міжнародного страхування, посвідчений відповідним уніфікованим страховим сертифікатом «Зелена карта»;

В) уніфікований страховий сертифікат «Зелена карта»;

Г) договір міжнародного страхування.

75. Хто є страхувальником при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів?

А) страхова компанія;

Б) Моторно-транспортне бюро;

В) власник або особа, що використовує транспортний засіб відповідно до чинного законодавства;

Г) потерпілий.

76. Який вид відповідальності не можна застрахувати?

А) кримінальну;

Б) адміністративну;

В) цивільно-правову;

Г) майнову.

77. Який з видів відповідальності не страхується?

А) відповідальність товаровиробника за якість продукції;

Б) відповідальність за договором;

В) моральна відповідальність;

Г) професійна відповідальність.

78. Розширене покриття зі страхування відповідальності за шкоду, спричинену навколишньому середовищу, не відшкодовує збитків:

А) пов'язаних з неможливістю третіх осіб користуватися своєю власністю в результаті забруднення;

Б) спричинених витратами третіх осіб на очищення й усунення наслідків забруднення;

В) спричинених витратами страхувальника на очищення і усунення наслідків забруднення;

Г) спричинених витратами страхувальника на очищення його власності, майна.

79. У результаті виробничого дефекту розфасовувального автомата в партії товару сталася нестача. Її було виявлено тільки під час реалізації товару. Збитки, спричинені витратами власника автомата на усунення дефекту та його наслідків, покриваються договором страхування:

А) гарантії продукції;

Б) відповідальності товаровиробника за якість продукції;

В) відповідальності за контрактом;

Г) відповідальності перед споживачем.

80. Помилка, допущена страхувальником під час виконання професійних обов'язків, яка призвела до матеріальних збитків або втрати здоров'я, заподіяння тілесних пошкоджень чи смерті третіх осіб, це:

- А) страховий випадок страхування професійної відповідальності;
- Б) страховий випадок страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- В) страховий ризик;
- Г) страховий випадок страхування відповідальності товаровиробників.

81. Страхування відповідальності спрямоване на :

- А) захист майнових прав осіб, постраждалих у результаті настання страхового випадку;
- Б) захист фінансового стану страхувальника;
- В) захист інтересів страховика;
- Г) вірні всі відповіді.

82. Яка відповідальність становить інтерес для страхування?

- А) юридична;
- Б) цивільна;
- В) моральна;
- Г) кримінальна.

83. До загальних рис страхування відповідальності відносять:

- А) при підписанні договору страхування відповідальності відомі дві особи: страхувальник і страховик, а отримувач є невідомим;
- Б) страхові тарифи виражено в натуральних показниках на один об'єкт страхування;
- В) не відома величина збитку (встановлюється максимальна межа страхової відповідальності);
- Г) вірні всі відповіді.

84. Єдине об'єднання страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників автотransпортних засобів за шкоду, заподіяну третім особам, це:

- А) Моторне (транспортне) страхове бюро;
- Б) Ліга страхових організацій України;
- В) Транспортний страховий пул.;
- Г) Авіаційне страхове бюро.

85. Вартість «Зелена картка» залежить від:

- А) типу транспортного засобу;
- Б) від тривалості використання транспортного закладу;
- В) від терміну дії страхування;
- Г) вірні відповіді а і в.

86. Відповідальність товаровиробників за якість продукції настає у випадку, якщо:

- А) дефект був відомий страхувальнику до реалізації продукції;
- Б) дефект настав внаслідок природних властивостей;
- В) шкода майну і здоров'ю вважається не минучою;
- Г) ним не були виконані умови продажу товарів.

87. Суб'єкт, на користь якого має бути виконане зобов'язання і який одночасно є застрахованим та бенефіціаром страхової гарантії, це:

- А) позичальник;
- Б) кредитор;
- В) гарант;
- Г) страховик.

88. Страховий заклад, який гарантує виконання зобов'язань при страхуванні відповідальності при неповерненні кредитів, це:

- А) позичальник;
- Б) кредитор;
- В) гарант;
- Г) бенефіціар.

89. До методів передачі ризику у перестраховування не відноситься:

- А) факультативний;
- Б) облігаторний;
- В) факультативно-облігаторний;
- Г) квотний.

90. Комісія з отриманого прибутку, яку перестраховик щорічно виплачує цедентові за наслідками проходження договорів перестраховування:

- А) контрибуція;
- Б) страхова премія;
- В) суброгація;
- Г) тантьєма.

91. Процес пов'язаний з передаванням ризику, називається:

- А) цесією;
- Б) ексцидентом;
- В) цесіонарія;
- Г) ретроцесія.

92. У якому році було створене Швейцарське перестраховальне товариство "Свіс Ре"?

- А) 1846 р.;
- Б) початок ХІХ ст.;
- В) 1910-1915 рр.;
- Г) 1863 р.

93. Назвіть форми перестраховування:

- А) добровільне та обов'язкове;
- Б) пропорційне та непропорційне;
- В) просте та змішане;
- Г) страхування відповідальності.

94. Розрізняють такі типи пулів:

- А) страхування, перестраховування;
- Б) ринковий, урядовий, андерайтерський;
- В) активний, пасивний;
- Г) оригінальний, перестраховальний, брокерський.

95. Один із методів перестрахування:

- А) превентивний;
- Б) компенсаційний;
- В) регресивний;
- Г) облігаторний.

96. У непропорційних договорах відповідальність перестраховика називають:

- А) виплатою страхової суми;
- Б) відшкодуванням;
- В) покриттям;
- Г) тантьємою.

97. Види договорів залежно від системи розподілу ризиків між перестраховальником і перестраховиком:

- А) договори активного і пасивного перестрахування;
- Б) договори пропорційної і непропорційної форми перестрахування;
- В) стандартизований, квотний, ексцедентний;
- Г) квотний, ексцедентний.

98. Власне утримання на певному рівні в ексцедентному перестрахованні називають:

- А) рівнем;
- Б) лінією;
- В) етапом;
- Г) ставкою.

99. Згідно з договором ексцедента збитку існують два типи покриття: ризиковий, ексцедент збитку і ...

- А) не ризиковий;
- Б) катастрофічний;
- В) критичний;
- Г) максимальний.

100. Перестрахованню притаманний принцип...

- А) пропорційності;
- Б) суброгації;
- В) страхової вигоди;
- Г) відшкодування збитків.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СТАНУ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

Результат освітньої діяльності здобувача вищої освіти оцінюється за такими рівнями і критеріями:

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90-100	Здобувач демонструє бездоганні, повні і міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі дисципліни, правильно і обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях. Вміє реалізувати теоретичні положення дисципліни в практичних розрахунках, аналізувати та співставляти дані на основі набутих з даної та суміжних дисциплін знань та умінь. Має знання сучасних технологій та методи розрахунків даної дисципліни. Під час навчання при проведенні практичних занять, при виконанні контрольних завдань проявив вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в дискусії, може відстоювати власну позицію в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Зменшення з 100-бальної оцінки може бути пов'язане з недостатнім розкриттям питань, що стосуються дисципліни, яка вивчається, але виходить за рамки об'єму матеріалу, передбаченого робочою програмою навчальної дисципліни, або здобувач проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.	Високий Повністю забезпечує вимоги до знань, умінь і навичок що викладені в робочій програмі навчальної дисципліни. Власні пропозиції с здобувача в оцінках і вирішенні практичних задач підвищує його вміння використовувати знання які він отримав при вивченні інших дисциплін, а також знання, набуті при самостійному поглибленому вивченні питань, що відносять до дисципліни яка вивчається.	Відмінно (А)
82-89	Здобувач демонструє гарні знання, добре володіє матеріалом, що відповідає програмі дисципліни, робить на їх основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач, але допускає окремі неточності. Може самостійно виправляти допущені помилки, кількість яких є незначною. Знає сучасні технології та методи розрахунків даної дисципліни. При виконанні контрольних завдань та поясненні прийнятих рішень, дає вичерпне пояснення.	Достатній Забезпечує здобувач у самостійне вирішення основних практичних задач в умовах, коли вихідні дані в них змінюється порівняно з прикладами, що розглянуті при вивченні дисципліни.	Добре (В)
74-81	Здобувач в загальному добре володіє матеріалом, знає основні положення матеріалу, що відповідають програмі дисципліни, робить на їх основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності. Вміє пояснити основні положення виконаних завдань. Помилки у відповідях не є системними. Знає характеристики основних положень, що мають визначальне значення при проведенні практичних занять, при виконанні контрольних завдань та поясненні прийнятих рішень, в межах дисципліни що вивчається.	Достатній Конкретний рівень, за вивченим матеріалом програми дисципліни. Додаткові питання про можливість використання теоретичних положень для практичного використання викликають утруднення.	Добре (С)
64-73	Здобувач засвоїв основний теоретичний матеріал, що передбачений програмою дисципліни та розуміє постановку стандартних практичних завдань, має пропозиції щодо напрямку їх вирішення. Розуміє основні положення, що є визначальними в курсі, може вирішувати подібні завдання тим, що розглядалися з викладачем, але допускає значну кількість неточностей і грубих помилок, які може усувати за допомогою викладача.	Середній Забезпечує достатньо надійний рівень відтворення основних положень дисципліни	Задовільно (D)

60-63	Здобувач має певні знання, передбачені програмою дисципліни, володіє основними положеннями, що вивчаються на рівні, який визначається як мінімально допустимий. З використанням основних теоретичних положень, здобувач з труднощами пояснює правила вирішення практичних завдань дисципліни. Виконання практичних контрольних завдань значно формалізовано: відсутнє глибоке розуміння роботи та взаємозв'язків з іншими дисциплінами.	Середній Є мінімально допустимий у всіх складових програми дисципліни	Задовільно (E)
35-59	Здобувач може відтворити окремі фрагменти з курсу. Незважаючи на те, що програму навчання дисципліни здобувач виконав, працював він пасивно, його відповіді в більшості є невірними, необґрунтованими. Цілісність розуміння матеріалу з дисципліни у здобувача відсутня.	Низький Не забезпечує реалізації задач, що формуються при вивченні дисципліни	Незадовільно з можливістю повторного складання (F)
0-34	Здобувач повністю не виконав вимог програми навчальної дисципліни. Його знання на підсумкових етапах навчання є фрагментарними.	Незадовільний Здобувач не підготовлений до самостійного вирішення задач, які окреслив мету та завдання дисципліни	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни (FX)

Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточне тестування та самостійна робота												Залік	Сума
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2							
T1	T2	T3	T4	T5	МКР	T6	T7	T8	T9	T10	МКР	30	100
5	5	5	5	5	10	5	5	5	5	5	10		

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручн. / 5-те вид., перероб. та допов. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 410 с.
2. Журавка О. С., Бухтіарова А. Г., Пахненко О. М. Страхування : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2020. 319 с.
3. Зовнішньоекономічна діяльність: навч. посіб. / Ю. Г. Козак, Є. В. Савельєв та ін.; ред. Ю. Г. Козак / 6-е вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2019. 292 с.
4. Карцева В. В., Прасолова С. П. Інститути міжнародного страхового ринку: навчальний посібник + навчальний тренінг. Київ: «SBAPrint», 2020. 568 с.
5. Мельник Т. А., Сибірцев В. В. Страхування : навч. посіб. Кропивницький: ПП «Ексклюзив Систем», 2022. 307с.
6. Плиса В. Й. Страхування: підручн. / 2-ге вид., виправлене й доповнене. Київ : Каравела, 2019. 512 с
7. Про страхування : Закон України від 18 лист. 2021 р. № 1909-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1909-IX?msclkid=76cc49d6b5ac11ec81de9b33d00654e1#top>

Допоміжна

1. Tkachenko N., Kovalenko Y., Bohrinovtseva L. New Methods in Assessing the Risks and Solvency of Insurance Companies. *Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics*. 2022. Vol. 2022 (2022). URL: <https://ibimapublishing.com/articles/JEERBE/2022/765785/765785.pdf>
2. Базилевич В.Д. Страхування : підручн. Київ: Знання, 2018. 1019 с.
3. Богріновцева Л. М., Заїчко І. В. Інвестиційна діяльність страхових компаній на фінансовому ринку України: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в сучасних глобалізаційних процесах*: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 16 березня 2023 р. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 9-12. URL: https://drive.google.com/file/d/1twN_WqdAStjysb-b5IJApmUWR6nWzJfb/view
4. Богріновцева Л., Бондарук О., Ключка О. Фінансова безпека страхового ринку: теоретичний аспект. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. № 4. С. 216-226. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/91/104>
5. Богріновцева Л.М, Бондарук О.С, Ключка О.В. Шляхи протидії страховому шахрайству в сучасних умовах розвитку. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. 1(13). С. 107-117. URL: <https://doi.org/10.32750/2024-0111>
6. Богріновцева Л.М, Ключка О.В, Заїчко І.В. Розвиток та впровадження інноваційних підходів до фінансового управління страховими компаніями в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60.

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3608>

7. Богріновцева Л.М. Особливості та перспективи цифровізації страхової діяльності. *Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій*: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України С. В. Онишко. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 549-579. URL: <https://ir.dpu.edu.ua/items/a01d46e8-0269-4b3b-a931-c8913a4e9c6a>

8. Богріновцева Л.М., Блохіна М. М. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України. *Молодіжний податковий конгрес*: зб. тез 20 трав. 2020 р. Ірпінь: Вид-во Університету ДФС України, 2020. С. 1018-1021.

9. Богріновцева Л.М., Дудник Л.Р. Ризики у страховій діяльності та шляхи їх мінімізації. *Актуальні проблеми менеджменту, фінансів та публічного управління в сучасних глобалізаційних процесах*: зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19 березня 2020 р. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 329-331

10. Богріновцева Л.М., Житар М.О., Чамор Г.С. Фінансова стійкість страхових компаній: управління ризиками. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2019. №1. С.7-19

11. Богріновцева Л.М., Заяць Д.Г. Діяльність страхових компаній в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 березня 2020 р. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2020. С. 89-91.

12. Богріновцева Л.М., Ісаєва С.Д. Технологічні та цифрові інновації у сфері страхування. *Страховий ринок України у світлі євроінтеграції: новітні виклики та тренди*: збірник матеріалів VI Міжн. наук.-практ. конф., 23 березня 2023 р. Київ: КНЕУ, 2023. С. 137-140. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/40484>

13. Богріновцева Л.М., Філюк А.В. Особливості державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 10 листопада 2023 р. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 51-53. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenciya-2023.pdf>

14. Богріновцева Л.М., Чамор Г.С. Напрямки вдосконалення фінансової стійкості страхових компаній України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2019. №2. С. 20-32. URL: <https://oaji.net/articles/2020/9280-1595847915.pdf>

15. Васильєва Т., Козьменко С., Козьменко О. Нові вектори розвитку страхового ринку України: монографія. Суми: «Університетська книга», 2022. 315 с.

16. Гобела В. В. Управління зовнішньоекономічною діяльністю & Management of Foreign Economic Activity: навч. посіб. Львів. ЛьвДУВС, 2021. 244 с.

17. Говорушко Т.А. Страхові послуги: навч. посіб. / 3-є видання. Київ : ЦУЛ, 2019. 376 с.

18. Говорушко Т.А., Стецюк В.М. Страхування навч. посіб. Львів : Магнолія, 2018. 323 с.

19. Інноватика на фінансових ринках: монографія / за науковою ред. д.е.н., професора С. В. Онишко; Онишко С. В., Коваленко Ю. М., Богріновцева Л. М. та ін. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 466 с.

20. Клапків Ю. М. Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку : монографія.. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 568 с.

21. Онишко С.В., Богріновцева Л.М., Ключка О. В. Трансформація страхового ринку України в умовах сьогодення. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2023. №9. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-9-9147>

22. Опальчук Р.М. Страховий менеджмент: навч. посіб. Київ: ЦП «Компринт», 2023. 251 с.

23. Організаційно-економічні механізми розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств: монографія / Артеменко Л. П. та ін. Київ. КПІ ім. І. Сікорського, 2019. 320 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/30305/1/Monografy_Artemenko.pdf

24. Організаційно-правове забезпечення страхової діяльності в Україні: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Є. О. Харитонов, О. І. Сафончик, О. С. Адамова та ін. Одеса : Фенікс, 2020. 121 с. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12593>

25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 верес. 2019 р. № 79-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text>

26. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

27. Сосновська О.О. Страхування: навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с.

28. Терещенко Т. Є., Заволока Л. О., Пономарьова О. Б. Страхування (у схемах, таблицях, коментарях): навч. посіб. Дніпро : Ун-т мит. справи та фінансів, 2020. 220 с.

29. Фисун І.В. Страхування: навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2018. 240 с.

30. Чуницька І.І., Богріновцева Л.М. Особливості діяльності страхових компаній на фінансовому ринку України в умовах воєнного стану. *Інфраструктура ринку*. 2023. Вип. 71. С. 251-258. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2023/71_2023/46.pdf

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Офіційний сайт Інтернет-журналу Forinsurer. URL: <http://forinsurer.com/>

3. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України. URL: <http://uainsur.com/>
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Федерації страхових посередників України. URL: <http://fspu.com.ua/>